

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR'AN'DA MUHSAN KAVRAMI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatma YAVUZ

Danışman:
Prof. Dr. Muhsin DEMİRCİ

İSTANBUL
2019

**T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

KUR'AN'DA MUHSAN KAVRAMI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatma YAVUZ

Danışman: Prof. Dr. Muhsin DEMİRCİ

İSTANBUL

2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı'nda 020114YL25 numaralı Fatma YAVUZ'un hazırladığı "*Kur'an'da Muhsan Kavramı*" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 09/12/ 2019 günü (18.00-19.00) saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Muhsin DEMİRCİ
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Taha BOYALIK
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma YAVUZ

09.12.2019

ÖZ

KUR'AN'I KERİM'DE MUHSAN KAVRAMI

Kale gibi korunmuş, muhafaza edilmiş kök manasına gelen, “حصن” kökünden türeyen bir kelime olan “muhsan” Kur'an-ı Kerim’de bu şekliyle mecaz manasında kullanılmış olup, hem iffetin korunmasını, hem bu korumayı sağlayan evlilik ve hür olma durumlarını ifade eden bir tabirdir. Bu çalışmanın birinci bölümde kelimenin kavramsal çerçevesi, lügat ve ıstılah manaları ve ilişkili olduğu kavramlar ele alınmıştır. İkinci bölümde, tefsirlerde kelimenin yukarıda bahsedilen manalarından hangisinin tercih edildiğinin, tercih farklarının ortaya çıkardığı sonuçların, bu sonuçlarla bağlantılı olarak yapılan tartışmaların izi sürülmeye çalışılmıştır. Her ne kadar birkaç ayette kelime kök manasıyla ilişkili olarak kullanılmış olsa da bunlar “muhsan” formunda yani ism-i mef’ul kalıbında değildir. “Muhsan” kalıbında kullanıldığı yerler iffetin korunması ile ilgili olup bunun sonucu olarak da evlilik hukuku ve namus iftirası ile ilgili konulardan bahsedilmektedir. Evlilik hukuku ile ilgili evli/bekar olma, hür/cariye olma, kitabi/ümme olma, iffetli/iffetsiz olma gibi temel tartışma konuları doğrudan muhsan kelimesine verilen anlam ile alakalı olduğundan kelimenin geçtiği ayetlerin bu anlam odaklarına göre gruplanarak incelenmesi uygun görülmüştür. Bu açıdan kavramsal çerçeveyi ortaya koyduktan sonra ikinci bölümde hür kadın manasında kullanımı ve iffetli kadın manasında kullanımı şeklinde temel bir ayırım yapılmıştır. Bununla ilgili nikâh hukukunu etkileyen cariye ve hür kadın arasındaki farklar, kitabî, ümmi ya da Müslüman olmanın evliliğe etkisi, evlilik tercihinde iffetin belirleyici olması gerektiği gibi detaylar alt başlıklarda yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu tartışmalarda oldukça fazla yer tutan Ehl-i Kitabın tanımı ve kapsamı, Kuran’a göre kimlerin iffetli sayılıp sayılmayacağı, kölelik hukukunun evliliğe etkileri gibi konulara da kısmen değinilmek zorunda kalınmıştır. Evlilik hukuku Kur’an’da çok geniş ve detaylı yer kapladığından bu detaylara kavramın anlaşılmasını sağlayacak kadar yer vermek uygun görülmüştür.

Daha sonra muhsan kavramının kullanıldığı, hem nüzul tarihi açısından hem fıkıh açısından Kur’an’da genişçe yer alan kazif haddi ile ilgili ayetler incelenmiştir. Kazif suçunun mağduru olanlar için muhsan tabirinin kullanılışı kelimenin iffetli vurgusuyla alakalı olduğundan kazifle ilgili detaylara yer verilmiştir. Ayrıca kazifle ilgili ayetlerin İslam tarihinde “ifk hadisesi” olarak bilinen olayla ilgili bir tarihsel

zemine oturması muhsan kavramının somut karşılığını anlamak açısından önem arzettiğinden konu bu detayları da verilerek ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhsan, namus, evli, hür, iftira, koruma, cariye, nikah, fahşa, şahitlik.

ABSTRACT

THE CONCEPT OF MUHSAN IN THE HOLY QURAN

The term of "muhsan" that normally means "protected as a castle", and is originated from an Arabic word "حصن" takes part in The Quran as metaphorical meaning that means the protection of the honor. That mean contains also the marriage and independence as the instruments of being honorable. In the first chapter of this study, it has been handled the conceptual framework of the word, the meanings of dictionary, its technical meanings and related concepts. In the second chapter, it is tried to trace; which is preferred as the meaning of the word mentioned above in the exegesis, the results of the preference differences and the discussions connected with these results. Although the word has been used in relation to the root meaning in several verses, they are not in the form of "muhsan" and in the structure of "ism-i meful" (means the participle form of a word in Arabic). The places where this word is used in the "muhsan" form are related to the protection of honor and as a result of this, it is mentioned about issues related to marriage law and the slander that targets honor. Because of the basic discussion topics such as being married / unmarried, being free / concubine, the People of the Book / not the People of the Book , being honorable / being dishonorable are directly connected with the meaning of the word "muhsan", it has been deemed it appropriate to examine the verses of this word by grouping them according to these focal points. After revealing the conceptual framework in this part, in the second chapter, it is made a fundamental distinction between the use of independent women and the use of honorable women. In this regard, the differences between the concubines and independent women are tried to reflect as these subtitles; the influence of the People of the Book / not the People of the Book or being a Muslim to the law of marriage and the decisiveness honor in the choice of marriage. It has also had to be addressed partly in these discussions; the definition and the content of the phrase "the People of the Book" , who will be deemed honorable according to the Qur'an and the effects of slavery law on marriage. Since the law of marriage occupies a very wide and detailed space in the Qur'an, it is deemed to appropriate to give enough space to the understanding of the concept. In the third chapter, it has been examined the verses about "kazif haddi" (means crime of slander targets honor and purity of a woman. These are widely used in the Qur'an, both in terms of history of "fiqh" (Islamic canon law) and also

in terms of the ranking of the verses bestowed. Since the use of the term "muhsan" for those who are victims of the "kazf" crime (means slander targets honor and purity of a woman) is related to the honor emphasis of the word, it has been given details about the "kazf". In addition, since the verses related to the "kazif" were placed on a historical basis about the event known as the "ifk event" in Islamic history, it was important to understand the concrete equivalence of the concept of "muhsan". So, it has been tried to address this issue with these details.

Keywords: Muhsan (protection of the honor), honor, married, free, slander, protection, concubine, wedding, dishonesty, witness.

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim gerek anlamı gerek tilaveti bakımından İslam ümmetinin yüzyıllardır gündeminde olmuş, her dilden, her coğrafyadan insanlar bu yolda emek sarfetmişlerdir. Tilavet konusunda yapılan çalışmalar büyük ölçüde bir ortak kabule ulaşmışken, anlamı ile ilgili çalışmalar hala tartışmalı, ihtilafli karakterini sürdürmektedir. Bunun sonucu olarak da tefsir alanındaki araştırma çalışmaları akademik dünyada geniş yer tutmakta, Allah'ın kelamını en doğru nasıl anlayabiliriz sorunsalı tarihte olduğu gibi güncel olarak da yeni usul ve teorilerin doğmasına, tartışılmasına neden olmaktadır. Son yıllarda bu tür çalışmaların yoğunlaştığı alanlardan biri de Kur'an'da birden fazla zikredilmiş olan kelime ve kavramların ortak anlamını, bağlam içerisinde kazandığı yan anlamları vb. tesbit etmek için yapılan kavram çalışmalarıdır. Semantik analiz adı da verilen bu tür çalışmalarda ilk olarak kelimenin etimolojisi ve kök anlamı belirlendikten sonra kelimenin zaman içerisinde kazandığı yan anlamlar, bu anlamlardan biri odak oluşturuyor ise buna bağlı diğer tamamlayıcı ve zıt anlamlı kelimelerin neler olduğu, bütün bunlar dikkate alınarak bakıldığında nüansları da yansıtabilecek şekilde en doğru anlamın ne olduğu tesbit edilmeye çalışılır. Bu çalışmamızda biz de “muhsan” kavramı ile ilgili böyle bir bakış ortaya koymayı amaçladık. Kavramın sözlük anlamlarının hangisinin nerede nasıl kullanıldığını, bu konudaki tercihlerin fıkıh ve diğer ilimler açısından nasıl sonuçlar doğurduğunu göstermeye çalıştık.

Kur'an'da geçen kelime ve kavramların birçoğu farklı ayetlerde, farklı bir bağlam içerisinde olmalarına rağmen ortak, merkezi bir anlam etrafında birleşmektedir. Bu ortak anlamı tesbit ederek Kur'an'ın meselelere bakış açısını anlama çalışmaları özellikle modern dönemde hız kazanmıştır. İlk zamanlar konulu tefsir adı verilen bu çalışmalardan çok büyük beklentiler olmuş ise de zaman geçtikçe bunun da hakikati anlamaya yönelik çabalardan biri olduğu, tek başına yeterli olamayacağı, ancak Kur'an'ı anlama yolunda önemli bir adım olduğu kanaati hakim olmuştur. Bilindiği üzere klasik tefsir geleneği daha çok sure ve ayet sıralamasına göre yapılmış açıklamalardan oluşur. Bu tarz açıklamalar ayetin siyâk ve sibâkî ile olan bağlantılarını yansıtmaması açısından şüphesiz çok önemlidir. Ancak kavramların Kur'an içerisindeki anlam örgüsünü vermede zayıf kalmaktadır. İşte bu eksiği gidermesi açısından kavram ve konu çalışmalarının önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu çalışmamızda “muhsan” kavramının Kur'an'daki anlamının

yanısına tefsir geleneğimizde yüklendiği anlamın da izini sürmeye çalıştık. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Lügat ve ıstılah manaları verildikten sonra kavramla ilişkili olan diğer kavramlar tesbit edilip daha sonra da tefsirlerde muhsan kavramı ile ilişkili olarak bahsedilen konular ve bu konular etrafında yapılan tartışmalara yer verilmiştir. Kelimenin taşıdığı anlamlar namus, evlilik vb. konularla ilişkili olduğundan doğal olarak birçok fıkhi tartışmanın da odak noktasını oluşturmaktadır. Tefsirlerde de genellikle bu fıkhi tartışmalar yansıtılmıştır. Ancak bu bir tefsir çalışması olduğundan bu fıkhi tartışmalara tefsirlere yansıdığı kadarıyla yer vermeye çalıştık.

Çalışmamızda “muhsan” kelimesinin ve hatta kelime kökünün geçtiği ayetleri vermeye çalıştık. Bunu yaparken sure sıralamasına göre değil ortak anlam etrafında gruplamayı esas alan bir usul izlemeyi tercih ettik. Klasik, modern, dirayet, rivayet gibi tefsir ekollerinin konuya yaklaşımlarını mümkün olduğunca yansıtmaya çalıştık. Bu konuda genel çerçeveyi oluşturmak için en çok Fahreddin er-Razî ve İbn Kesir’den yola çıkıp detaylandırmada diğer tefsirlere yer vermeyi tercih ettik. Yaptığımız bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Muhsin Demirci’ye teşekkür eder, kelamını anlama yolunda gayretlerimizi bereketlendirmesini yüce Allah’tan niyaz ederiz.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
I. MUHSAN KELİMESİNİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI	5
A. Sözlük Anlamı.....	5
1. Maddi Koruma:	6
2. Manevi Koruma:.....	7
B. Terim Anlamı	7
II. MUHSAN KELİMESİYLE ANLAM ZİTLİĞİ OLAN KAVRAMLAR.....	9
A. MÜŞÂFEHE	9
B. İttihazu Ehdân.....	10
C. Zinâ.....	11
D. Fuhuş.....	11
III. MUHSAN KELİMESİYLE ANLAM YAKINLIĞI OLAN KAVRAMLAR.....	13
A. İsti'sam.....	13
B. İffet.....	13
C. HIFZU'L-FERC	14
İKİNCİ BÖLÜM	
MUHSAN KELİMESİNİN KUR'AN'DAKİ KULLANIM ALANLARI VE KONUYLA İLGİLİ TARTIŞMALAR	15
I. KULLANIM ALANLARI	15
A. Evli Kadın Manasında Kullanımı.....	15
B. Hür Kadın Manasında Kullanımı.....	21
Değerlendirme	22
C. İffetli Manasında Kullanımı.....	25
Değerlendirme	31
II. MUHSAN KELİMESİNİN KULLANILDIĞI AYETLERLE İLGİLİ TARTIŞMALAR.....	33
A. Evli Kadın Manasında Kullanımı İle İlgili Tartışmalar	33
B. Hür Kadın Manasında Kullanımı İle İlgili Tartışmalar	36
1. Hür kadın İle Evliliğe Gücü Yetmeyen Cariye ile Evlenmesinin Şartları	36
2. Cariyenin Nikahı ve Bu Nikahın Feshi.....	37
3. Cariyelerin İddeti.....	38
4. Zina Cezasının Yarısı ve Recm	40
5. Kadın Efendinin Cariyesinin Evliliğine İzin Vermede Yetkisinin Olup Olmaması Ve Mehrin Aidiyeti	41
C. İffetli Manasında Kullanımı İle İlgili Tartışmalar	42
1. İffetli Cariyeler (İffetini Korumak İsteyen Cariyelerin Fuhşa Zorlanması).....	42
2. Ehl-i Kitap Kadınlarla Evlilik Meselesi.....	43
a. Ehl-i Kitap Kavramının Tanımı ve Kapsamı	43
b. İffetli Kitâbî Kadınlar	49
c. Ehl-i Kitap Kadınlarla Evliliğin Hükümü	51

d. Müslüman Hanımların Ehl-i Kitab Erkeklerle Evlenmesi	53
D. Muhsan Kadınlara İftira (Kazf) İle İlgili Tartışmalar	54
1. Kazfın Tanımı Ve Hükümü.....	55
2. Kazf Lafızları	56
3. Kazfı Mübah Kılan Haller.....	57
4. Kâzifin Durumu	58
5. Makzufun Durumu	59
6. İftiranın Teaddüdü	62
7. Kazfe Yönelik Devlet Müdahalesi	63
8. Dört Şahit Meselesi	64
9. Zinâ Şahitliğinin Keyfiyeti.....	65
10. Yalancı Şahitlik.....	66
11. İftiradan Tövbe	66
12. Muhsan ve Ğafil Kadınlara İftira	69
SONUÇ.....	72
KAYNAKLAR	75

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
bs.	Basım
c.	Cilt
ev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	Hazırlayan
md.	Maddesi
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
sad.	Sadeleştiren
sy.	Sayı
thk.	Tahkik
trc.	Tercüme eden
ts.	Tarihsiz
yy.	Yayınevi yok.

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Her dilde olduğu gibi Arapça'da da kelimeler birden çok anlama sahiptir. Bu çok anlamlılık dikkate alınmadan yapılan anlama çalışmalarının çok ciddi hatalara sebep olacağı muhakkaktır. Tefsir tarihimize baktığımızda birçok ihtilafın kaynağının da bu olduğunu görürüz. Kelimenin sözlükteki anlamlarından hangisinin tercih edileceği çoğu zaman birbirinden çok farklı anlamların verilmesine neden olacak kadar belirleyici olmuştur. Bütün bunlardan maksat, murad-ı ilahiyi en doğru şekilde anlamak olduğuna göre kelimelerin farklı açılardan ne anlama gelebileceği ile ilgili derinlemesine çalışmalar yapılması son derece önem arz etmektedir. Bu açıdan son yıllarda özellikle tefsir alanında yapılan akademik çalışmalarda kavram çalışmalarının büyük bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Biz de bu çalışmamızda böyle bir çabanın örneğini ortaya koymaya gayret ettik. Kur'an'da birçok yerde geçen "muhsan" kelimesi ile ilgili müstakil bir çalışmaya rastlayamadık. Hâlbuki bu kelime Kur'an'da en az üç anlamda kullanılmış ve bu anlamlar arasında yapılan tercihler fihhi meseleleri de doğrudan etkilemiştir. Sözlüklerde korunmuş, muhafaza edilmiş anlamlarına gelen muhsan kavramı Arap Dilinde bu korunmayı sağlayan durumların ismi olarak kullanılmıştır. Evli olmak, hür olmak ve iffetli olmak kişiyi çirkin işlerden koruyan başlıca haller olduğundan kelime sıkça bu durumda olanların sıfatı olarak kullanılmıştır. Ayrıca tarih içerisinde de kelimeye bazı anlamlar yüklenmiştir. İşte bu sebeple bu konuda ciddi bir kavram çalışmasının yapılmasını elzem görmekteyiz. Bizim çalışmamız elbette bu konuya sadece bir giriş mahiyetindedir. Bu anlamlar üzerinde derin analizlerin ve tartışmaların daha kapsamlı çalışmaları gerektirdiğinin bilincinde olarak burada sadece konunun tefsir tarihinde nasıl görüldüğünün bir resmi ortaya konulmaya çalışılmıştır ve bu kavram hangi problemlerle keşişir, bununla ilişkili olarak tartışılan meseleler nelerdir gibi sorulara cevap aranmıştır.

2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Bilindiği gibi bir amaca ulaşmak için takip edilen yola yöntem denilmektedir. Bilimsel yöntem ise araştırmada aşama aşama kullanılması düşünülen teknikleri sistematik tarzda düzenlemektir. Araştırma tekniği de verileri toplamak ve bir düzene sokmak için kullanılan özel yolları ifade eder. Pozitif bilimlerde genellikle deney-gözlem teknikleri uygulanırken sosyal bilimlerde daha çok açıklayıcı, analiz edici teknikler kullanılmaktadır. Bu açıdan sosyal bilimlerdeki araştırma türlerini başlıca üç kategoride ele alabiliriz: Açıklayıcı araştırmalar: Bu tür araştırmalar araştırma konusu ile ilgili öngörüler yapmayı, verilerden hareketle olaylar ve olgular arasında neden-sonuç ilişkileri kurmayı amaçlar. Betimleyici ve durum saptayıcı araştırmalar: Bu tip araştırmalar ile olgular hakkında sistemli ve düzenli bilgilere sahip oluruz. Betimleyici bir araştırmada herhangi bir ilişkinin varlığı veya yokluğu araştırılır. Betimleyici araştırmalar olguların ve ilişkilerin nedenselliğini değil onun yerine olgularda ne olduğunu, nelerin neler ile birlikte olduğunu ortaya koyarlar. Tanıtıcı ve sayım tipi araştırmalar: Tanıtıcı araştırmalarda bir örneklemede belli niteliklerin ne kadar sık gözlemlendiği ortaya çıkarılır. Bunların sayım ve dökümü yapılır. Bu sayılar arasında bir ilişkinin varolup olmadığının araştırılması zorunlu değildir. Bunlarda örneklemeden kalkarak evrenin özellikleri sıralanır. Bu çalışmamızda biz de söz konusu araştırma türlerinden açıklayıcı ve betimleyici yöntemi kullanmaya çalışıp Kur'an'da "muhsan" kelimesinin nerelerde kullanıldığının tesbitinden sonra bu kullanımlar arasındaki anlam ilişkilerini tesbit etmeye çalıştık.¹ Araştırma aşamalarını kısaca özetlemek gerekirse problemin tesbiti, kaynak taraması, plan, bilgilerin toplanması, birleştirilmesi ve sınıflandırılması, bulguların yorumu ve sonuçlar şeklinde ifade edebiliriz.

Yöntem olarak ilk bölümde kelimenin semantiği ve ilişkili olduğu kavramlarla ilgili bilgi verildikten sonra muhsan kavramının geçtiği ayetleri üçlü bir tasnife tabi tutarak inceledik. İlk olarak kelimenin kök anlamının Arapça lügatlarda nasıl geçtiği inceleyip, daha sonra da asıl konumuz olan mecaz anlamında kullanıldığı ayetler ve

---

¹ Arslanoğlu, İbrahim, *Sosyal Bilimlerde Metod ve Araştırma Teknikleri*, s. 4-5.

müfessirlerin alternatif anlamlardan hangisini tercih ettiği gibi hususlar üzerinde durmaya çalıştık. Bu farklı tercihlerden doğan fikhî meselelerden, bu meselelerle ilgili müfessirler ve mezhepler arasındaki görüş ayrılıklarından, ana konudan çok uzaklaşmadan bahsettik. Görebildiğimiz kadarıyla kelime Kur'an'da üç temel anlamda kullanılmıştır. Bu üç başlık altında konu ile ilgili tartışmalara dirayet, rivayet, modern tefsirlerde nasıl yer verilmiş olduğunu aktarmaya çalıştık. Kavramsal çerçeveyi vermek için Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*; Râğib el-İsfahani, *Müfredât*; İbn Faris, *Mücmeli'l-luga*; Cevheri, *es-Sihah*; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*; Firuzabadi, *el-Kamusü'l-muhit*; Ali en-Neccar, *el-Mu'cemu'l-vasit*; Kerimi, *el-Hadi ila lugati'l-arab*; Abd Ali Mühenna, *Lisanü'l-lisan* gibi kadim lügatlara başvurduk. Ayrıca konularla ilgili temel bilgileri vermek için Diyanet İslam Ansiklopedisi maddelerinden de yararlandık. Ayet mealleri için *Diyanet İşleri Başkanlığı Meali ve Kur'an Yolu* tefsirini tercih ettik. Kaynak olarak birçok tefsire başvurmamıza rağmen ağırlıklı olarak Taberi, İbn Kesir ve Razi'den yararlandık. Çünkü diğer tefsirlerin çoğuna da bunların kaynaklık ettiğini gördük. Taberi'nin *Câmiu'l-Beyan adlı tefsiri* lugat, tarih, fıkıh, kıraat, kelâm, nahiv ve eski Arap şiiri gibi zengin içerikleri barındırdığı için araştırmacılar için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bunun yanında ilk devirlere ait görüşleri aktarması açısından çok önemlidir. Bu açıdan naklî tefsirlerin en hacimli ve en önemlilerindedir. Taberi sadece Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiilerden gelen haberleri nakletmekle kalmaz bu rivayetleri kendi aralarında tasnif de eder. Âyeti âyetle, sünnetle, Arap dili kaideleriyle açıklamaya çalışır. Bu bakımdan her ne kadar rivayet tefsiri olsa da de tenkit ve tercihlere de yer verir. İbn Kesir ise Taberi'den sonra rivayet tefsirlerinin en meşhurlarındandır. Ayetlerle ilgili Hz. Peygamber'den, sahâbe ve tâbiîn âlimlerinden gelen çok sayıda rivayet aktarılmış, hemen her âyetin tefsirinde sebab-i nüzûl rivayetlerine yer verilmiş, bu rivayetler hem sübût hem delâlet açısından titiz bir değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Râzî Tefsiri ise çok kapsamlı bir dirayet tefsiridir. Ayetlerle ilgili tartışmaları çok detaylı olarak aktarmış, kendisi de tartışmış, zamanının pozitif bilimlerinden de faydalanmış, fikhi tartışmaları mezheplerin ihtilaflarına yer vererek yansıtmış, ardından âyetin kıraat yönüne geçmiş, filolojik yönünü de ele almış, en sonunda çıkarılabilecek mânaları etraflıca sıralamıştır. Bu açıdan temel olarak bu üç tefsir üzerinden konuyu açıklayıp farklı detayları diğer tefsirlerden aktarmayı tercih ettik. Bu durumda tekrardan kaçınmak için aynı bilgiyi veren birden çok tefsir olduğunda, adı geçenlerden aktarma yapmayı uygun bulduk. Klasik tefsirlerde gündeme gelmemiş,

modern dönemlerde tartışılmış bazı konuları da *el-Menar Tefsiri*, *Hak Dini Kur'an Dili*, *Yüce Kur'an'ın ağdaş Tefsiri*, *et-Tefsirü'l-hadis: nüzul sırasına göre Kur'an tefsiri* gibi son dönem tefsirlerinden vermeye çalıştık. Ayrıca konu ile ilgili tartışmaları içeren makalelerden de faydalandık. Çalışmanın boyutu itibariyle konu her ne kadar fıkıh ve diğer ilimlerin alanına girse de, buralara sınırlı olarak değinip meseleyi tefsir üzerinde okumaya gayret ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. MUHSAN KELİMESİNİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI

A. Sözlük Anlamı

Muhsan sözcüğü “حصن” kökünden türemiş ism-i mef’ül (edilgen ortaç)dür. Kelimenin kök anlamı korumaktır. Bundan dolayı insanı koruduğu için kaleye ve zırha da “حصن” denilmektedir. Söz konusu kökten türeyen “muhsan” ise korunmuş anlamındadır. Bu insanın harici bir varlık tarafından korunduğunu ifade etmektedir. Şayet insan kendi kendini korumuşsa o zaman da kelime “muhsın” formatıyla zikredilir ki, bu kullanım Arap Dilinde ism-i fâil yani etken ortaç diye tanımlanır. Muhsın ve muhsan şeklindeki müzekker kelimeler şayet kadın cinsi için söz konusu edilirse o zaman her iki sözcüğün sonuna te’nis alameti getirilerek muhsine ve muhsane şekline dönüştürülür.

Aynı kökten türetilen ve “korunaklı, kale, zırh” gibi manalara gelen farklı kelimeler de vardır.² Râğıb el-İsfahanî (ö. 502/1108) Müfredat’ta حصان sözcüğünün “ıffeti, evliliği, benimsediği şeriatı veya hürriyeti gibi gibi bir maniden dolayı koruma altında olan kadın” anlamına geldiğini ifade etmektedir. Eğer kadının ‘kendi kendini koruduğu’ düşünülürse “ص” harfi kesralı olarak, bu korumanın dış kaynaklı olduğu düşünülürse “ص” harfi fethalı olarak kullanılır. Kök olarak ise (الحصن) “kale, hisar” manasına gelmektedir. Haşr Suresi’nde bu manada kullanılmıştır. Kelime mecaz anlamıyla da “her türlü koruma ve hazırlıklı olmayı” ifade edecek biçimde geniş bir kullanıma sahiptir. Bunlardan en yaygın olanı iffet ve namusu koruma ile ilgili olan kullanımlardır.³ Kitabı’l-Ayn’da da yine aynı şekilde muhsana kadın, kocası tarafından korunan kadın (sad harfi fethalı olduğunda); muhsine kadın, eşini yani fercini koruyan

² Bkz. İbn Manzur, Ebü’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari, *Lisanü’l-Arab*, 711/1311, nşr. Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi, 2.bs, Beyrut: Darü’l-İhyai’t-Türasi’l-Arabi, 1997/1417, III, 208-209.

³ Râğıb el-İsfahani, *Müfredât (Kur’an Kavramları Sözlüğü)*, çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, 2007, s. 404-405.

kadın (sad harfî kesralı olduğunda) olarak geçmektedir.⁴ Kelimenin evli ve iffetli manasına geldiğini ifade eden Sa'leb'den gelen bir rivayette “*Bütün afife kadınlar muhsana ve muhsınadır ve bütün evli kadınlar da muhsanadır.*” denilmektedir.⁵ Hemen her sözlükte evlilik sebebiyle korunmuş olma veya iffetini korumuş olma manaları zikredilmesine rağmen mü'min kadın manasına pek rastlayamadık. Ancak *Lisanu'l-lisan*'da bunun da bir korunma yöntemi olduğundan hareketle bir kadının Müslüman olması onun için bir “hısan” olur denilmektedir.⁶

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Kur'an'da yirmiyedi defa “حصن” kökünün türevleri şeklinde geçmektedir. Bunlardan dördü kelimenin kök manası ile alakalı olarak maddi, fiziksel koruma manasını taşımaktadır. Diğerleri ise manevi koruma yani namus ve iffetin korunması ile alakalıdır.

1. Maddi Koruma:

Enbiya Suresi 80. Ve Haşr Suresi 14. Ayetlerde geçen “لِيُحْصِنَكُمْ” ve “مُحْصِنَةٌ” kelimeleri bu tür bir korumadan bahsetmekte, birincisi Hz. Davud'a öğretilen zırh sanatının işlevini, ikincisi ise savaşta sığınılan, tahkim edilmiş mekanın özelliğini anlatmaktadır.

“وَعَلَّمَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ”

“Ona sizin için zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun. Artık şükredecek misiniz?”⁷

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي فُرَى مُحْصِنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسِبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى
”ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ“

⁴ Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr Ferahidi Halil b. Ahmed, 175/791; *Kitâbu'l-ayn*, thk. Mehdi Mahzumi, İbrahim Samerrai, Beyrut: Müessesetu'l-A'lemi l'l-Matbuat, 1988, I, 392.

⁵ Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ İbn Faris, 395/1004, *Mücmelü'l-luga*, thk. Abdülmuhsin Sultan, Beyrut: Müessesetu'r-Risale, I-II, 237. Muhsan kavramının evli ve iffetli anlamına gelmesiyle ilgili ayrıca bkz. Ebû Nasr İsmail b. Hammad Cevheri, *es-Sıhah tacü'l-luga ve sıhahi'l-Arabiyye*, 400/1009, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, 4.bs, Beyrut: Darü'l-İlm li'l-Melayin, 1990, V, 2101; Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 711/1311, nşr. Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi, 2.bs, Beyrut: Darü'l-İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1997/1417, III, 209; Ebu't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed Firuzabadi, *el-Kamusü'l-muhit*, 2. bs, (Bulak: Matbaatü'l-Miriyye,1301), 1.c'de 1-2 c, s.211; İ'dad İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan Zeyyat, Hamid Abdulkadir, Muhammed Ali en-Neccar, *el-Mu'cemu'l-vasit*, Kahire: Mecmaü'l-Lugati'l-Arabiyye, I, 179; Hasan Said Kermi, *el-Hadi ila lugati'l-arab: kamusu Arabi Arabi*, Beyrut: Darü'l-Beyan, 1991/1411, I, 481-482; Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari İbn Manzur (711/1311), tehzib bi-inaye Abd Ali Mühenna, *Lisanü'l-lisan: tehzibu Lisani'l-Arab*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993/1413, I, 265.

⁶ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari İbn Manzur (711/1311), tehzib bi-inaye Abd Ali Mühenna, *Lisanü'l-lisan: tehzibu Lisani'l-Arab*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993/1413, I, 265.

⁷ Enbiya 21/80.

“Onların topu birden sizinle, ancak müstahkem yerlerde ve siperler ardında olduklarında savaşırlar. Kendi aralarındaki gerginlik ve çatışma şiddetlidir: Sen onları birlik içinde sanırsın, oysa kalpleri dağınaktır. Çünkü onlar aklını iyi kullanamayan kimselerdir.”⁸

2. Manevi Koruma:

Kur’an’da bu manada kullanımın tek örneği olan ayet Yusuf Suresi’ndedir. Hz. Yusuf’un kıtlık yılları için başakların bir kısmının muhafaza edilmesinden bahsettiği ayette geçen “تُخْصِنُونَ” kelimesi, yiyecek maddelerinin korunmasını ifade eden bir anlama sahiptir.

“تُمْ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعَ شِدَادٍ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ”

“Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir.”⁹

B. Terim Anlamı

Muhsan kavramı ıstılahi olarak birbiri ile bağlantılı üç farklı anlama gelmektedir. Bu anlamlardan hangisinin kastedildiğini tesbit etmenin en doğru yöntemi ise kelimenin kullanıldığı bağlama bakmaktır. Bu açıdan Kur’an’da muhsan kelimesinin geçtiği ayetlere baktığımızda “iffetli, evli veya hür olma” anlamlarında kullanıldığını görürüz. Bununla birlikte bazı alimler bu üç manaya ek olarak “Müslüman olma” manasını da eklemişlerdir. “Muhsan” bir fıkıh terimi olarak kullanıldığında ise kazf ihsanı ve recm ihsanı gibi bir ayrıma gidilmiştir.

Fıkıhta muhsan kavramının kullanımına baktığımızda onun ilave bir anlam kazandığını görmekteyiz. O da hür bir kadınla meşru bir evlilik içinde fiilen cima etmiş olma şartının eklenmiş olmasıdır. Elmalılı’ya (ö. 1942) göre evlenmiş iffetli kadına muhsana dendiği gibi namuslu yetişkin kızlara da muhsana denir.¹⁰ Ancak bu şartlar kazif muhsanlığı içindir, recm uygulanması için gerekli olan ihsanda ilâve olarak hür bir kadınla meşru bir evlilik içinde fiilen cinsel ilişkide bulunmuş olma şartı da

⁸ Haşr 59/14.

⁹ Yusuf 12/48.

¹⁰Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kâmusu*, haz. Sıtkı Güllü, İstanbul: Eser Neşriyat, 1997, III, 455.

bulunmaktadır.¹¹ Serahsi ise (ö. 483/1090) “Müslüman bir kimse ancak özgür ve müslüman kadınla cinsel temasta bulunduğunda muhsan olur”¹² demektedir.

Serahsi’ye göre kişi cariye ile evlense ve onunla tamasta bulunsa da muhsan olmaz. Ebu Hanife (ö. 150/767) ve İmam Muhammed’e göre bir kimse yahudi ve hıristiyan ile nikahla temasta bulunsa dahi muhsan olmaz. Ebu Yusuf’a (ö. 595/1199) göre ise olur. Çocuk yaştaki veya deli bir hanımla temasta bulunan da muhsan olmaz. Müslüman bir kadını da, kafir koca muhsan yapamaz. Bu hükümler Huzeyfe b. el-Yeman’dan gelen bir rivayete dayanmaktadır. Buna göre Huzeyfe yahudi bir kadınla evlenmek istediğinde Peygamber (a.s) “Onu bırak, o seni muhsan yapamaz” buyurmuştur.¹³

İbnü’l-Münzir’e (ö. 310 /922) göre muhsan olmanın şartı yedidir:

1-Cinsel ilişki. Cinsel ilişkinin gerçekleşmediği nikah akdiyle muhsan olunamayacağı noktasında alimler arasında ihtilaf yoktur.

2-Bu cinsel ilişkinin nikahtan sonra olması.

3-Nikahın fasid bir nikah değil, sahih nikah olması.

4-Hür olmak.

5-Akil olmak.

6-Baliğ olmak.

7-Bu özelliklerin cinsel ilişki esnasında hem kadında hem de erkekte mevcut olması.¹⁴

Kur’an’da fiziksel ve manevi koruma anlamında ihsan kökünden türeyen çeşitli kelimeler kullanılmıştır. Bu kökten türeyen kelimelere baktığımızda genellikle manevi bir korunmadan bahsedildiğini görürüz.

Kur’an’da iki yerde erkeklerden “muhsinîn” (en-Nisâ 4/24; el- Mâide 5/5), sekiz yerde kadınlardan “muhsanât” (en-Nisâ 4/24-25; el-Mâide 5/5; en-Nûr 24/4,23) nitelendirmesiyle söz edilir. “Muhsin” ve “muhsan” kelimeleri arasında müfessirler, etken ve edilgen olmak açısından var olan farkı şöyle ifade etmişlerdir: “Muhsin” iffetini doğrudan kendisi koruyan, “muhsan” ise bir vasıta aracılığıyla iffetini koruyan manasına

¹¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s. 394.

¹² Şemsü’l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed Serahsî (1009-1090), *Mebûsût*, Editör Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev Yayınları, İstanbul:2008, V, 229.

¹³ Serahsi, *Mebûsût*, s. 229-230.

¹⁴ Eşref Ali et-Tehanevî-Zafer Ahmet el-Osman et-Tehanevî, *Hadislerle Hanefî Fıkıhı*, İstanbul: Misvak Neşriyat, 2009, X, 80-82.

gelmektedir. Bu sebeple Kur'an'da bazen yalın olarak iffetli olmak anlamında, bazen de iffetli olmaya imkan veren durumun adı olarak kullanılmıştır. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) kelimenin kök olarak engellemek anlamına geldiğini, hürriyet, evlilik vb. durumların kişiyi kötülükten engellediği için bu durumlara da “muhsan” denildiğini söylemiştir.¹⁵

Vucuh ve Nezair ve Garibu'l Kur'an türü eserlerde de kelimenin evli manasının yanında hür, iffetli, Müslüman olmak üzere üç vechi daha zikredilmiştir.¹⁶

II. MUHSAN KELİMESİYLE ANLAM ZITLIĞI OLAN KAVRAMLAR

Cahiliye döneminde zinanın birçok çeşidinin yapıyor olması, toplumun bunlara farklı isimler vermesine neden olmuştur. Bu farklı isimler de ayetlerde ayrı ayrı zikredilmiştir. Kaynaklarda belirtildiğine göre müsafaha ve ittihazu ehdan da bu manada kullanılan kavramlardandır.

A. MÜSÂFEHE

“Müsafaha سفه” kökünden türetilmiş müfaale babındaki bir sözcüktür. Sefh, aslında kan ve su kategorisi sıvıları döküp akıtmak demek olduğundan müsafaha veya sifah, sırf suyunu boşaltmak, yani her iki tarafın (kadın ve erkeğin) üreme ve türeme maksadında bulunmayıp yalnız su akıtarak cinsel arzularını gidermek mânâsını ifade eder. Ve bunun için zinaya sifah denilir.”¹⁷ İbn Kuteybe (ö. 276/889) kelimenin aslının “sefahtul kırbeta” den geldiğini bunun da “kırbadaki suyu döktüm” manasında olduğunu söylemiştir.¹⁸

¹⁵ Dağcı, Şamil, “*ihsan*”, DİA, İstanbul, 2000, XXI, 546

¹⁶ Ebü'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir Mukatil b. Süleyman, *el-Vücuḥ ve'n-nazair: (Kur'an'daki çok anlamlı kelimelerin farklı manaları ve benzerleri)*, (haz. Ali Özek), İstanbul: İlmî Neşriyat, 1993, s. 53; Ebü Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî İbn Kuteybe, *Tefsiru garibi'l-Kur'an*, (thk. Es-Seyyid Abbas Ahmed Sakr, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978, s. 123; Ebü Bekr Muhammed b. Uzeyz Sicistani, *Garibü'l-Kur'an ala hurufi'l-mu'cem*, (thk. Ahmed Abdulkadir Salâhiye, Dimaşk: Daru Talas, 1993, s. 323; Ebü Abdurrahman İsmail b. Abdullah ed-Dâirir Hiri, *Vücuḥü'l-Kur'âni'l-Kerim*, (thk. Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî), Dimaşk: Dârü's-Sekâfe, 1996, s. 313-314; Ebü Bekr Muhammed b. Uzeyz Sicistani, *Garibü'l-Kur'an ala hurufi'l-mu'cem*, (thk. Ahmed Abdulkadir Salâhiye, Dimaşk: Daru Talas, 1993, s. 323.

¹⁷ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, (sdl. İsmail Karaçam... ve öte.), İstanbul: Zehraveyn, t.y. II, 540.

¹⁸ İmam Ebu'l- Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzi, *Zadü'l- mesir fi ilmi't-tefsir: tefsir ilminde yolculuk azığı*, (trc. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009, I, 541.

Maturidi (ö. 333/944) müsafihî, “bulduğu her kadınla zina eden erkek”, müsafihayî da aynı şekilde “bulduğu her erkekle zina eden kadın” olarak tarif etmiştir. Yani bu kelime “ittihazi ehdan”dan farklı olarak bir kişi ile nikahsız ilişki yaşama değil de farklı kişilerle nikahsız ilişki yaşama manasına gelmektedir.¹⁹ Yani sıfâh, para karşılığı zina yapan kadınla kurulan ilişkidir.²⁰

Hız. Aîşe'den gelen bir rivayette cahiliye döneminde dört türlü kadın-erkek ilişkisinden bahsedilmektedir: Birincisi bugün de uygulanan, bir adamın mihrini vererek bir kadınla nikahlanmasıdır. Cahiliyede uygulanan ikinci bir ilişki türü ise şöyleydi: Bir adamın soylu bir çocuk edinme amacıyla karısını bir başka adama ilişkide bulunması için gönderir, böylece karısının o soylu kişiden hamile kalmasını amaçlardı. Diğer bir türünde ise birkaç erkek aynı kadınla ilişkiye girer ve kadın hamile kalıp çocuğu doğurduğunda bu erkekleri çağırıp içlerinden istediği kişiye çocuğu isnad eder ve artık çocuk o adamın sayılırdı. Bir de fahişelik yapan kadınlar vardı. Kapılarına özel işaret asan bu kadınlar birden çok erkekle ilişkiye girer, bunun sonucunda hamile kalırlarsa bir heyet çocuğun babasının kim olduğuna karar verirdi. Adam bu karara karşı çıkamazdı.²¹

B. İttihazu Ehdân

Gizli dost tutmak manasına gelen “ittihazu ehdan” cahiliyede çoğunlukla cariyelerle yapılan, birini gizli dost tutarak zina etmeye verilen addır.²² Râğîb el-İsfahanî musahib, arkadaş, refik, dost manasına gelen, daha çok bir şehvet duygusuyla musahabet, rafakat, arkadaşlık veya dostluk eden kimse manasına geldiğini söylemiştir.²³ “İbn Abbas (ö. 68/687) da bunu dostlar diye tefsir etmiştir. Ebu Hüreyre (ö. 58/678) , Mücâhid (ö. 103/721), Şa'bî (ö. 104/722) , Dahhâk (ö. 105/723), Atâ el-Horasânî, Yahyâ İbn Ebu

¹⁹ Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Matürîdi es-Semerkindî, *Te'vilatü'l-Kur'an tercümesi*, (çev. Yunus Vehbi Yavuz), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016, III, 133.

²⁰ Bkz. İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyan Tefsiri*, (çev. Osman Şen), İstanbul: Gül Neşriyat, t.y, V, 41, Kurtubî, age, V, 133.

²¹ Seyyid b. Kutub b. İbrahim Seyyid Kutub, *Fî zilâl-il Kur'an*, (trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce), İstanbul: Dünya Yayınları, 1991, II, 414.

²² Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, sdl. İsmail Karaçam... ve öte. İstanbul: Zehraveyn, t.y, II, 543. Bkz. Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an hakaiki gavamizi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fi vucuhi't-te'vil*, (thk. Talik ve dirase Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz; şarik fi thk. Fethi Abdurrahman Ahmed Hicazi), Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1998/1418, II, 60.

²³ Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragîb el-İsfahani, *Müfredat:Kur'an kavramları sözlüğü*, (çvr. Yusuf Türker), İstanbul: Pınar Yayınları, 2007, s. 472.

Kesîr (ö. 129/747), Mukâtil İbn Hayyân ve Süddî (ö. 127/745)'den de aynı açıklama rivâyet edilmiştir. Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ise bu kelimeyle; arkadaşın kastedildiğini söylemiştir. Dahhâk da; bir dostu olan ve bunu ikrâr eden şekilde açıklamıştır.²⁴ Râzî de aynı manayı vermiş ve kelimenin “hıdn” kelimesinin çoğulu olduğunu, bu kelimenin de seninle bir ve beraber olan anlamına geldiğini, dolayısıyla müfessirlerin çoğunun da belirttiği gibi müsafih gibi farklı erkeklerle beraber olan kadın değil de belli bir erkekle nikah dışı ilişki kuran manasında olduğunu söylemiştir.²⁵

C. Zinâ

Sözlükte “meşru olmayan cinsel ilişki” manasına gelen zina Kur'an'da beş ayette geçmektedir. “Bunlardan birinde (el-İsrâ 17/32) zinaya yaklaşılmaması gerektiği, onun çirkin bir iş ve kötü bir yol olduğu belirtilir; ikisinde (el-Furkan 25/68; el-Mümtehine 60/12) zina şirk ve adam öldürme gibi büyük günahlar arasında zikredilir. Diğer iki âyette de (en-Nûr 24/2-3) zina eden erkekle zina eden kadına yüzer sopa (celde) vurulması emredilir ve zina edenlerin ancak zina edenle veya bir müşrikle evlenebileceği vurgulanır. Kur'an'da geçen, ancak şeytana uyanların yapacağı işler olarak nitelendirilip kesin bir dille kınanan ve yasaklanan “açık hayasızlık” anlamındaki fahşâ / fâhi- şe (çoğulu fevâhiş) kelimeleri de birçok âyette özellikle zina mânasında (en-Nisâ 4/15, 25; el-En'âm 6/151; el-Ahzâb 33/30) veya öncelikli olarak zinayı ifade edecek şekilde geçer (el-Bakara 2/169; en-Nahl 16/90; en-Nûr 24/21; en-Neml 27/54)²⁶.

D. Fuhuş

Fuhuş kelimesi sadece zina ile ilgili fiilleri değil daha genel manada aşırılıkları ve kötü fiilleri içeren bir manaya sahiptir. Râğıb el-İsfahani çirkinliği, fenalığı büyük olan fiiller ve sözler olarak tanımlamış ve Nisa Suresi'ndeki kullanımında kinayeli olarak zina

²⁴ Ebü'l-Fida İmaduddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri-Tefsirü'l-kur'ani'l-azim*, (trc. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993, IV, 1635.

²⁵ Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Razi, *Tefsir-i kebir-Mefatihü'l-gayb*, (çev. Suad Yıldırım...ve öte.), Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. 1998, VII, 522. Ayrıca bkz. Kurtubi, *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'an*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul: Buruc Yayınları, 1997, V, 133.

²⁶ Esen, Hüseyin, “Zina”, DİA, İstanbul, 2013, XLIV, 440.

kastedilmiştir demiştir.²⁷ “İslami literatürde fuhuş, kelimenin sözlük anlamıyla da bağlantılı olarak aşırı derecede çirkin söz ve davranış, büyük günah, edep ve ahlaka aykırı olup dinen yasaklanan her türlü kötülük ve çirkinlik" anlamında kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de bu kökten türeyen fahşa, fahişe ve fevahiş kelimeleri yirmi dört yerde geçmekte olup çoğunda yukarıdaki anlamlar, bir kısmında ise kinaye yoluyla zina, livata, sevicilik gibi her toplumda yüz kızartıcı suç ve çirkinlik olarak kabul edilen iffetsizlikler kastedilir.”²⁸ Fahişe kelimesinin sadece kadın ile erkek arasındaki zina ilişkisini ifade eden bir kavram olmayıp, hemcinsler arasındaki cinsel ilişkileri de ifade eden bir kavramdır. Kelimenin kullanıldığı bağlam bunlardan hangisinin kastedildiğini belirlemektedir. Örneğin Ankebut 29/28. ayette hemcinsler arası cinsel ilişki için, Nur 24/2 ayetinde ise kadın-erkek arasındaki cinsel ilişki için kullanılmıştır.²⁹

Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) da kelimenin şirk, zina, livata, kadının kocasına karşı nüshuzu olmak üzere dört vechi olduğunu belirtmiştir.³⁰

Nisaburî (ö. 730/1329) Vucuhu'l Kur'ani'l Kerim adlı eserinde kelimenin altı kullanımı olduğunu tesbit etmiştir:

- 1-Harb (Bakara/169, Araf/28)
- 2-Sadakadan men etme (Bakara/268)
- 3-Ma'siyet (Ali İmran/135, Nahl/90)
- 4-Zina (Nisa/15,22, Araf/33, Ahzab/30)
- 5-Livata (Araf/80, Neml/54, Ankebut/28)
- 6-Berrakul lisan (Talak/1)³¹

---

²⁷ Râğıb el-İsfahani, *Müfredat*, s. 1122-1123.

²⁸ Bozkurt, Nebi, “Fuhuş”, DİA, İstanbul, 1996, XIII, 211.

²⁹ Heyet, *Kur'an Yolu: Türkçe meal ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006, II, 29.

³⁰ Mukatil b. Süleyman, *el- Vücuuh ve 'n-nazair*, s. 40-41.

³¹ Hiri, *Vücuühü'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 254.

III. MUHSAN KELİMESİYLE ANLAM YAKINLIĞI OLAN KAVRAMLAR

A. İsti'sam

Kur'an'da iffet ve namusun somut örneklerinden biri de Hz. Yusuf'tur.

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا أَمَرَهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونَا مِنَ الصَّاغِرِينَ

Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o iffetinden dolayı bundan kaçındı.

*Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak."*³² Yusuf kıssası inananlara birçok ayette tavsiye edilen iffetli yaşamın mümkün

olduğunu, sağlam bir iman ve takva anlayışının insanı zina vb. çirkinliklerden koruyan

bir zırh olduğunu göstermektedir. Bu açıdan baktığımızda Hz. Yusuf'un tam bir ihсан

üzere yaşadığını söyleyebiliriz. "Muhsan" kavramının geçtiği ayetlerde tavsiye edilen

yaşam tarzı adeta Hz. Yusuf'ta hayat bulmuştur. Hz. Yusuf'un sahip olduğu bu erdem

isti'sam kelimesiyle ifade edilmiştir. "Âyette geçen "ista'same" fiili, kötülüğe düşmekten

koruyacak, alıkoyacak sebepleri aramak, elde etmeye çalışmak manasına gelir. Böyle

davranan kimse adeta kendisini kötülüğe düşmekten koruyacak şeylere sığınmayı,

tutunmayı ister. Cinsel güdüsünü doymak için kendisiyle birlikte olmaya can atan

kadının davranışı karşısında Hz. Yusuf'un takındığı tavır "ista'same" fiiliyle dile

getirilmiştir. Bu fiil, bir kimsenin bir şeyden bütün benliğiyle sakındığını, var gücüyle

korunmaya çalıştığını, olanca gayretiyle bu duruma direndiğini belirtmek için

kullanılır."³³

B. İffet

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ

فِيهِمْ خَيْرًا وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْتُمْ وَلَا تُكْرَهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِعَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحْصِنًا لِيَتَّبِعُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

وَمَنْ يُكْرِهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar

iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere

gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği

³² Yusuf 12/32.

³³ Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'ın İffet Anlayışı*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, sy. 3, 2003.

*maldan onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.*³⁴

İsti'faf kalıbından kullanılan kelime evlenmeye gücü yetmeyenlerin zina vb. kötülöklere düşmemek için kendini korumasını tavsiye eden bir bağlamda yer almaktadır. Ayetin devamında da zaten ihsan kökünden türeyen bir kelime (tahassun) de cariyelerden fuhuş yapmak istemeyenlerin tutumunu anlatmak için "namuslu kalmak isterlerse" şeklinde kullanılmıştır. Bu ayetle ilgili detaylar aşağıda anlatılacağından burada sadece anlam benzerliğine yer vermekle yetiniyoruz. Görüldüğü gibi "isti'faf" da "ihsan" gibi iffetsizliğe karşı korunmuş olma vurgusu taşımaktadır.

C. HIFZU'L-FERC

Kur'an'da iffeti koruma vurgusu taşıyan kavramlardan biri de "ferci koruma"dır. Birden fazla ayette yer alan bu kavram "hıfz" ve "ferc" kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. "Ferc" kelimesi lügatta iki şey arasındaki yarık, çatlak gibi manalara gelmektedir. Ancak kelimenin kinaye yoluyla kullanımı daha yaygındır ve hem kadının hem erkeğin edep yerin ifade etmek için kullanılmaktadır. "hıfz" kelimesi ise koruma, muhafaza etme gibi anlamlara gelmektedir. İki kelime birlikte kullanıldığında kinaye yoluyla iffeti koruma anlamı kazanmıştır.³⁵ Kur'an 'da müminlerin olumlu özellikleri sayılırken Mü'minun Suresi 5. Ayet ve Meâric Suresi 29. Ayette onlar ferçlerini korurlar şeklinde kullanılmıştır. Nur suresi 30-31. Ayetlerde ise kadın ve erkeklere ayrı ayrı emir sigasıyla ferçlerini korumaları emredilmiştir.

---

³⁴ Nur 24/33.

³⁵ Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'ın İffet Anlayışı*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, sy. 3, s. 57, 2003.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHSAN KELİMESİNİN KUR'AN'DAKİ KULLANIM ALANLARI VE KONUyla İLGİLİ TARTIŞMALAR

I. KULLANIM ALANLARI

A. Evli Kadın Manasında Kullanımı

Muhsan sözcüğü Kur'an'ın bazı ayetlerinde “evli kadın” anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin bu manada kullanımını Nisa Suresi'nde evlenilmesi haram olan kadınların sayıldığı ayetin devamında, bu sayılanlardan bir sınıfı ifade eder şekilde karşımıza çıkmaktadır. Burada ayetin bağlamından ötürü “el- muhsanat” kelimesine evli kadın manası verilmesi kaçınılmazdır. Bu açıdan bakıldığında müfessirler arasında bir ittifaktan söz edilebilirse de bunula ilgili başka bir hususun tartışıldığını da görmekteyiz. O da kelimenin aynı zamanda hür manası da taşıyıp taşımadığı meselesidir. İlgili ayet şöyledir:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Elinizin altında bulunan câriyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir ile) istemeniz size helâl kılındı. Onlarla karı-koca ilişkisi yaşamanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”³⁶

Bu ayeti doğru anlayabilmek için mutlaka bir önceki ayetle birlikte değerlendirmek lazımdır. Çünkü “hurrimet aleykum” diye başlayan bir önceki ayet evlenilmesi haram olan kadınları ayrıntılı bir şekilde saydıktan sonra bu ayet de bu sınıflardan birini belirterek –ki önceki ayete atıf oluşturacak şekilde ve ile başlamaktadır- konuyu tamamlamaktadır. Bu durumda burada kullanılan “el-muhsanat” kelimesi hür kadınlar, namuslu kadınlar veya mümin kadınlarla evlenmek (mutlak manada) haram olamayacağına göre zorunlu olarak evli kadınlar manasına gelmiş olmalıdır.

³⁶ Nisa 4/24.

Taberî (ö. 310/923) burada geçen “muhsanat” kelimesine verilen sekiz farklı anlam zikretmiştir. Buna göre kelime ulema tarafından evli ve esir düşmeyen, herhangi bir evli kadın, iffetli kadın, evli olan kadınlar, ehl-i kitap kadınlar, hür kadınlar, hür ve iffetli kadınlar, evli olup hicret eden kadınlar şeklinde yorumlanmıştır. Ve kendisi bunlardan hangisi ile olursa olsun muhsane olan kadınlarla cinsi münasebetin haram olduğu ve ancak mülkiyet ve nikah yoluyla helal olabileceği şeklinde bir telif yapmıştır.³⁷

Zemahşeri (ö. 538/1144) de kelimeye burada evli manası vermiş, çünkü muhsan olan kadınlar ferclerini evlilik yoluyla korurlar demiştir.³⁸

Arapçada bir kadının evlendiği bildirilmek istendiğinde bu kök kullanılarak, “ahsanati'l-mer'etu” denilir. Evlenme olayının bu kökle ifade edilmesi; kadının, evlenince erkeğin himayesi ve koruması altına girmesinden dolayıdır. Bir kadını, ailesi evlendirdiği zaman bunu ifade etmek için de yine bu kökten türeme fiil ile “ahsanahâ ehluhâ” denilir. Kadın açısından evlilik öyle bir olaydır ki; kadın evlenmek suretiyle kendi nefisini korur ve kocası ile yetindiği için cinsel isteklerinin dürtüsüyle başka erkeklere bakma ihtiyacı hissetmez, aynı şekilde kocasını da kendisinden başka kadınlara bakma ihtiyacından korumuş olur. Şu halde, “ihşan” konusunda temel unsur kadındır. Hatta bilginler derler ki; “muhsana” sözcüğü ism-i fâil olup, Araplar bu kelimeyi kendi âdetlerine aykırı olarak “muhsan” şeklinde söylemişlerdir. İbn Arâbî'nin (ö.543/1148) “Ef'ale bâbının bütün ism-i fâilleri ‘muf'ilun’ ölçüsünde gelir, ancak bundan üç fiil müstesnadır. Bunlar; ‘ehsene’ (iffetli oldu.), ‘elfece’ (malı elinden gitti.), ‘eshebe’ (çok konuştu.) fiilleridir.” dediği rivayet olunur. Bu görüşün bir benzeri de Ezherî'den rivayet olunmaktadır. Sa'leb'den rivayet olunan görüşe göre iffetli kadına, “muhsana” denildiği gibi “muhsina” da denilir. Ama evli kadın için sadece “muhsana” denilir.³⁹

³⁷ Ebu Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberî, *Taberî tefsiri*, (trc. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996, II, 485-487.

³⁸ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, II, 564. Kelimeye evli manası verenler için ayrıca bkz. Semerkandî, Ebu'l-Leys, *Tefsiru'l-Kur'an*, II, s. 23, Nesefî, *Nesefî Tefsiri*, (çev. Harun Ünal), III, s. 9, Vehbi, Mehmet, *Hülasatü'l-Beyan fi Tefsir'il Kur'an*, III, s. 890, Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, sdl. Sıtkı Güllü, III, s. 60.

³⁹ Şeyh Muhammed Abduh, Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm Tefsîru'l-Menâr*, V, 13. Kelimeye evli manası verenler için ayrıca bkz. Semerkandî, Ebu'l-Leys, *Tefsiru'l-Kur'an*, II, s. 23, Zemahşeri, *el-Keşşaf*, II, 564, Nesefî, *Nesefî Tefsiri*, (çev. Harun Ünal), III, s. 9, Vehbi, Mehmet, *Hülasatü'l-Beyan fi Tefsir'il Kur'an*, III, s. 890, Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, sdl. Sıtkı Güllü, III, s. 60.

Ebu'l-Leys es-Semerkindî (ö. 373/983) ise evli olan cariyelerle evlenme iznini kocalarının kafir olmasına, kafirin nikahı olmayacağı için esir edilen kadınların kocaları olsa bile nikahları olmadığına yorarak onlarla evlenmek caizdir demiştir.⁴⁰

Bununla birlikte ayetin devamında gelen istisna müfessirler arasında tartışmaya neden olmuştur. O da evli olduğu halde cariye olan kadınlar konusudur. Burada temel soru şudur: Bu istisna edilen kısım ile izin verilen nedir? Evlilik mi, cinsel ilişki mi? Görebildiğimiz kadarıyla tefsirlerde çoğunlukla bunun cinsel ilişki olduğu görüşü ağır basmaktadır.⁴¹

Ayetin nüzul sebebi ile ilgili birkaç rivayet vardır: “Neseî'nin Muhammed ibn Abdi'l-A'lâ kanalıyla Ebu Saîd el-Hudrî'den (ö. 74/693-94) rivayetle tahricine göre Allah'ın Rasûlü (sa) Evtas'a bir ordu göndermiş; düşmanla karşılaşp onları yenmişler ve müşriklerden kocaları olan bazı kadınları da esir almışlar. Müşriklerle evli o esir kadınlarla münasebette bulunma konusunda sıkıntı içindelerken Allah Tealâ bu âyet-i kerimeyi indirerek iddetlerinin bitiminde bu cariye kadınların sahiplerine helâl olduklarını bildirmiş (Ebu Davud, Nikâh, 43-44, hadis no: 2155, Neseî, Nikah, 59, hadis no: 3331).”⁴² Ebu Said el-Hudri'den gelen başka bir rivayete göre ise Evtas esirleri hakkında ashâbın Hz. Peygamber'e neseblerini ve kocalarını bildiğimiz kadınlarla nasıl cinsel ilişkide bulunuruz diye sorması üzerine nazil olmuştur. Abd İbn Humeyd'den gelen başka bir rivayete göre ise ayet Muâze adındaki bir kadınla ilgili nazil olmuştur. Muâze kocasından izinsiz olarak amcasının oğlu ile evi terketmiş, kocası da durumu Hz. Peygamber'e anlatınca Hz. Peygamber kadını kocasına iade etmiştir. (Suyuti, ed-Durru'l-mensur, II, 482). Taberi, ayetin Medine'ye hicret eden, burada Müslümanlarla evlenen daha sonra da müşrik kocaları Müslüman olan kadınlar hakkında nazil olduğundan da bahsetmiştir.⁴³ Ebussuûd Efendi de ek olarak Ebu Saîd el-Hudrî'den gelen şu rivayeti de nüzul sebebi olarak zikretmiştir:

⁴⁰ Ebu'l-Leys Semerkandî, *Tefsîru'l-Kur'an*, (sdl. Mehmet Karadeniz), İstanbul : Sezgin Neşriyat, 1995, II, 23.

⁴¹ Bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri* IV, s. 1623-1626; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'ut-tefsîr*, I, s. 527-528; Fahrüddin Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, VII, s. 485-489; Şeyh Muhammed Abduh, Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm Tefsîru'l-Menâr*, V, s. 12-20 ; Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerîm Tefsîri*, II, s. 248-249, v.d.

⁴² Çetiner, Bedreddin, *Fâtîha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl Kur'an Âyetlerinin İniş Sebepleri*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002, I, 209, Nüzul sebebi ile ilgili ayrıca bkz. Taberi, age, II, S. 485.

⁴³ Çetiner, Bedreddin, age, s.210.

Birtakım evli kadınlar, kocalarından ayrı olarak Rasulullah'ın yanına hicret ediyorlardı. Bazı Müslümanlar da bu kadınlarla evleniyorlardı. Sonra da bu kadınların eski kocaları çıkıp geliyorlardı. Bunun üzerine Rasulullah Müslümanların, o muhacir kadınlarla evlenmesini yasakladı.⁴⁴

Burada esir alınan evli kadınların evliliklerinin geçersiz olup olmayacağı meselesinden bahsediliyor olsa gerektir. Tefsirler de bu konu “Berire hadisi” üzerinden tartışılmıştır. Bazıları kadının muhayyer olduğunu, bazıları da esaretin nikahı kaldırdığını söylemiştir. Mesela Beydavî (ö. 685/1286) esaretin nikahı kaldırdığını söylemektedir:

“*Ancak sağ ellerinizin sahip olduğu cariyeler müstesna*’ bunlardan esir alınan ve kocaları olan kadınları murat ediyor ki bunlar esir alan erkeklere helaldir. Nikah esir almakla kalkmıştır, çünkü Ebu Said şöyle demiştir: “*Evtas savaşında bazı kadınları esir aldık, onların kocaları vardı. Onlara yaklaşmak istemedik, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’e sorduk. Ayet bunun üzerine indi, biz de onları helal saydık.*” Şair Ferezdak da şu beyitinde bunu kastetmiştir: *Mızraklarımız bize kocalı kadınları nikahladı, Onlar boşanmadığı halde onlarla evlenene helaldir.* Ebu Hanife ise: Karı koca birlikte esir edilseler nikah ortadan kalkmaz, esir alana da helal olmaz, demişse de ayet ve hadisin mutlak okunuşu onun aleyhine delildir.”⁴⁵

İbn Kesir de (ö. 774/1373)de söz konusu ayetin Evtas esirleri hakkında olduğunu ve esir düşen evli kadınların nikâhlı olmalarının, Müslüman erkeklere helal olmalarına mani bir durum teşkil etmediğini bildirmek için nazil olduğunu aktarmıştır.⁴⁶

Her ne kadar rivayetlerde söz konusu ayetin nüzul sebebi olarak çoğunlukla Evtas esirlerinin durumu zikredilse de konu ile ilgili farklı rivayetler de mevcuttur. İbn Kesir, İbn Abbas’tan gelen bir rivayette söz konusu ayetin Evtas esirleri değil, Hayber esirleri hakkında nâzil olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ayetin manasının umumi olmasından hareketle seleften bir grup alim, cariyenin satılmasının kocasından boşanma anlamında olduğunu söylemiştir. İbn Mes’ud’dan gelen bir rivayete göre ise cariyenin talakı, satılması dışında şu şekillerde de mümkün olur. Bunlar; azad edilmesi, hibe edilmesi, mükatebe yapılması ve kocasının boşamasıdır. Konu ile ilgili diğer bir rivayet ise “Berire

⁴⁴ Ebussuûd Efendi, *Ebussuûd Tefsiri*, (çev. Ali Akın), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006, III, 1231.

⁴⁵ Ebû Saîd Nasîrüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beydâvî, *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil = Beydavi tefsiri*, çev. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011. c.1, s. 511. Ayrıca bkz. el-Cevziyye, İbn Kayyım, *Bedâi'ut-tefsir*, I, s. 529-530.

⁴⁶ İbn Kesîr, age, c.4, s. 1623-1624, bkz. Taberi, age, II, s. 488; İmam Kurtubi, *el-Cami'li-ahkami'l-Kur'an*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yayınları, 1997, V, s. 103.,

hadisi” olarak meşhur olmuş rivayettir. Bu rivayete göre Hz. Âişe Berire’yi satın alarak azad etmiş, kocası ile nikahlarının feshedilip edilmeyeceği hususunda ise Hz. Peygamber Berire’yi muhayyer bırakmıştır. Berire de nikahı feshetmeyi seçmiştir. Bunun üzerine bazı alimler, eğer cariyenin satılması boşanması anlamına gelseydi Hz. Peygamber onu muhayyer bırakmazdı, diyerek cariyenin satılmasının boşanması manasına gelmeyeceğini belirtmişlerdir.

Ayetteki “mine’n- nisâi” kaydının anlamı:

Burada “el-muhsanat” lafzından tek başına da evli kadınlar manası anlaşıldığına göre ilave olarak neden “mine’n-nisâi” ifadesinin getirildiği müfessirleri meşgul eden bir diğer konudur. İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) bu ifadenin evliliğin umumi olmadığını vurgulamak için zikredildiğini söyler. Yani erkekle evlilik gibi birşeyin vehmedilmemesi için böyle bir kayıt konmuştur.⁴⁷ Reşit Rıza’nın izahı ise şöyledir: (ö. 1865-1935) “Muhsanât” lafzı ile “iffetli kadınlar” anlamı kastedildiği gibi, “Müslüman kadınlar” anlamı da amaçlanabilir. Yüce Allah, bu ayette “mine’n-nisâi” demeseydi, kendileri ile evlenmek haram olan “muhsanât”; sadece “Müslüman olan muhsanât”tır gibi bir yanlış anlama ortaya çıkardı. Onun için “mine’n-nisâi” kaydı, ifadeye hem genellik hem de mutlaklık anlamı katmıştır. Bir başka ifadeyle; ayetin manası, “Evlilik akdi mutlak olarak dokunulmazlık sağlar. Bu konuda, kadın mü’min olmuş, kâfir olmuş, hür olmuş, köle olmuş hiç fark etmez. Dolayısı ile herhangi bir erkeğin nikâhı altında ve onunla evli olan kadınla evlenmek haramdır.” demek olur.”⁴⁸

Diğer yandan “muhsanat”tan kastın evli kadınlar değil iffetli kadınlar olduğunu söyleyen görüşler de mevcuttur. Bunlara göre ayette kastedilen, dörtten fazla evliliğin haramlığıdır. Ancak bu görüşler de şaz olarak kabul edilmiştir.⁴⁹

---

⁴⁷ Bkz. Şeyhu’l-İslam Ebussuûd Efendi, *Ebussuûd Tefsiri*, çev. Ali Akın, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006, c. 3, s. 1229; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-Beyan Tefsiri*, çev. Osman Şen, İstanbul: Gül Neşriyat, t.y, c. 5, s. 21.

⁴⁸ Muhammed Reşid Rıza, Muhammed Abduh, *Menar Tefsiri-Tefsiru’l- Kur’ani’l-hakim tefsiru’l menar*, çev. Mehmet Erdoğan vd. İstanbul, Ekin Yayınları, 2012, V, s. 14, bkz. Nesefî, age, III, s.9; Ebussuûd Efendi, age, c.3, s. 1229.

⁴⁹ İbn Kesîr, age, c.4, s. 1623-1624, bkz, Beydavî, age, c. 1, s. 511; İbn Kayyım el-Cevziyye, age, c.1, s. 529. Cariyelerin savaştan önceki nikahlarının geçersizliği için ayrıca bkz. Taberi, age, II, 488; Semerkandî, age, II, s. 23; Nesefî, age, III, s. 9; Vehbi, Mehmet, age, III, s. 890.

Ebu Hanife'ye göre esir kadın eşiyle birlikte esir edilmişse nikahları bakidir, efendisine helal olmaz. Çünkü eşi yanında olduğundan irtibatları kesilmemiştir.⁵⁰

Zemaşşeri buradaki “muhsanat” kelimesinin sad harfinin fetha veya kesra ile okunan versiyonlarına değindikten sonra evli manasına geldiğini, çünkü o (kadınların) evlilik yoluyla iffetlerini korumuş ve bu şekilde hem muhsan hem de muhsın olduklarını söylemiştir.⁵¹

Râzî (ö. 616/1219) de buradaki “el-muhsanat” lafzının evli kadınlar veya hür kadınlar anlamında olduğuna dair iki farklı görüşün bulunduğunu, ancak tercih edilenin birinci görüş olduğunu söyleyerek bu görüşlerle ilgili yapılan izahları şöyle aktarmıştır:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ “Diğer kocalı kadınlar” ifadesi hakkında şu iki görüş vardır:

Birinci görüş “evli kadınlar”dır. Böyle olması halinde *إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ* “(Harb esiri olarak) sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar müstesnâ...” sözü hakkında şu iki izah yapılır:

a) Cariye olmayan evli kadın kocasından başkasına haramdır, cariyeye olan evli kadın ise kendisine malik olan kimseye helal olur.

b) Ayette zikredilen “milk-i yemîn”den murad, nikâh mülkiyetidir. Buna göre mana, kocaları ile kendileri arasında “beynûnet-i kübrâ” meydana gelmiş kadınlar hariç kocası olan kadınlar size haramdır olur.⁵²

Ayette hür kadınların kastedildiğini söyleyen ikinci görüşü savunanlar ise mananın “Allah'ın size mülk kılmış olduğu şu hür dört kadın hariç, bütün hür kadınlar size haram kılınmış olur” şeklinde ya da nikahın şartlarının yerine getirildiği kadınlar dışındaki hür kadınlar haram kılınmıştır şeklinde olduğunu söylemektedirler.

Buna ek olarak Kurtubi (ö. 671/1273) kelimeye iffetli kadınlar manası verenler olduğunu da zikretmiştir. Bu durumda muhsan lafzı bütün kadınları kastetmiş olup istisna nikah veya satın alma yoluyla sahip olunan kadınları kapsar. Bu Ebu'l-Âliye, Abîde es-

⁵⁰ Vehbi, Mehmed, *Hulâsat'ül Beyân fi Tefsîr'il Kur'an*, İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1966, 4. Baskı, c. 3, s. 890.

⁵¹ Zemaşşerî, age, c.2, s.56.

⁵² Râzî, age, c.7, s. 488-489. Kelimeye evli manası verenler için ayrıca bkz. Semerkandî, Ebu'l-Leys, *Tefsîru'l-Kur'an*, II, s. 23; Zemaşşerî, *el-Keşşaf*, II, 564, Nesefî, *Nesefî Tefsîri*, (çev. Harun Ünal), III, s. 9, Vehbi, Mehmet, *Hülasatü'l-Beyan fi Tefsîr'il Kur'an*, III, s. 890, Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, s.dl. Sıtkı Güllü, III, s. 60. Hür kadın manası verilmesi ile ilgili ayrıca bkz. Cevzi, Ebu'l- Ferec, *Zadü'l-Mesir*, çev. Abdulvehhab Öztürk, I, s. 540, Razi, age, VII, s. 488.

Selmanî, Tavus, Saîd b. Cübeyr ve Ata'nın görüşüdür. İbn Abbas'ın da kelimeye iffetli manası verdiği dair rivayet vardır.⁵³

Ebussuûd Efendi (ö. 982/1574) ise farklı bir görüşe yer vermiş ve ayetteki “muhsanat” lafzının hicret eden Müslüman kadınlarla ilgili olduğunu, hicretin evlilik bağına ortadan kaldırdığını, ancak yine de muhsanat olarak adlandırıldıklarını söyleyenlerin olduğunu nakletmiştir. Bu görüşte olanlar Mümtehine Suresi 10. Ayeti delil göstermişlerdir: “Eğer siz de onların iman etmiş kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kafirlere geri göndermeyin. Bu kadınlar onlara helal değildir.”⁵⁴

B. Hür Kadın Manasında Kullanımı

Muhsan kelimesi Kur'an'ın bazı ayetlerinde de “hür kadın” anlamında kullanılmaktadır. Nisa Suresi 25. ayette geçen “فَإِذَا أَحْصِنَ” ifadesi de yine birçok müfessir tarafından evlenme olarak açıklanmıştır. Her ne kadar Müslüman olma kastedilmiştir diyenler varsa da kuvvetli olan “evlendiklerinde” manasına geldiğini söyleyen görüştür. Bunlar “احصن” kelimesinin elif ve sad harfini fetha ile okuyan kıraati esas almışlar ve bu şekilde kelimeye “onlar Müslüman olurlarsa” manası vermişlerdir. Damme ile okuyanlara göre ise mana “onlar kocaları vesilesiyle korunduklarında” şeklinde olur. İbn Abbas, Saîd İbn Cübeyr, Hasan el- Basrî ve Mücahid'in bu görüşte olduğu nakledilmiştir.⁵⁵ Burada cariyelerle evlilik düzenlendikten sonra, evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa hür kadınlara verilen cezanın yarısının uygulanması gerektiği belirtilmiştir:

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنَ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِأَدْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَثْوَهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أَحْصِنَ فَإِنَّهُنَّ فَجَاحِشَةٌ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“İçinizden mümin ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mümin câriye kızlarınızdan alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Birbirinizden türeyip gelmektesiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikâhlayıp alın, mehirlerini de âdete uygun olarak verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların

⁵³ Kurtubî, age, c. 5, s. 105-106.

⁵⁴ Ebussuûd Efendi, age, c.3, s. 1231.

⁵⁵ Râzî, age, VII, 7, s. 523, İbn Kesîr, age, IV, s. 1635-1636, Kurtubî, age, V, s. 133-134.

cezasının yarısı gerekir. Bu (câriye ile evlenmek), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir; sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁵⁶

Değerlendirme

Burada muhsanat kelimesine “hür kadınlar” manası verilmesi kaçınılmaz görünmektedir, çünkü “*içinizden mümin ve muhsan kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse*” ifadesinde muhsan kelimesi iffetli manasına gelmiş olsa, iffetli kadınlarla evlenmeye gücü yetmeme gibi bir durum ortaya çıkar ki bu da akla aykırıdır.

Yine aynı şekilde kelimeye evli kadın manası verilecek olsa evli mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmeme gibi bir durum ortaya çıkar ki bu da akla aykırıdır. Mümin manası da verilemez çünkü zaten kelime mümin sıfatıyla tavsif edilmiştir. Bu durumda muhsanattan kasıt hür kadınlardır. Hür mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmemeden kasıt ise maddi imkânlarla ilgili olsa gerektir. Anlaşıldığı kadarıyla Asr-ı Saadet’te toplumsal yapıda hür olan/olmayan ayrımı çok belirleyiciydi ve nikâhtan çalışma hayatına kadar bu ayrım gözetilerek kurallar uygulanıyordu. Aradan uzun zaman geçtiği ve artık bu uygulamalar tamamen tarihe karıştığı için bugünden bakarak o günün toplumsal hayatını düzenleyen ayetleri anlamak da güçleşmektedir. Çünkü ayetlerde geçen kavramların toplumsal karşılığını tam olarak tesbit etmek zordur. “*Ma meleket eyman*”, “*feteyat*” gibi kavramlar tam olarak nasıl bir toplumsal sınıfı ifade ettiği, bu sınıfın hukuki statüleri, hakları, bu haklarla ilgili uygulamaların neler olduğu konusu yeterince açıklığa kavuşmuş değildir. Hal böyle olunca kelimelerin lügat karşılığı üzerinden mümkün olan bütün kombinasyonlar denenerek tefsir etme yoluna gidilmekte, bu ise ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. Çünkü kelimelerin insan hayatı gibi hayatları vardır, doğarlar, gelişirler, değişirler, ölürlür. Bu durumda bir kelimenin 1400 yıl önceki anlamını tesbit etmek için o toplumsal vasattan uzak, herşeyin değiştiği, kelimelerin yeni anlamlar yüklendiği bir çağdan lügat çalışması yapmak yeterli değildir. Bazen bir kelimenin galat olarak kullanımı o kadar yaygın hale gelir ki doğrusunu kullandığınızda maksat anlaşılabilir ve mecburen galat olanı kullanırsınız. Bu kelimeler edebi ve hukuki metinlere de bu şekilde geçer ve bu detayı bilmeyen bir kişi yıllar sonra kelimeye lügat üzerinden anlam vermeye kalktığında tamamen yanlış bir sonuca varır.

---

⁵⁶ Nisa 4/25

Bu ve benzeri durumların Kur'an kelimeleri için de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Muhtemeldir ki bu kelimelerden biri de muhsan kelimesidir. Bu sebepten kelimenin geçtiği ayetlerle ilgili yapılan tefsirlerde bütün çabalara rağmen müşkil durumlar ortaya çıkmış ve bunlar denenen bütün kombinasyonlara rağmen tam olarak aşılamamıştır. Dah önce de belirttiğimiz gibi bu müşkillerin bir kaynağı da ayet metni değil, daha önce edinilmiş olan ön kabullerdir. Örneğin yukarıdaki ayette aslında ayet metni açısından anlaşılma sorunu oluşturacak bir durum yoktur. Hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyenlere mümin cariyelerle evlenmeleri tavsiye edilmekte, bu evliliğin sorumlulukları konusunda müminler uyarılmakta ve son olarak da bu mümin cariyeler fahiş bir iş yaptıklarında hür kadınların cezasının yarısının verilmesi önerilmektedir. Çünkü toplumsal olarak cariyeler hür kadınlara göre dez avantajlı gruptur ve doğal olarak sorumlulukları konusunda bu durum gözetilmiştir. Ayet metni bu şekilde gayet anlaşılır olmasına rağmen birçok tartışma konusunu beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de muhsan kadınlara verilen cezanın yarısının ne olacağı konusudur. Çünkü daha önceden edinilmiş olan muhsan kadının zina cezasının recm olması ön kabulü konuyu müşkil hale sokmaktadır. Recm gibi bir cezanın yarısı olması mümkün değildir, bu durumda ya recmden vazgeçmek ya da ayet metnine geri dönerek kelimelere lügat anlamlarının el verdiği ölçüde yeni anlamlar giydirek meseleyi çözmek gerekecektir.

Genellikle ikinci yol denenmiş ve böylece zorlama te'villerin, tekellüfün yolu açılmıştır. Örneğin ayette geçen "uhsinne / evlendikleri zaman" ifadesine Müslüman oldukları zaman manası verimiştir. Oysa böyle mana verildiğinde yukarıdaki bölümle bir kopukluk yaşanmaktadır, çünkü zaten konu mümin cariyelerle ilgilidir, mümin cariyelerden bahsederken onlar Müslüman olduklarında denmesi makul değildir. Diğer bir çarpıcı örnek de Kurtubî'nin çözümüdür. O da şöyle bir çözüm yolu önermektedir: Cariye evli iken zina ederse Kur'an'a göre, bekar iken zina edecek olursa sünnete göre had vurulur. Oysa bu çözüm çok daha temel problemleri beraberinde getirmektedir. Bu yaklaşım, İslam hukukunda deliller hiyerarşisini alt üst edecek sonuçlar doğurur. Kur'an'ın ve sünnetin şer'i delil olması yanyana, birbirine alternatif olacak şekilde değildir, Kur'anî delil yoksa ikinci olarak sünnete bakılmalıdır anlamındadır. Yoksa bir konuda Kur'an başka, sünnet başka şey söylemez, böyle bir durum varsa ya nassı anlamada ya da nassın sübutunda problem var demektir. Aynı konuda Kur'an'a göre

şöyle, sünnete göre böyle yaptık demek mümkün değildir. Bütün bu tekellüf yukarıda anlatmaya çalıştığımız ön kabullerle ayeti okuma metodundan kaynaklanmaktadır. Oysa zina cezası recm değil Nur Suresi'nde yer alan yüz celde olarak alındığında hiçbir müşkil kalmamaktadır. Yine aynı okuma metodunun sebep olduğu çarpıcı bir örnek de cariyelerin nikahı konusudur. İslam hukukunda kişinin kendi cariyesiyle nikahlanması caiz değildir görüşü hakimdir. Çünkü efendi ile cariyeye arasında mülkiyet bağı olduğu, mülkiyetin ise nikahtan kuvvetli olduğu kabul edilir. Bu durumda cariyelerin evliliği ile ilgili bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Aşağıda bunlara detaylı olarak yer vereceğiz, burada nasıl bir işkal oluşturduğundan bahsetmek istiyoruz. Efendi olan kişi cariyesi ile evli gibidir, evliliğin getirdiği hakları kullanır.

Bununla birlikte cariyesini satma, hibe etme, azad etme, evlendirme hakkına da sahiptir. Cariyesini sattığı zaman mademki eşi gibi muamele hakkı vardır, öyleyse nesil güvenliği açısından her satış, hibe vs. olduğunda cariyenin iddet beklemesi gerekmektedir. Oysa bu konu boşlukta kalmıştır. İddet kabul edilse bile bunun Kur'an ve sünnette net karşılığı yoktur. Neden bu kadar önemli bir konu içtihadı bırakılmış olsun? Konu ile ilgili rivayetlere baktığımızda müminlerin rahminde çocuk olan cariyeye ile birlikte olmaktan sakındırıldığını ama bunu net bir kurala bağlamadığını, bazı rivayetlerde bir adet dönemi olarak ifade edildiğini görmekteyiz. Bu daha önce de belirttiğimiz gibi neslin güvenliğine son derece önem veren İslam dini açısından kabul edilebilirliği zor bir durumdur. Diğer taraftan cariyesini satmayıp başkasına nikahlayanın durumu da aydınlanmış değildir. Çünkü bu durumda efendisine mülkiyet bağı, eşine nikah bağı devam edecektir. Böyle bir iki eşli durum yaşanmaması için en azından efendisiyle eş muamelesini sonlandıracak bir akit vb. şeye ihtiyaç vardır. Yoksa toplumsal açıdan son derece sıkıntılı bir durum ortaya çıkacaktır. Ayette geçen onları sahiplerinin izniyle nikahlayın ifadesinde sadece izin kaydı konmuş, efendisinden bir tür boşama yerine geçecek bir işlemde bahsedilmemiştir. Bu da ayetlerin fıkıh ve tefsirlerde oluşturulan sistemden başka birşeye işaret ettiği izlenimi vermektedir.

C. İffetli Manasında Kullanımı

Daha önce de belirttiğimiz gibi “muhsan” kavramının anlamlarından biri de iffetli, namuslu olmaktır. Bu manadaki kullanıma örnek olarak konu bütünlüğü olması açısından ilk olarak yukarıdaki ayetin devamında kullanılan “muhsanatin” ifadesinden başlamak istiyoruz. Burada “muhsanatin” kelimesi “fenkihuhunne”nin mef’ulünden hal olarak gelmiştir. Yani “iffetli olarak, zina yapmayarak” şeklinde anlaşılmalıdır.⁵⁷

Râzî, İbn Abbas’ın da kelimeye iffetli kadınlar manası verdiğini belirterek bu durumda iffetli olmayan cariye ile evlenmenin haramlık mı kerahet mi ifade ettiğinin ihtilaflı olduğunu söylemiştir. Ayetin zahiri zinakâr cariyelerle evlenmenin haram olduğunu ifade ediyor gibi görünse de alimlerin çoğunluğu bu tür bir nikahın caiz olduğu görüşündedir. Bu durumda ayet kerahet anlamına hamledilmiş olur. Yine ayette yer alan وَلَا مُتَّخِذَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ ifadesinin ise zina yapmayan anlamında olduğunu, ardından gelen وَلَا مُتَّخِذَاتٍ ifadesinin de zinanın bir türü olan, aynı kişiyle yapılan zina anlamında (metres) olduğunu, cahiliyede bunun meşru kabul edilip zina olarak algılanmaması sebebiyle bu tür bir ilişkinin de zina anlamına geleceğini vurgulamak için olduğunu söylemiştir.⁵⁸ Tefsirlerde genellikle buna yakın anlamlar verilmiş olmakla birlikte⁵⁹ “muhsanat” kelimesine “evli kadınlar” manası verilmesinin mümkün olduğu da ifade edilmiştir. Bu durumda ayetin manası, “...sizinle evli oldukları halde...” şeklinde olur.⁶⁰

Yine benzer bir kullanımı bir önceki ayette yani Nisa-24. ayette müzekker sigası ile görmekteyiz. “وَأَجَلٌ لَّكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ” şeklinde gelen ifadede “محصنين” kelimesi, evlenilmesi haram olan kadınlar sayıldıktan sonra bunların dışındakilerin helal olmasını kayıtlayan bir ibaredir. Burada da yine bir sonraki ayette olduğu gibi “غَيْرَ مُسَافِحِينَ” ifadesi ile birlikte kullanılmış, ancak farklı olarak “وَأَجَلٌ لَّكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ” ile gelmemiştir. Râzî bu lafızların birer hal olduğunu, “zinaya sapsaksızın namuskâr davranarak” anlamını ifade ettiğini, ifadelerin peşpeşe gelmesinin te’kid için yapılmış bir tekrar olduğunu söylemektedir.⁶¹

⁵⁷ Bkz. Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin İmad Ebüssuud Efendi, *Tefsiru Ebi’s-Suûd ev İrşâdü’l-akli’s-selim ila mezâya’l-Kitabi’l-Kerim*, vadaa havaşiye Abdüllatif Abdurrahman, Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999/1419, II, s. 125.

⁵⁸ Râzî, age, c.7, s. 522.

⁵⁹ Bkz. Kurtubî, age, V, s. 133; İbn-i Kesîr, Muhammed Reşîd Rızâ, Süleyman Ateş, age,

⁶⁰ Muhammed Abduh, Muhammed Reşîd Rıza, age, V, s.42.

⁶¹ Râzî, age, VII, s. 496.

İbn Kesîr de kelimeye aynı şekilde iffetli manası vermiştir: Dörde kadar olmak üzere hanımları ve meşru yoldan dilediğiniz kadar cariyeyle mallarınızla elde edebilirsiniz, ancak iffetli yaşamak şartıyla manasına geldiğini ifade etmiştir.⁶²

Süleyman Ateş kelimenin “evlenme yoluyla namusu koruma” anlamına geldiğini söylemektedir. Ayetteki “ğayra müsafihin” ifadesinin ise evliliğin amacıyla bağlantılı olduğunu, evlilikteki asıl amacın şehvet tatmini değil üreme olduğunu, sadece şehvet tatmini için yapılan cinsel birlikteliğin insan tohumu olan suyun boşa akıtılması anlamına geleceğini, dolayısıyla meşru olmadığını ifade etmiştir⁶³ Birçok tefsirde sefh kelimesi üzerinden evlenmenin gayesinin üreme olduğu vurgulanmış, evlenmenin üreme üzerinden meşruiyet kazandığı dile getirilmiştir. Tabatabai bu görüşe itiraz ederek bunun doğru olmadığını, şayet böyle olsaydı kısır çiftlerin evlenmesinin, yaşlı kadınlarla yapılan evliliklerin, hamile kadın ile ilişki kurmanın vb. de caiz olmaması gerekirdi der.⁶⁴

Örneklerde de görüldüğü üzere, her ne kadar birçok müfessir “muhsan” kelimesine iffetli manası vermiş olsa da evlilik manası verenler de olmuştur. Zeccac ve İbn Kuteybe'nin ise “evliler” manası verdiği nakledilmiştir.⁶⁵

Yine Nur Suresi'nin 33. Ayetinde iffet manasında “tehassunen” kalıbında bir kullanım vardır.

وَلَيْسَتَغْفِبَ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُواهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْتُمْ وَلَا تُكْرَهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِعَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِيَبْتِغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

*Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.*⁶⁶

⁶² İbn Kesîr, age, IV, s. 1625.

⁶³ Ateş, Süleyman, age, s. 593.

⁶⁴ Tabatabai, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi tefsiri 'l-Kur'an*, (çev. Salih Uçan), İstanbul: 2005, Kevser Yayınları, IV, 388.

⁶⁵ İmam Ebu'l- Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzi, *Zadü'l- mesir fi ilmi't-tefsir*, Beyrut:1987, el- Mektebetü'l- İslami, I, 541.

⁶⁶ Nur 24/33

Burada konumuzla ilgili olan “dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın” kısmı ile ilgili meselelere değinmekle yetineceğiz. İbn Kesir ayetin nüzul sebepleri ile ilgili şu rivayetleri aktarmıştır:

Nüzul sebebi ile ilgili rivayetlerde farklı detaylarla Abdullah b. Übeyy’in cariyesini fuhşa zorlaması anlatılmaktadır. Cariyesini fuhuş yapmak istememesi üzerine dövmesi, misafirine ikram için cariyesini fuhşa zorlaması gibi ayrıntılarda farklılık olsa da sebep olarak eli altında bulunan cariyeyi istediği dışında fuhşa zorlama zikredilmektedir: Abdürrezzâk’ın Ma’mer’den, onun da Zührî’den rivâyetine göre; Kureyş’den birisi Bedir günü esîr alınmış ve Abdullah b. Übeyy’in yanında esir kalmıştı. Abdullah İbn Übeyy’in Muâze denilen bir câriyesi vardı. Kureyş’li olan esîr onu kendine râm etmek istiyordu. Câriye müslüman idi. Müslüman olduğu için o, Kureyş’li esîre râm olmak istemiyordu. Abdullah b. Übeyy ise câriyesi Kureyş’liden hâmile kalır da, doğacak çocuğunun da fidyasını alırım umuduyla câriyeyi buna zorlayıp onu dövüyordu. İşte bunun üzerine Allah Teâlâ: “İffetli olmak isteyen câriyelerinizi fuhşa zorlamayın.” âyetini indirdi. Süddî’ye göre ayet Abdullah b. Übeyy b. Selûl’ün cariyesi Muâze hakkında nazil olmuştur. Muâze misafirlerle fuhşa zorlanıyordu, bunu Hz. Ebubekir’e şikâyet etti, o da durumu Hz. Peygamber’e anlattı, Allah Rasûlü cariyenin alıkonulmasını emretti.⁶⁷

Bunun dışında ayetin manasındaki bazı ihtilafları da Cevzî şöyle ifade etmiştir: “Eğer namuslarını korumak isterlerse”nin manasında bazı ihtilaflar vardır: “*Birincisi*: Kelam bir sebep üzerine söylenmiştir, o da zikrettiğimiz şeydir. Yasak o sebebi niteleyerek gelmiştir, yoksa bu, şart değildir. *İkincisi*: Namusunu koruma istemek şunun için şart kılınmıştır; çünkü zorlama ancak koruma isteği olduğu zaman düşünülür. Eğer kadın namusunu korumak istemezse, tabiatıyla fuhuş yapar. *Üçüncüsü*: “İn” “iz” manasındadır, şuralarda olduğu gibi: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ” (2/278), “وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ هَمَزُوا لِكَلِمَةٍ لَّا يَمْلِكُونَ شَيْئًا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ” (3/139). *Dördüncüsü*: Kelamda takdim ve tehir vardır, takdiri şöyledir: “اماءكم ان اردن تحصصنا... و انكحوا الايامي”. Genç cariyelerinizi fuhşa zorlamayın “dünya metanını istemeniz için”: O da kazançları ve doğurdukları çocukları satmadır. “Kim onları zorlarsa, şüphesiz Allah, onları zorlamanın

⁶⁷ İbn Kesîr, age, XI, s. 5888-5890, bkz. Razi, age, XVII, s. 72.

ardından çok bağışlayıcıdır” zorlanan cariyeleri “çok esirgeyendir”: İbn Abbas, Ebu İmran el-Cevni ve Cafer bin Muhammed: “من بعد اكراههن لهن غفور رحيم” okumuşlardır.⁶⁸

Süleyman Ateş nüzul sebebi ile ilgili Abdullah b. Übeyy rivayetlerine şöyle bir eleştiri getirmiştir: Konu ile ilgili rivayetlere bakıldığında cahiliye döneminde fuhşun yaygın olduğu, ancak yine de toplum tarafından olumsuz karşılandığı görülmektedir. Tefsirlere bakıldığında çoğunlukla Abdullâh İbn Übeyy İbn Selûl’ün böyle bir işi yaptığı aktarılmasına rağmen bu durum onun Medine’nin liderlerinden olması sebebiyle gerçekçi görünmemektedir. Bu tür rivayetler muhtemelen onun münafıkların lideri olarak tanınmasından kaynaklanan nefretin sonucu olarak oluşturulmuştur.⁶⁹

Muhsan ile aynı kökten bir kullanım da yine Hz. Meryem’den bahseden iki ayette fiil olarak gelmiş ve müfessirler tarafından iffeti korumak manası verilmiştir.⁷⁰

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقْتَ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُنْتِ مِنَ الْقَائِمِينَ
*İmrân kızı Meryem’i de (misal vermiştir): O iffetini çok iyi korumuştur, biz de ona ruhumuzdan üfledik; o, rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerdendi.*⁷¹

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ

*“İffetini korumuş olan kadını da an! Ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık.”*⁷²

Ayetlerde geçen “ehsanet” fiilinin kök manasından da hareketle “namusunu kale gibi korumak, muhafaza etmek” manasına geldiği ifade edilmiştir. Meryem Suresi’nde anlatıldığı üzere Ruh kendisine insan suretinde görüldüğünde “Ben senden Rahman’a sığınırım” diyerek ırzını korumuştur. Bu şekilde onun iffetsiz olduğunu söyleyip iftira atanlara net bir cevap verilmiş olmaktadır. Ayette Hz. Meryem dişi olmasına rağmen Arapçada eril olan “hi” zamirinin kullanılması ile ilgili Elmalılı ilginç bir yorum yapmıştır. Ona göre Hz. Meryem’in rahminde erkek ve dişi hücrelerin ikisi de

⁶⁸ İbn Muhammed Cevzi, age, IV, s. 375-376.

⁶⁹ Ateş, Süleyman, age, s.190

⁷⁰ Bkz.Taberî, age, VIII, s. 362; İbn Kesir, age, XIV, s. 7979; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, sd. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Muhsin Demirci, Nedim Yılmaz, Feza Gazetecilik, İstanbul, c. 8, s. 169; Seyyid Kutub, *Fi Zilâl-il Kur’an*, çevr. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, İbrahim Türk, İbrahim Balcı, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1991, c. 10, s. 79; Muhammed Ali es-Sâbuñî, *Safvetü’-t-tefasir (Tefsirlerin Özü)*, çevr. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, VI, s. 452.

⁷¹ Tahrir 66/12

⁷² Enbiya 21/91

bulunuyordu. Keza burada eril (ونفخنا فهـ), Enbiya Suresi 91. ayette ise dişil (ونفخنا فهـا) kullanılması buna bir karine olarak yorumlanabilir.⁷³

“Muhsan” kelimesinin iffetli manasında kullanımına örnek gösterilen bir diğer ayet Maide Suresinin 6. ayetidir. Burada da yukarıdaki örneklerde olduğu gibi “مُحْصِنِينَ” kalıbı kullanılmıştır. Bununla birlikte mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar şeklinde bir kullanım da ayetin başında yer almaktadır.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşrû ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşrû bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, âhirette de hüsrana uğrayanlardandır.”⁷⁴

Ayetin nüzul sebebi ile ilgili olarak Taberî'nin Katade'den yaptığı bir rivayete göre; Allah bu ayette Ehl-i kitabın kadınlarını ve yemeğini helal kılınca bazı Müslümanlar “Onlar dinimizden başka bir dinde iken nasıl onların kadınları ile evleniriz?” demeleri üzerine “Kim ki imanı inkar edip tanımazsa onun ameli boşa çıkmıştır. Ve o ahirette kaybedenlerdendir” ayeti inmiştir.⁷⁵ Ayetteki “muhsanat” kelimesine iffetli kadınlar manası verenler olduğu gibi hür kadınlar manası verenler de olmuştur.⁷⁶ Rivayetlere göre Müminlerden muhsan olanlarla ilgili olarak İbn Abbas kelimeye iffetli kadınlar, Mücahit ise hür kadınlar manası vermiştir. Ehl-i kitabın muhsan olanları ile ilgili de yine İbn Abbas hür kadınlar, Hasen, şa'bi, Nahai, Dahhak ve Süddî iffetli kadınlar manası vermiştir. Yine rivayetlere göre Hz. Osman bir Hıristiyan olan Naile bint Ferafisa ile, Talha bin Ubeydullah da bir Yahudi kadın ile evlenmiştir.⁷⁷ Kelimeye verilen farklı manaların

⁷³ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2003, (sdl. Sıtkı Gülle), c. 8, s. 472-473.

⁷⁴ Mâide 5/5

⁷⁵ Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş, *et-Tefsirü'l-hadis: nüzul sırasına göre Kur'an tefsiri*, (çev. Ahmet Çelen vd.), İstanbul: 1997, Ekin Yayınları, VII, 109.

⁷⁶ Bkz, Maturidî, age, IV, 160; Zemahşerî, age, s. 200.

⁷⁷ İbnü'l-Cevzi, age, II, s.22.

sonucu olarak Ehl-i Kitabın hangi kadınları ile evlenilebileceği konusunda ihtilaflar oluşmuştur. Râzî de hür kadınlar manası verilmesinin daha doğru olacağını söylemiştir. Bu tercihinin gerekçeleri ise şunlardır:

1) Cariyenin mehri kendisine değil, efendisine verilir. Cariyelerle evlenme ise ancak şu iki şart tahakkuk ettiğinde helal olur:

- a) Hür kadınla evlenebilecek mali güce sahip olamama...
- b) Zinaya ('anet) düşme korkusu.

2) Helallığın iffetlilere tahsis edilmesi, (daha önce) zina yapmış olan kadınlarla evlenmenin haram olduğu anlamına gelir ki, bunlarla evlenmenin haram olmadığı sabittir. Ayette bahsedilen “*Muhsanât*” lafzına hür kadınlar manası verildiğinde ise cariyelerle evlenmenin haram kılınmış olması gerekir ki, işte biz de, bazı şart ve kayıtlar koyarak bunu söylüyoruz.

3) *احسان* kelimesi *تحصن* kelimesinden türer. “Korumak, namuslu olmak” sıfatı ise hür kadın hakkında, cariye hakkında kullanıldığından daha çok kullanılır. Çünkü cariyeler iffetli olsa bile, hür kadının aksine, her halükârda dışarı çıkmaktan, ötede beride dolaşmaktan ve insanlarla bir arada bulunmaktan hâlî değildir. Binâenaleyh, “muhsanât” kelimesini, hür kadınlar diye tefsir etmenin, başka bir mana ile tefsir etmekten daha münasıptir.⁷⁸

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette burada kastedilenin dar-ı harpteki kitap ehli kadınlar değil antlaşmalı olan kitap ehli kadınlar olduğu ifade edilmiştir. Ebu Ubeyd Mücahid'in de kitap ehli olan cariyeleri nikahlamanın helal olmadığı kanaatini taşıdığını söylemiştir.⁷⁹

Bursevî ise “Onları (cariyeleri) sahiplerinin izniyle nikah ediniz.” İfadesinin delaletiyle kitap ehli cariyeleri nikahlamanın caiz olduğunu, ayette hür kadınların zikredilmesinin cariyelerle nikahın kerahetinden, hür kadınlarla nikahın asıl olmasından kaynaklandığını söylemiştir.⁸⁰

Taberi de “hür kadınlar” manası vermeyi tercih etmiştir. Ona göre bu hür kadınlar zinakar olsalar da onlarla evlenmek caizdir. Bu görüşüne delil olarak şu hadisi aktarmaktadır: Hz. Ömer: “*İslam'da iken fuhuş yapan hiçbir kimsenin namuslu bir*

⁷⁸ Râzî, age, VIII, s. 479, ayrıca bkz, Taberi, age, s. 214-215; İbn Kesîr, age, V, s. 2137.

⁷⁹ Kurtubî, age, VI, s. 81.

⁸⁰ Bursevî, age, VI, s. 241.

hanımla evlenmesine müsaade etmemeyi tasarladım, dedi. Bunun üzerine Ubeyy b. Ka'b, O'na: Ey mü'minlerin emiri şirk bundan daha büyük bir günahdır. Tevbe edince kabul edilir, demiştir". Bu hadise dayanarak iffetsizlik yapmış Ehl-i Kitap kadınla evlenmek caiz olmakla beraber tevbe etmiş olması gereklidir demektedir. Yine Taberi alimlerden bir kısmının ayetin nazil olduğu dönemdeki Ehl-i Kitap kadınları kastettiğini, sonradan bu dinlere girenleri kastetmediğini; diğer bir kısmının ise bu kadınlar kendi şeriatlarına bağlı oldukları taktirde evliliğin caiz olduğunu, diğer bazıları ise ayetin bir ayırım yapmadığını, Yahudi ve Hıristiyan bütün kadınları kastettiğini (İbn Abbas'tan, Hasan'dan, İkrime'den, Said b. el-Müseyyeb'den, Hakem'den, Hammad'dan ve Katade'den gelen rivayetler de bu yöndedir) söylediğini aktarmaktadır. Müfessirlerin konu ile ilgili aktardıkları, çoğunlukla Taberi'ninki ile aynıdır.⁸¹

Bununla birlikte diğer bazı alimler "el-muhsanat" kelimesine "iffetli kadınlar" manası vermiştir. Bu durumda hür veya cariye iffetli olan bir ehl-i kitap kadınla Müslüman bir erkek evlenebilir.⁸² İbn Abbas'ın da kelimeye iffetli manası verdiği rivayet edilmiştir.⁸³

Değerlendirme

Muhsan kelimesinin iffetli manasında kullanımı kelimenin vurgusuyla da paralellik arz etmektedir. Zira kelime hür veya evli manasında kullanımlarında da hür olmanın veya evli olmanın kişinin iffetini korumasına vesile olan durumlar olmasına atfen mecazi bir anlam taşımaktadır. Özellikle zina etmemek ve gizli dost tumamak ifadeleriyle birlikte kullanıldığı yerlerde iffetli manası çok açıktır. Zaten bu ifadeler konusunda müfessirler görüş birliği içerisindeyler. En çok ihtilaf edilen ayet Ehl-i Kitabın muhsan kadınlarıyla evliliğe izin veren ayettir. Bu ayetteki muhsan kadınlardan kasıt hür kadınlardır diyenler açısından bazı müşkil konular ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi ayetleri ön kabullerle okumak çoğu zaman bu tür sorunların kaynağını oluşturmuştur. Örneğin Razî kelimeye "hür kadınlar" manası vermiş, ayette "mehirlerini verirseniz" kaydı bulunduğunu söyleyerek cariyelerin mehrinin kendisine değil efendisine verileceğinden hareketle kelimenin hür kadınlar manasına geldiğini ifade etmiştir. Yani bu gerekçe bahsi geçen ayetin kendisinden değil başka ayetlerle ilgili yapılan "cariyenin mehri kendisine verilmez" yorumunu kabul etmiş olmaktan kaynaklanmaktadır. Ancak bu durumda

⁸¹ Derveze, M. İzzet, age, VII, s. 35-37, ayrıca bkz. Taberi, age, III, s. 214-217.

⁸² Taberi, age, III, s. 216, ayrıca bkz. Razi, age, VIII, s. 481.

⁸³ İbnü'l- Cevzi, age, II, s. 22.

açıklanması gereken başka noktalar ortaya çıkmaktadır. Mademki cariyeler mehri almaya hak sahibi değildirler, çünkü kendileri “mal”dırlar, yukarıda bahsettiğimiz hür mümin kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyenler mümin cariyelerle evlensin tavsiyesinin geçtiği ayette onları ehillerinin izniyle nikahlayın ve mehirlerini verin denilirken neden müennes sığa kullanılmıştır? Mehrin verilmesi gereken kişi efendi ise müzekker sığanın kullanılmış olması gerekmez miydi? Ayrıca Nur Suresi 33. ayette “*Allah’ın size verdiği maldan onlara verin*” ifadesi geçmektedir. Eğer hür olmamak mal sahibi olmaya engelse bu ifade ne anlama gelmektedir? Biz, köle efendinin malıdır anlayışının tam olarak tarihi gerçekliği yansıtmadığını düşünüyoruz. Eğer köleler efendilerinin her istediğini karşılıksız olarak yerine getirmekle mükellef bir nevi robot olsaydılar bu ifadeler kullanılmazdı. Kölelerin mal sahibi olma ehliyetleri olmasaydı onlara Allah’ın verdiği maldan verilmesi tavsiye edilmez, hatta mükatebe akdi yapmaları bile mümkün olmazdı. “*Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah’ın size verdiği maldan onlara verin*” ifadesi kölelerin yaptıklarının maddi bir karşılığı olduğunu, efendilerinin her istediğini bila ücret yapamamak zorunda olmadıklarını, dolayısıyla yaptıkları bir takım işler karşılığında mükatebe anlaşmasının gereklerini yerine getirebileceklerini düşündürmektedir. Böyle olunca cariyeler de mehirlerini kendileri alabilir sonucu çıkar ve böylece bu hükmün ön kabulünden kaynaklanan yorumlara mecbur olma durumu ortadan kalkar. Yine Maide Suresi’ndeki ayetteki muhsan kelimesine “iffetli kadınlar” yerine “hür kadınlar” manası verenler hür kadın iffetsiz olsa da farketmez demek zorunda kalmışlardır. Bu durumda iffetli cariye ile evlilik caiz değilken iken iffetsiz hür kadın ile evlilik caizdir gibi bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Böyle bir sonuç ise gerek yukarıda Nisa Suresi’ndeki ayetlerde vurgulanan iffetli olma şartıyla gerek de bahsi geçen Maide Suresi ayetinin baş kısmında yer alan temiz ve hoş şeylerin helal kılınması vurgusuyla uyumsuzluk arz etmektedir. Ayrıca neden iffetli, hür kitabî kadınlarla evlilik caiz olurken iffetli kitabî cariyelerle evlilik caiz değildir sorusunun tatmin edici bir cevabı yoktur. Sorun cariyelerin sosyal statüsünden kaynaklanan evlilik sorumluluklarını yerine getirememeye ise aynı durum mümin cariyeler için de geçerlidir, oysa onlarla evlilik caizdir. Yok, eğer sorun bu cariyelerin İslam dinine mensup olmamalarından kaynaklanacak uyumsuzluklarsa aynı durum kitabî hür kadınlar için de geçerlidir, oysa onlarla evlenmek de caizdir. Diğer bir müşkil de ayetteki atıfla ilgilidir.

Tartışmayı sadece Ehl-i Kitabın muhsanları üzerinden yürütmek sağlıklı değildir, zira ayette sadece bu kadınlar değil, mümin muhsan kadınlar da zikredilmektedir. Evlenmesi helal olan kadınlar sayılırken müminlerden muhsan olanlar ve Ehl-i Kitaptan muhsan olanlar şeklinde bir sıralamayla birbirine atfedilmiştir. Yani “muhsan” kelimesine hür kadınlar manası verilecekse müminlerden olan muhsan kadınlara da “hür mümin kadınlar” manası verilmelidir. Oysa mümin cariyelerle evlenmek kerahetle de olsa caizdir. Bu konuyu yukarıda detaylı olarak izah etmiştik.

II. MUHSAN KELİMESİNİN KULLANILDIĞI AYETLERLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Kur’an’da muhsan kelimesinin geçtiği ayetlerde, kelimenin muhtelif anlamlarından hangisinin tercih edildiğine bağlı olarak fikhî birçok problematik tartışılmıştır. Bu anlam tercihi ile ilişkisinden dolayı biz de tartışmaları üç ana başlık altında toplamayı uygun gördük.

A. Evli Kadın Manasında Kullanımı İle İlgili Tartışmalar

Bu konuyu yukarıda metnini verdiğimiz Nisa 4/24 ayeti ile ilgili ele alacağız. Görüldüğü gibi ayette bahsedilen konu, çok sayıda müşkili barındıran, müfessirlerin de bu müşkileri aşmak için hayli kafa yorduğu bir durumu göstermektedir. Peki, meselenin çözüldüğünü söyleyebilir miyiz? Bu soruya evet cevabı vermek oldukça zordur, şöyle ki: Yukarıda da belirttiğimiz gibi muhsan kelimesine lugatlarda evli, hür, namuslu, Müslüman manaları verilmektedir. Buna dayanarak tefsirlerde ayetle ilgili fikhî sorunları çözmek için bu manaların hepsi denenmiştir. Ancak bu da yeterli olmamıştır, çünkü sorun kelimenin manasından değil bir takım ön kabullerden kaynaklanmaktadır. Kelimeye iffetli manası verildiğinde iffetli hür kadınlarla evlenmek haramdır gibi bir sorun, hür manası verildiğinde hür kadınlarla evlenmek haramdır gibi bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bunları aşmak için tekellüfü göze alıp dört kadın dışındaki hür kadınlar, nikah yoluyla helal olanın dışındaki kadınlar gibi ayette iç zikredilmeyen, bağlamdan da çıkarılamayacak olan yorumlara gitmek zorunda kalınmıştır. Bu sebepten genellikle ve bizce de isabetli olarak evli kadın manası verilmiş bu durumda da evli cariyelerle nasıl birlikte olunacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Ayetin nüzul sebeplerine baktığımızda da bu sorunu çözmek için

indiği rivayet edilmektedir. İslam fıkhına göre cariyelerle birlikte olmak için nikah akdine gerek olmadığı, mülkiyet akdinin nikah akdinin yerine geçtiği kabul edildiğine göre -ki bu durumda icap-kabul şartı ortadan kalkmakta, cariyenin rızası dışında da gerçekleşebilmektedir- evli olduğu halde esir düşen kadınların bu evliliklerine rağmen kendilerine malik olan Müslüman erkeklere helal olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Evtas Savaşı ile ilgili rivayet de bunu desteklemektedir. Bu durum her ne kadar teorik olarak meşrulaştırılmış ise de her vicdan sahibi insanı rahatsız edeceği gibi müfessirleri de rahatsız etmiş ve evli bir kadınla sırf esir hukuku gereği birlikte olmanın külfetini aşmak için çıkış yolları aramışlardır. Mesela Hanefiler bu durumu aşmak için kadın kocasıyla birlikte esir edilmişse caiz olmaz demişlerdir. Çünkü bu vicdanın kabul edemeyeceği bir şeydir, ancak bu da meseleyi çözmemektedir, çünkü ayette veya nüzul sebebi rivayetinde bununla ilgili herhangi bir kayıt yoktur, bu görüş mesnedsiz kalmaktadır. Diğer bazı alimler de satış, hibe, hicret gibi durumların boşama yerine geçeceğini söyleyerek meseleye çözüm üretmeye çalışmışlar ancak bunlar da yeterli olmamıştır. Çünkü bu kayıtlar ayetlerde yoktur, bunlardan herhangi birini yaşamamış kadınların durumu ne olacaktır? Yani hibe edilmemiş, satılmamış, hicret etmemiş bir evli cariye kadının kocasına rağmen Müslüman erkeğe nasıl helal olacağı müşkili izale edilememiştir. Bu temel problemin yanında bir takım tâlî problemler de ortaya çıkmıştır. Örneğin bu esir kadınların iddeti ne kadar olacaktır? Kur'an'da iddet konusu çok detaylı işlenmiş, boşanan kadınların, kocası ölen kadınların, hamile kadınların vs. iddetleri detayları olarak anlatılmış olmasına rağmen esir düşen evli kadınların iddeti ile ilgili hiçbir veri yoktur. Bu boşluğu Kur'an mantığı açısından izah etmek pek mümkün görünmemektedir. Durum böyle olunca iddet konusu da tartışma konusu olmuş, içtihat ile bu boşluk doldurulmaya çalışılmış, bazen sınırlar çok zorlanarak üç adet döneminin yarısı hesabından hareketle sonucun buçuklu çıkmasından ötürü rakam yuvarlanarak iki aya tamamlanacak kadar ileri gidilmiştir. Böyle bir şeyin olamayacağı çok açıktır, iddet gibi ciddi bir konuda bu şekilde sonuca varılamaz, bu durum nikah ve iddet konusuna İslam'ın verdiği öneme gölge düşürür. Bunun dışında nüzul sebebi rivayetlerinde geçen "rahimleri temizlendikten sonra/bir adet döneminden sonra" ifadelerini esas alanlar da iddeti bir adet dönemi olarak kabul etmiştir. Ancak bu da sorunlu bir yaklaşımdır, çünkü bir adet dönemi iddet için çok kısa bir zamandır, diğer iddetlere baktığımızda alt sınır bile bundan çok dah fazla beklemeyi gerektirmektedir. Bilindiği gibi neslin korunması İslam

hukukunda korunması gereken beş temel insan hakkından birisidir. Bu yüzden konu ile ilgili detayların üzerinde Kur'an titizlikle durmuştur. Bu konuda yapılacak bir hata toplumu ifsat edeceğinden şüpheye yer vermeyecek şekilde düzenleme yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bir adet döneminin olası bir hamileliği ortaya çıkaramayacağı, çocuk olması durumunda babanın tesbitini mümkün kılamayacağı çok açıktır. Rivayetlerde geçen "hamile olmadıklarını anladığımızda" gibi ifadeler Hz. Peygamber'e isnad edilemeyecek kadar sorunludur, değil Asr-ı Saadet'te günümüzde bile bütün teknolojik gelişmelere rağmen ilk aylarda hamilelikler anlaşılamayabilmektedir. Böyle ciddi bir konuda Hz. Peygamber'in bu kadar rahat davranacağını düşünmek mümkün değildir. Diğer bir akla gelen soru da şudur: Rivayetlerdeki gibi ashab evli kadınlarla bu şekilde birlikte olmuşsa bununla ilgili yaşanmış olaylar da olmalıdır. Zira böyle bir durumda gerek kadınlardan, gerekse kadınların kocalarından ciddi itirazlar gelecek, buna karşı mutlaka direnen kadınlar olacaktır. Sonuçta bunlar aile, çoluk çocuk sahibi kadınlardır, doğal olarak eşlerinden başkasıyla birlikte olmamak için direneceklerdir, böyle bir durumda bir kaos yaşanacak ve bu mutlaka Hz. Peygamber'e arzedilecek, belki konuyla ilgili ayetlerin inmesine sebep olacaktır. Oysa rivayetlerde böyle bir bilgi aktarılmamıştır. Bu hayatın olağan akışına ters bir durumdur. Eğer gerçekten olaylar bu şekilde yaşanmış olsaydı sonrasında meydana gelen hamileliklerle ilgili tartışmaların da olması gerekirdi. O sırada henüz yeni hamile olan bir kadın doğurduğunda babanın kim olduğu ile ilgili karışıklıklar nasıl halledilmiştir? Bütün bunlarla ilgili hiçbir detay olmaması gerçekten düşündürücüdür. Son olarak asıl önemli olan konu ise şudur: Bu kadınlar kafir kadınlardır, yani Müslüman erkeklere karşı antipati beslemektedirler, belki bir kısmının babası, kardeşi, akrabası Müslümanlar tarafından savaşta öldürülmüştür, üstelik bir de evli oldukları için eşlerine ve çocuklarına karşı sevgi ile bağlıdırlar. Bu durumda Müslüman erkeklerle bu şekilde, sırf savaşı kaybettikleri için cinsel birliktelik yaşamayı reddedeceklerdir. Reddetmeseler bile bu yüksek ihtimalle can korkusu nedeniyle olacaktır. İnsan zorlama ile iş yapabilir, yiyebilir, giyebilir vs. Ancak zorla, hiçbir sevgi hissetmediği, üstelik bir eşi, aile hayatı varken biriyle cinsellik yaşamamasının dayatılması insan onurunu zedeleyici bir durumdur. Sonuç olarak, bahsettiğimiz konulardaki müşkillerden ötürü ayetlerin tam olarak anlaşıldığını söylemek zor görünmektedir. Bu problemler hala çözüm beklemekte ve güncelliğini korumaktadır. Bilindiği gibi doğru cevaplar ancak doğru sorular sorulduktan sonra verilebilir. Bu çalışmanın amaçlarından

biri de konuyu aydınlatacak sorular ortaya koymaktır. Bu açıdan doğru cevapların da muhsan kavramını doğru anlamakla ilişkili olacağı aşikârdır.

B. Hür Kadın Manasında Kullanımı İle İlgili Tartışmalar

1. Hür kadın İle Evliliğe Gücü Yetmeyen Cariye ile Evlenmesinin Şartları

İmam Şafii ayetin muhaliifinden hareketle mali durumu imkan veren bir erkeğin cariye ile evlenmesini haram görürken, Ebu Hanife mekruh olduğunu söylemiştir. Hatta İmam Şafii ayetin sonundaki “*sabretmeniz hakkınızda daha hayırlıdır*” ifadesini de hür veya cariye olsun hiç evlenmemeniz daha hayırlıdır, ibadet nikahtan efdaldır şeklinde anlamıştır.⁸⁴ Tabi burada mevzu bahis edilen cariye kişinin kendi cariyesi değil, başkasının cariyesidir. Çünkü fıkihta kişi kendi cariyesi ile nikah kıysa da nikah sahih olmaz. Ancak azad ettiği takdirde sahih olur.⁸⁵ Ayetteki “...*İçinizden mümin ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse...*” ifadesi ile ilgili farklı içtihatlar yapılmış ve mezheplerce farklı şartlar ileri sürülmüştür. İmam Şafî’ye göre cariye ile evlenmesi için erkekte bulunması gereken şartlar; hür kadınla evlenebileceği mehri bulamaması ve ayetin sonunda belirtilen “...*içinizden sıkıntıya düşmekten (zina yapmaktan) korkanlar içindir...*” ifadesinden kaynaklanan bekarlığın canına tak etmesi durumudur. Kadında bulunması gereken şart ise cariyenin mümin olmasıdır. Ebû Hanife ise hür kadınla evli olan bir erkeğin cariye ile evlenmesini caiz görmez. Fakat hür kadınla evli olmayan birinin, hür kadınla evlenmeye gücü olsa da olmasa da cariye ile evlenebileceğini söyler.⁸⁶ İbn Abbas’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: *Üçyüz dirhemi olana hac vacib olur ve cariye (ima) nikahlaması haram olur.*⁸⁷

Burada zikredilen “anet”in ne olduğu ile ilgili İbnü’l-Cevzî beş görüş nakletmiştir: “Birincisi: O zinadır. Bunu İbn Abbas, Şa’bî, İbn Cübeyr, Mücahit, Dahhak, İbn Zeyd, Mukatil ve İbn Kuteybe, demişlerdir. İkincisi: O, helaktır. Bunu da Ebu Ubeyde ile Zeccac dile getirmişlerdir. Üçüncüsü: Cariyeyi sevmede karşılaşılabilecek meşakkattir, bunu

⁸⁴ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kuran Dili*, III, s. 65-67.

⁸⁵ Vehbi, Mehmed, age, III, s. 894.

⁸⁶ Râzî, age, VII, s. 513-515.

⁸⁷ Zemahşeri, a.g.e, s. 58.

da Zeccac (ö. 311/923) nakletmiştir. Dördüncüsü: Burada anet günahdır. Beşincisi: Onu zora sokan haddir. Bu ikisini İbn Cerir et-Taberi, zikretmiştir.”⁸⁸

Konu ile ilgili Hz. Ömer’in “*Hür herhangi bir kimse, bir cariye ile evlenecek olursa kendisini yarı yarıya köleleştirmiş demektir*” dediği rivayet edilmiştir. Yine İbn Mace’nin (ö. 273/887) *Sünen*’inde ed-Dahhâk b. Müzahim’den gelen bir rivayette Rasulullah’nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “*Her kim temiz ve arındırılmış olarak Allah’ın huzuruna çıkmak istiyorsa, hür kadınlarla evlensin.*” Bir başka hadiste ise Rasulullah’nın “*Hür kadınlar evin salâhı, cariyeler ise evin helaki –veya- evin fesadındırlar*” dediği rivayet edilmiştir.⁸⁹

“ Ebu Bekr er-Râzî el-Cessâs (370/981) da buradaki mübahlık kaydının bunun dışında kalanları yasaklamadığını, bunun tıpkı “evlatlarımızı fakirlik korkusuyla öldürmeyin” emrinin fakirlik korkusu olmadan öldürmeyi de yasaklaması gibi anlaşılması gerektiğini söylemektedir.”⁹⁰Burada ayetle ilgili olarak tartışılan bir konuya da temas etmek gerekmektedir. Bazı alimler buradaki hür mümin kadınlar ifadesindeki iman mefhumunun Ehl-i Kitap olan hür kadınlarla evlenmeyi yasakladığını, diğer bazı alimler ise bunun yasak değil, nedb ifade ettiğini; çünkü geçim vasıtalarının azlığı ya da çokluğu konusunda Ehl-i Kitap’tan olan hür kadınla, Mümin hür kadın arasında fark olmadığını ifade etmişlerdir.

2. Cariyenin Nikahı ve Bu Nikahın Feshi

Yukarıda da değindiğimiz üzere, cariyenin nikahının satış gibi işlemlerle düşüp düşmediği meselesi, cariyenin kime helal olduğunun belirlenmesi açısından önemli görülmüş ve bu sebeple üzerinde durulmuştur. Bu açıdan alimler tarafından cariyenin satılması, azad edilmesi, hibe edilmesi, mükatebe yapılması, kocasının boşaması gibi işlemlerin talak hükmünde olduğu ifade edilmiştir.⁹¹ İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) bu konudaki görüşleri dört başlık altında özetlemiştir:

Tabiiinden bazı müfessirler bir kişi cariyesini evlendirdiğinde kendisine haram olmakla birlikte, cariyesini sattığında da nikahın düşeceğini ve bu sebeple cariye ile

⁸⁸ İbnü’l-Cevzî, age, I, s. 544.

⁸⁹ Kurtubî, age, V, s. 139.

⁹⁰ Râzî, age, VII, s. 513-515.

⁹¹ İbn Kesir, age, IV, s. 1623. Ayrıca bkz. Razi, age, VII, s. 489.

birlikte olmanın tekrar caiz olacağını söylemişlerdir. Çünkü onlara göre satış akdi bir nevi boşanma yerine geçmektedir. Ancak bu görüş çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Birinci açıklamaya göre eğer bu durum sahih olmuş olsaydı cariye hem efendisine hem eşine helal olurdu. Çünkü birine mülkiyet diğerine nikâh akdiyle bağlıdır. Burada doğrudan doğruya lafızdan hareket edilerek “*ancak ellerinin altında bulunanlar müstesna*” âyeti ile bu durum izah edilmektedir. İkinci açıklamaya göre ise satın alan satanın halefidir, bütün hakları satış akdiyle birlikte halefe intikal eder. Eğer eşi ondan ayrılacak olursa, o hak da ona aynen geriye döner. Bu ise tamamen fıkhıdaki bir kıyaslamadan ibarettir.”⁹²

Diğer bir açıklama ise daha önce bahsettiğimiz “Berire hadisi”ne dayandırılarak cariye satışının nikahını feshetmediğini ifade etmektedir.

Nikahlı bir cariye azad edildiği takdirde nikahını bozup bozamayacağı konusunda ise ulema cariye bir köle ile evli ise azad edilince nikahını bozabileceğinde ittifak etmiştir. Ancak hür biri ile evliyse bozma yetkisine sahip olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. İmam Malik (ö. 179/795), İmam Şafî (ö. 204/820), Evzaî (ö. 157/774), İmam Ahmed bozamayacağını, Ebu Hanife ile Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) ise bozabileceğini söylemişlerdir.⁹³

3. Cariyelerin İddeti

Evli olan cariyelerin iddeti ile ilgili düzenleme konu ile ilgili birkaç hadise dayandırılmıştır. Tirmizi ve Ahmed İbni Hanbel’in (ö. 241/855) Müsned’in de geçen bir hadise göre Hz. Peygamber esir kadınların doğum yapıncaya kadar kullanılmalarının haram olduğunu ifade etmiştir.⁹⁴

“Darimî’de (ö. 255/869) geçen bir hadise göre Müslümanlar, Hayber’de aldıkları esir kadınlarla birleşmek isteyince Allah’ın Elçisi, birinin şöyle bağırmasını emretmişti: “*Kim Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsa rahminde çocuk bulunan esir kadınla yatmasın.*” Aynı meâlde bir hadîs de Buhârî’de mevcuttur. Ancak Huneyn günü söylendiği anlatılan bu hadiste Allah’ın Resulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Allah’a ve*

⁹² Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim Cevziyye, *Bedâi’ut-tefsir*, çev. Harun Görmüş, Halil Aldemir, İstanbul: Karınca-Polen Yayınları, 2011, I, s. 528-529.

⁹³ Ebü’l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubi İbn Rüşd, *Bidayetü’l-müctehid ve nihayetü’l-muktesid: mezheplerarası mukayeseli İslam hukuku*, çev. Ahmed Meylani, İstanbul: Beyan Yayınları, 1991, II, s. 482.

⁹⁴ Cevziyye, İbn Kayyim, age, I, s. 529.

âhiret gününe inanan bir kimseye, kendi suyunu başkasının ekinine dökmesi (yani başkası tarafından gebe kalan kadın ile yatması) helâl olmaz. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir insana, rahmi tamamen boş olmayan esir kadınlarla yatması helâl olmaz. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir insana, taksim edilmemiş ganimet malını satması helâl olmaz."(Ebû Dâvûd). Buhârîdeki (ö. 256/870) bir hadîse göre esir kadın, bir âdet görünce, gebe kadın da doğurunca kendisiyle birleşmek câiz olur. Demek ki esir kadın, bir âdet görünce gebe olmadığı anlaşılır. Hul' edilen kadının da iddet süresi, bir âdet görmedir."⁹⁵

Cumhur-u ulema boşanan cariyelerin iddetini, boşanan kadınların iddetini üç aybaşı olarak belirleyen ayetten hareketle kıyası şebeh yoluyla istisna edip iki aybaşı olarak belirlemiştir. Bunu da cariyeye verilen zina cezasının hür kadının yarısı olmasından hareketle iddetinin de onun yarısı olması gerektiği şeklinde bir akıl yürütmeye dayandırmışlardır. Bu durumda bir buçuk ay iddet olamayacağı için iki ay olması takdir edilmiştir.⁹⁶

Bir sonraki ayette geçen "فَإِذَا أَحْصِنَ" ifadesi de yine birçok müfessir tarafından evlenme olarak açıklanmıştır. Her ne kadar Müslüman olma kastedilmiştir diyenler varsa da kuvvetli olan "evlendiklerinde" manasına geldiğini söyleyen görüştür. Bunlar "أحصن" kelimesinin elif ve sad harfini fetha ile okuyan kıraati esas almışlar ve bu şekilde kelimeye "onlar Müslüman olurlarsa" manası vermişlerdir. Damme ile okuyanlara göre ise mana "onlar kocaları vesilesiyle korunduklarında" şeklinde olur. İbn Abbas, Saîd İbn Cübeyr, Hasan el- Basrî ve Mücahid'in bu görüşte olduğu nakledilmiştir.⁹⁷ Burada cariyelerle evlilik düzenlendikten sonra, evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa hür kadınlara verilen cezanın yarısının uygulanması gerektiği belirtilmiştir:

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ
أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِأَذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ وَلَا
مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أَحْصِنَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ
وَإِنْ تَصَبَّرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"İçinizden mümin ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mümin câriye kızlarınızdan alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi

⁹⁵ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın çağdaş tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul:1997, s. 592-593. Ayrıca bkz. Kurtubî, age, V, s. 103-104; Bursevî, age, V, s. 22.

⁹⁶ İbn Rüşd, age, III, s. 81.

⁹⁷ Râzî, age, VII, 7, s. 523, İbn Kesîr, age, IV, s. 1635-1636, Kurtubî, age, V, s. 133-134.

bilmektedir. Birbirinizden türeyip gelmektesiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikâhlayıp alın, mehirlerini de âdete uygun olarak verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı gerekir. Bu (câriye ile evlenmek), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir; sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁹⁸

4. Zina Cezasının Yarısı ve Recm

Bilindiği gibi fıkıh alimlerinin çoğunluğu evli kadın zina ettiğinde cezasının recm olacağı hususunda birleşmişlerdir. Ancak burada evli kadın zina yaptığında cezasının recm olduğunu kabul edenler açısından ciddi bir müşkil vardır. Zira cariyeler için söz konusu edilen recm cezasının yarısını uygulamak mümkün değildir. Diğer taraftan recm cezasını kabul etmeyenler de bu ayeti delil getirmektedirler. Râzî, Haricilerin bu ayete istinaden recmin olmadığını, yarısı uygulanabilecek bir ceza olması için celde cezasının kastedilmiş olması gerektiğini söylediklerini nakleder ve onlara cevap olarak şöyle bir izah yapar: “Onlar muhsan olduktan sonra” ifadesi muhsan olmayı şart koşan bir anlamda değil muhsan olmanın cezayı setleştireceği anlamında kullanılmıştır.⁹⁹

İbn Kesîr ise bu konuda yapılan tartışmalara daha detaylı olarak yer vermiştir. Konuyla ilgili rivayet edilen bazı hadisler ve ayetin arasını uzlaştırmak için alimler çeşitli tezler ileri sürmüşlerdir. Tartışmalar genellikle recm ve celde cezalarından hangisinin uygulanacağı konusu etrafında yoğunlaşmıştır. Ancak her ne kadar te’lif edilmeye çalışılsa da tatmin edici bir izah yapılamadığı görülmektedir.¹⁰⁰

Cumhura göre cariye ister Müslüman olsun, ister kafir, ister evli olsun, ister bakire, zina ettiğinde elli sopa vurulur. Halbuki ayetten sadece evli olanlara bu cezanın uygulanacağı anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili tartışmalar daha çok rivayetlerdeki ihtilaftan kaynaklanmaktadır.

“Hz. Ali’den gelen bir hadiste “فاذا احصن” ifadesindeki ihsan ile ilgili Rasulullah’ın “onun ihsanı İslamıdır” buyurduğu rivayet edilmiştir. İbn Mes’ud’dan (ö. 32/652-53) gelen bir rivayette ise evli olmayan ve zina eden bir cariyenin durumu sorulduğunda, “elli

⁹⁸ Nisa 4/25

⁹⁹ Râzî, age, VII, s. 525.

¹⁰⁰ Bkz. İbn Kesir, age, s. 1637-1641.

celde vur, o muhsan değildir, onun ihsanı İslamıdır” demiştir. Suyuti ihsanın İslam olmak manasına geldiği ile ilgili daha birçok rivayet zikretmiştir. Yine rivayetlerde kelimenin kıraat imamları tarafından “ehsanne” ve “uhsinne” olarak iki şekilde okunduğuna dikkat çekilmiştir. Mücahid “uhsinne” şeklinde okumuş, bunun evlenme manasına geldiğini, evli olmayana had vurulmayacağını söylemiştir. İbn Abbas’tan gelen rivayetler de onun “uhsinne” okuduğunu ve evlenme manası verdiğini söylemektedir. İbn Mes’ud’dan gelen bir rivayet ise cezanın elli celde olduğunu söylemektedir.¹⁰¹ Zemahşerî de “uhsinne” kelimesine evlilik, muhsan olanların yarısı ifadesindeki “muhsan”a da hür manası vermiştir.¹⁰²

Kurtubi ise Buhari ve Müslim’de geçen bir hadisi zikreder. Bu hadise göre “*Ey Allah’ın Rasulü, cariye muhsan değilken zina ederse ne olur?*” Diye sorulması üzerine o da had vurulmasının vacip olduğunu söyler.” Buna dayanarak Kurtubi meseleye şöyle bir izah getirir: Cariye evli iken zina ederse Kur’an’a göre, bekar iken zina edecek olursa sünnete göre had vurulur.¹⁰³

Ebussuûd Efendi cariyelerin zina ettikleri takdirde cezasının evlenmeden önce de sonra da elli sopa olduğunu, dolayısıyla ayetteki maksadın hür kadınların cezası evlenince değişmesine rağmen cariyelerin cezasının değişmeyeceğinin beyan edilmesi olduğu şeklinde bir izah getirmiştir.¹⁰⁴

5. Kadın Efendinin Cariyesinin Evliliğine İzin Vermede Yetkisinin Olup Olmaması Ve Mehrin Aidiyeti

Bu konu kadınların nikahta veli izni olmadan karar verme hakkının olup olmadığı ile yakından alakalıdır. Kadının böyle bir hakkı olduğunu kabul etmeyen mezhepler doğal olarak cariyesini evlendirebileceğini de kabul etmezler. Şafî Mezhebi nikah akdinde kadının söz hakkını tanımadığından cariyesini evlendirmesini de caiz görmez. Ancak Cessas buna itiraz etmiş ve bunun ayetin zahirine aykırı olacağını söylemiştir. Mehrin kime ait olduğu konusunda ise cumhur ulema efendiye ait olduğu şeklinde görüş

---

¹⁰¹ Ebü'l-Fazl Celeleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsiri'l-me'sur*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turki, Kahire: Merkez hicr lil-buhus ve'd-dirasati'l Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003, IV, s. 340-342.

¹⁰² Zemahşerî, age, II, s. 60.

¹⁰³ Kurtubî, age, V, s. 134-135.

¹⁰⁴ Ebussuûd Efendi, age, III, 3, s. 1238.

bildirmiştir. Çünkü onlara göre cariye'nin malları da efendisininindir. Bu görüşlerini Sünenu'l-Beyhaki'de geçen “Köle ve kölenin elindeki herşey, onun efendisininindir” hadisine dayandırmaktadırlar. Malikiler'e göre ise mehri alma hakkı cariye'ye aittir.¹⁰⁵

C. İffetli Manasında Kullanımı İle İlgili Tartışmalar

1. İffetli Cariyeler (İffetini Korumak İsteyen Cariyelerin Fuhşa Zorlanması)

Yine Nur Suresi'nin 33. Ayetinde iffet manasında “tehasunen” kalıbında bir kullanım vardır.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوا لَهُمْ
إِنْ عِلْمُكُمْ فِيهِمْ خَيْرٌ وَأَنْتُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِينَ آتَيْتُمْ وَلَا تُكْرَهُوا فَتَبَايَعُوا عَلَى الْبِعَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحَصِّنًا لِنَبْتِغُوا عَرْضَ
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْنَهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۳۳)

*Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.*¹⁰⁶

Burada konumuzla ilgili olan “dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın” kısmı ile ilgili meselelere değinmekle yetineceğiz. İbn Kesir ayetin nüzul sebepleri ile ilgili şu rivayetleri aktarmıştır:

Cahiliye döneminde insanlar cariyelerine fuhuş yaptırır ve gelirini kendi alırdı. İslam gelince bu yasaklandı. Müfessirlerin çoğuna göre bu ayetin nüzul sebebi Abdullah İbn Übeyy b. Selûl'dur. Rivayetlere göre gelir elde etmek ve başka menfaatler için cariyelerini fuhşa zorluyordu. Bazı rivayetlerde cariyesinin ismi Mesike olarak zikredilir ve Mesike'nin fuhuş yapmayı reddetmesi üzerine ayetin nazil olduğu söylenir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Bkz. Nesefi, age, III, s. 14; Kurtubi, age, c. 5, s. 132-133.

¹⁰⁶ Nur 24/33

¹⁰⁷ İbn Kesîr, age, XI, s. 5888-5890, bkz. Razî, age, XVII, s. 72.

Muhsan ile aynı kökten bir kullanım da yine Hz. Meryem'den bahseden iki ayette fiil olarak gelmiş ve müfessirler tarafından iffeti korumak manası verilmiştir.¹⁰⁸

وَمَرْيَمَ ابْنَتْ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ عَلَيْهَا مِنَ الْقَوَاتِينِ

*İmrân kızı Meryem'i de (misal vermiştir): O iffetini çok iyi korumuştur, biz de ona ruhumuzdan üfledik; o, rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerdendi.*¹⁰⁹

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ

*“İffetini korumuş olan kadını da an! Ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık.”*¹¹⁰

Ayetlerde geçen “ehsanet” fiilinin kök manasından da hareketle “namusunu kale gibi korumak, muhafaza etmek” manasına geldiği ifade edilmiştir. Meryem Suresi’nde anlatıldığı üzere Ruh kendisine insan suretinde görüldüğünde “Ben senden Rahman’a sığınırım” diyerek ırzını korumuştur. Bu şekilde onun iffetsiz olduğunu söyleyip iftira atanlara net bir cevap verilmiş olmaktadır. Ayette Hz. Meryem dişi olmasına rağmen Arapçada eril olan “hi” zamirinin kullanılması ile ilgili Elmalılı ilginç bir yorum yapmıştır. Ona göre Hz. Meryem’in rahminde erkek ve dişi hücrelerin ikisi de bulunuyordu. Keza burada eril (ونفخنا فيه), Enbiya Suresi 91. ayette ise dişil (ونفخنا فيها) kullanılması buna bir karine olarak yorumlanabilir.¹¹¹

2. Ehl-i Kitap Kadınlarla Evlilik Meselesi

a.Ehl-i Kitap Kavramının Tanımı ve Kapsamı

Kur’an’da otuz bir defa geçmekte olan Ehl-i Kitap tabiri “ilahi bir kitaba tabi olanlar” anlamına gelmektedir. Bu açıdan Müslümanlar da kitap ehli olmasına rağmen tamlama,

¹⁰⁸ Bkz.Taberî, age, VIII, s. 362; İbn Kesir, age, XIV, s. 7979; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sd. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Muhsin Demirci, Nedim Yılmaz, Feza Gazetecilik, İstanbul, c. 8, s. 169; Seyyid Kutub, *Fî Zilâl-il Kur'an*, çvr. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, İbrahim Türk, İbrahim Balcı, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1991, c. 10, s. 79; Muhammed Ali es-Sâbunî, *Safvetü't-tefasir (Tefsirlerin Özü)*, çvr. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, VI, s. 452.

¹⁰⁹ Tahrim 66/12

¹¹⁰ Enbiya 21/91

¹¹¹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2003, sd. Sıtkı Gülle, c. 8, s. 472-473.*

terim anlamı olarak genellikle Yahudi ve Hıristiyanları ifade etmek için kullanılır. Kur'an'ın ifadesiyle Hz. İsa ve Hz. Musa dışındaki birçok peygambere de kitap veya suhuf adı verilen vahiyler indirilmiştir. O peygamberlerin ümmetlerinin de Ehl-i Kitap tanımına dahil olup olmadığı alimler arasında tartışılmıştır. En'am Suresi 156. Ayette geçen “*kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi*” ifadesinden hareketle ilk müfessirler (Mücahit, Taberi, İbn Kesir) ve Hanbeli, Şafî alimleri Ehl-i Kitaptan kasdın bu iki topluluk, yani Yahudi ve Hıristiyanlar olduğunu ifade etmişlerdir. Hanefiler ise semavi bir dine inanan ve suhuf ya da Zebur gibi bir ilahi vahye muhatap olan her topluluğun Ehl-i Kitap olduğu görüşünü savunmuşlardır. Günümüzde ise tartışma farklı bir boyut kazanmış ve uzak doğu dinleri vb. inançların da bu kapsamda olabileceği gibi görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Konu ile ilgili bu tartışmalara aşağıda değinmeye çalıştık.¹¹²

Ehl-i Kitap kapsamına kimlerin gireceği meselesi alimler arasında oldukça fazla ihtilafa sebep olmuştur. Burada tartışmalara temel olan düşünce onların aynı zamanda müşrik de olup olmadıklarıdır. Zira cumhura göre müşrik kadınlarla evlenmek caiz değildir. Bu durumda Hz. İsa hakkında şirk ifade eden inançlara sahip olanlar müşrik olarak mı yoksa Ehl-i Kitap olarak mı değerlendirilecektir? İşte temel soru budur. Bununla ilgili Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayet bu problemi çok net ifade etmektedir: “*Tanrısının İsa olduğunu söylemekten daha büyük bir şirk tanımıyorum. Halbuki Allah Teâlâ: “İman edinceye kadar müşrik kadınları nikahlamayın.” buyurmuştur.*”¹¹³

Kimlerin Ehl-i Kitap sayılacağı ile ilgili görüşleri özetleyecek olursak dörtlü bir tasnif yapmak uygun olacaktır. Bu tasnife göre;

1-Ehl-i Kitap sonradan bozulmuş olsa bile bir ilahi kitaba inanan insanlara denir. Hanefiler konuya bu şekilde yaklaşmaktadır.

2-Ehl-i Kitap yalnızca kendilerine kitap verilen İsrailoğullarından ibarettir. Şafiiler ise konuya bu şekilde yaklaşmaktadır.

3-Bazı alimlere göre yalnızca Hz. Muhammed'in peygamberliği öncesinde Yahudi ve Hıristiyan olanlara Ehl-i Kitap denir.

¹¹² Kaya, Remzi, “*Ehl-i Kitap*”, DİA, İstanbul, 1994, X, 516-519.

¹¹³ İbn Kesîr, age, V, s. 2138.

4-Bazı günümüz araştırmacılarına göre ise Ehl-i Kitap Sabiiler ve Mecusiler gibi grupları kapsamayan, sadece Hıristiyan ve Yahudiler için kullanılan bir tabirdir.¹¹⁴

Kimlerin Ehl-i Kitap sayılacağı konusunda diğer bir ihtilaf konusu da bundan maksadın kendilerine İncil ve Tevrat verilen İsrailoğulları mı olduğu, yoksa örneğin Arap olmasına rağmen onların dinine tabi olanların da bu kapsama girip girmeyeceği hususudur. Bu konuda iki görüş zikredilmiştir: Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, İkrime, Şa'bi, Ata, Hakem, Hammad ve Katade'den nakledilen rivayetlere göre burada kastedilen sadece İsrailoğulları değil, başka milletlerden de bu dinlere tabi olanlardır. Diğer bir kısım alimlere göre ise bundan kasıt İsrailoğullarıdır. Başka milletlerden bu dinlere girenler (Arap Hıristiyanlar, Ermeniler vb.) aynı hükme tabi değildir. İmam Şafî'nin de bu görüşte olduğu nakledilmiştir. Bu görüşte olanlar Hz. Ali'den rivayet edilen "*Tağliboğulları Hıristiyanlarının kestiklerini yemeyin. Çünkü onlar Hıristiyanlığın sadece içki içme adetine sarılmışlardır.*" Ayrıca İbn Abbas'a dayandırılan bir rivayette de onun "*Siz Arap olan Hıristiyanların ve Ermeni Hıristiyanların kestiklerini yemeyin.*" dediği söylenmiştir. Bu görüşleri aktardıktan sonra Taberi İmam Şafî'nin görüşünü isabetli bulmaz ve bu rivayetleri maksada yönelik okuduğumuzda zikredilen zümrelerin Ehl-i Kitap kabul edilmemesinin sebebinin soyları değil, Hıristiyan öğretisinden uzaklaşmış olmaları olduğu görülür der.¹¹⁵ Hanbeliler ve ilk müfessirlerden bazıları ise En'am Suresi'nde geçen "*Kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi*"¹¹⁶ ifadesinden hareketle Ehl-i Kitap tabiri ile Yahudi ve Hıristiyanların kastedildiğini söylemişlerdir.¹¹⁷

Kur'an'ın nüzul ortamında "müşrik" denilince akla gelen ilk mana Arap müşrikleridir. Çünkü Arap müşrikleri bir semavi kitaba sahip değildi, ümmiydiler, yani Ehl-i Kitap değildiler. Bahsettiğimiz ihtilaf ise Kur'an'daki iki ayete dayanmaktadır. Birisi, Bakara Suresi'ndeki '*Ve iman etmedikleri sürece müşrik kadınlarla evlenmeyin.*' ayeti, diğeri de '*Temiz şeyler size bugün helal kılındı. Ehl-i Kitap'ın yemeği size ve sizin yemeğiniz de onlara helaldir. Ve mü'min kadınların iffetlileri ve sizden önce kendilerine*

---

¹¹⁴ Dalgın, Nihat, *İslam Hukuku Açısından Müslüman Bayanın Ehl-i Kitap Erkekle Evliliği*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 2, 2003, s. 131-156.

¹¹⁵ Taberi, age, III, s. 213-214.

¹¹⁶ En'am 6/156.

¹¹⁷ Kaya, Remzi, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitap (Ehlü'l-Kitap)*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 19, 2005.

kitap verilenlerin iffetli kadınları da size (size helaldir)' ayetidir. Ehl-i Kitab kadınlarla evlenmenin haram olduğunu söyleyenler bu ikinci ayetin, birincisi ile neshedildiğini söyleseler de bu iddia Maide Suresi'nin Bakara Suresi'nden sonra inmesi sebebiyle ve Maide Suresi'nde neshedilmiş bir şey olmadığını ifade eden rivayete dayanarak reddedilmiştir. Bu durumda iki seçenek kalmaktadır: Eğer Ehl-i Kitabı müşrik sayarsak Maide Suresi'ndeki ayet Bakara Suresi'ndeki ayetin genel hükmünden bir istisna olur. Yok eğer Ehl-i Kitabı müşrik saymazsak o zaman ayet bu evliliklerin cevazına müstakil bir nas olmuş olur."¹¹⁸ Tabatabai de Maide Suresi'nin en son inen surelerden olması sebebiyle ayetin mensuh olamayacağını, bir nesih söz konusu ise ayetin nasih olabileceğini ifade etmiştir.¹¹⁹

Her ne kadar Ehl-i Kitaba mensup olanların inancında şirk olarak nitelendirilebilecek unsurlar bulunsada dört halife ve mezhep imamlarının da bunları farklı değerlendirdiği görülmektedir.¹²⁰ İmam Maturidi (ö. 333/944) ise Ehl-i Kitab ve müşriklerin farklı gruplar olduğu görüşüne katılmakla birlikte Ehl-i Kitabın kafir olarak nitelendirilmesi gerektiğini söylemiştir.¹²¹

Diğer bir tartışma konusu da Sabiiler ve Mecusilerin Ehl-i Kitab sayılıp sayılamayacağıdır. Bunlar Yahudi ve Hıristiyanlar dışında dönemin Arapları tarafından bilinen iki gruptu. Sabiiler Irak civarında yaşayan bir gruptur, yaygın kanaate göre Hz. Yahya'ya inanlar dönemin Roma valisi tarafından takibata uğrayınca Filistin bölgesinden Irak dolaylarına doğru göç ettiler. Hıristiyan kültüründe Hz. Yahya vaftizci Yahya olarak bilinir ve Yahudi olarak doğmasına rağmen peygamber olduktan sonra Yahudiliğin o günkü tahrif edilmiş haline karşı çıkararak doğru dini anlatmaya başlamış ve bu şekilde yaptığı vaazları dinleyen bir cemaat onun etrafında toplanmıştır. Hz. İsa'nın da muhtelif defalar bu vaazları dinlediği nakledilmiştir. Sabiiler adı verilen grup muhtemelen Hz. Yahya'nın vaazlarını dinleyip ona tabi olan gruptur. Kur'an'da da üç ayette Sabiilerden bahsedilmektedir. Sabiilerle ilgili alimler çok farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Kimileri meleklerle ve güneşe tapındıkları gerekçesiyle onları müşrik saymış, kimileri de

¹¹⁸ Şeyh Muhammed Abduh, Muhammed Reşid Rıza, age, VI, s. 254-255.

¹¹⁹ Tabatabai, age, V, s. 318.

¹²⁰ Kaya, Remzi, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitab (Ehlü'l-Kitap)*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 19, 2005.

¹²¹ Önal, Recep, *İmam Maturidi'ye Göre Ehl-i Kitab'la İlişkilerin Dini Temelleri*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, IV, sy. 3, 2015, s. 516-541.

Hz. Yahya'ya inanmaları, beş vakit namaz kılmaları, gusül abdesti almaları, Zebur okumaları gibi nedenlerle onları Ehl-i Kitap olarak nitelendirmiştir. Örneğin Ebu Hanife Sabiileri Ehl-i Kitap sayarken, Ebu Yusuf ve eş-Şeybanî müşrik saymaktadır.¹²²

Mecusiler ise Kur'an'da bir defa geçmektedir. Zerdüşt isimli monoteist, tarihi bir şahsiyetin tebliğ ettiği dinin eski İran gelenekleriyle harmanlanmış haline inanan gruptur. Genel hatlarıyla bakıldığında Mecusilik Zerdüşt isimli bir peygamber tarafından tebliğ edilen ve kutsal kitapları bulunan, çıkış noktası tek tanrılı olan bir din gibi görüldüğünden Ehl-i Kitap oldukları izlenimi vermektedir. Sabiiler ve Mecusileri Ehl-i Kitap sayanlar onların bu tür ortak özelliklerini dikkate almışlar, onların müşrik sayılması gerektiğini söyleyenler ise dinlerine zaman içinde şirk unsurlarının karışmasından kaynaklanan pagan uygulamaları esas kabul etmişlerdir. Oysa aynı handikapı Yahudi ve Hıristiyanlar da taşımaktadır. Onlar da öz itibarıyla sahih bir din ve peygambere inanmış olmalarına rağmen zaman içinde dinlerine pagan unsurlar sokmuşlar ve birçok konuda şirke düşmüşlerdir. Bu açıdan Sabiî ve Mecusilere Ehl-i Kitap muamelesi yapmak isabetli görünmektedir. Zaten bu grupların zikredildiği ayetlerde de Ehl-i Kitaba atıf yapılarak zikredilmeleri onların Ehl-i Kitabın muadili bir grup oldukları tezini güçlendirmektedir. Tabi böyle olsa bile Yahudi ve Hıristiyanların da müşrik oldukları görüşünü benimseyenler, doğal olarak onları da müşrik olarak kabul edeceklerdir. Bize göre buradaki tartışmaların kaynağı isim ve fiil arasındaki ayrımın tam olarak yapılamamasıdır. Şirk koşma eylemi fiili bir durumu belirtir ve şirk anlamına gelen birşeyi yapan herkes bu eylemin faili olabilir. Bu durumda bir Müslüman da şirk olarak nitelenen birşeyi yaptığında o işin faili olarak "müşrik"tir. Bu gündelik hayatta da sıkça rastlanan bir durumdur. Çoğu cehalet sebebiyle birçok Müslüman yaşadığı ülkedeki kültürün ögesi olan şirk unsurlarını uygulamaktadır. Bu durumda o Müslümanların artık Müslüman olarak isimlendirilemeyeceğini, müşrikler sınıfına dahil olduğunu söylemek ne kadar doğrudur? Eğer böyleyse dünyadaki Müslüman nüfusunun belki yarısından fazlası müşrik sınıfına dahil edilmiş olacak, bunun gereği olarak fıkhi kaidelere göre nikahları ile ilgili sıkıntılar doğacak ve mesele içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. Yok eğer böyle değilse, bazı şirk unsurlarını taşıyor olmak kişiyi günahkar yapsa da Müslüman sınıfın dışında zikredilmesine sebep olmuyorsa o halde Yahudi, Hıristiyan,

¹²² Gündüz Şinasi, "Sabiilik", DİA, İstanbul, 2008, XXXV, 341-344.

Mecusi ve Sabiiler içinde aynı kaide işlemeli ve onların da şirk unsuru taşıyan öğeleri benimsemiş olmaları müşrikler sınıfına dahil olmalarını gerektirmemelidir. Öte yandan Ehl-i Kitabın müşrik olduğu tezini savunanların argümanlarına baktığımızda bunların gerçekten şirk olarak nitelendirilebilecek şeyler olduğunu görürüz. Örneğin teslis teorisi, Hz. İsa'yı oğul olarak nitelendirme, iyilik-kötülük Tanrısı şeklinde düalist bir anlayış benimseme, gök cisimlerine tanrısal özellikler atfetme vb. gibi inançların tevhid anlayışı ile bağdaşmayacağı açıktır. Böyle olmasına rağmen söylemeye çalıştığımız şey, bu grupların şirk koştukları doğru olmakla birlikte bu durum sosyolojik olarak müşrikler şeklinde isimlendirilmelerini gerektirmez. Zira müşrikler ifadesi bir topluluğun ismidir ve isimler fiillere göre daha statik bir anlam vurgusu taşırlar. Bu bakış açısı araları uzlaştırılmaya çalışılan ayetlerin tevilini de son derece kolaylaştırmaktadır. Yani bu durumda Ehl-i Kitabın şirk koştığı da, şirk koşmalarına rağmen müşrikler denilen toplumsal gruba dahil olmadıkları da aynı anda doğru olur. Öyleyse Ehl-i Kitapla ilgili ayetler daha sosyolojik bir okumayla değerlendirilmeli, kelami bir tartışmadan ziyade bu tabirin Asr-ı Saadette yaşayan toplumsal klikleri anlatmak için kullanıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Daha detay konularla ilgili şunu yapmak şirktir vb. ifadeler ise kelami bir problematiğin ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Hal böyle olunca elbetteki mefhumu muhalifi de doğrudur, yani müşrikler olarak adlandırılan gruptan birilerinin klasik şirk düşüncesine itiraz edip bazı konularda tevhidi düşünceye paralel düşünmesi –iman etmediği sürece- onu müşrikler sınıfından çıkarmaz. Bu bir nevi modern dönemlerin vatandaş olma kavramının arkaik karşılığı gibidir. İlgili ayetler bu şekilde okunduğunda Ehl-i Kitapla ilgili zikredilen hususlarda herhangi bir tereddüte gerek kalmadan evlilik, yiyecekler vs. konuları caiz olacaktır. Diğer bir husus da bu toplumsal grupların Hicaz Arapları tarafından tanınan gruplar olmasıdır. Bize göre bu grupların zikredilmesi bir örneklendirme anlamı taşımaktadır. Zira Arapların hiç tanımadığı, dünyanın başka yerlerinde yaşayan toplulukların adı zikredilseydi muhatap açısından bir anlama sorunu ortaya çıkardı. Öyleyse bu açıdan bakıldığında bunların hangi özellikleri bu hükümlerin illeti olmuştur diye bir okuma yapılması ve aynı illeti taşıdığı halde zikredilmeyen başka toplulukların da aynı hükme tabi olması gerektiği sonucuna varılması isabetli görünmektedir. Yani bugün yeni bir oluşum ya da Kur'an'da zikredilmediği halde Ehl-i Kitabın sahip olduğu özellikleri taşıyan başka bir topluluk da aynı hükümlere tabi olsa gerektir, en doğrusunu Allah bilir.

b. İffetli Kitâbî Kadınlar

“Muhsan” kelimesinin iffetli manasında kullanımına örnek gösterilen bir diğer ayet Maide Suresinin 6. ayetidir. Burada da yukarıdaki örneklerde olduğu gibi “ مُحْصِنِينَ غَيْرَ ” kalıbı kullanılmıştır. Bununla birlikte mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar şeklinde bir kullanım da ayetin başında yer almaktadır.

“الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلْلٌ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلْلٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşrû ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşrû bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, âhirette de hüsrana uğrayanlardandır.”¹²³

Ayetin nüzul sebebi ile ilgili olarak Taberî'nin Katade'den yaptığı bir rivayete göre; Allah bu ayette Ehl-i kitabın kadınlarını ve yemeğini helal kılınca bazı Müslümanlar “Onlar dinimizden başka bir dinde iken nasıl onların kadınları ile evleniriz?” demeleri üzerine “Kim ki imanı inkar edip tanımazsa onun ameli boşa çıkmıştır. Ve o ahirette kaybedenlerdendir” ayeti inmiştir.¹²⁴ Ayetteki “muhsanat” kelimesine iffetli kadınlar manası verenler olduğu gibi hür kadınlar manası verenler de olmuştur.¹²⁵ Rivayetlere göre Müminlerden muhsan olanlarla ilgili olarak İbn Abbas kelimeye iffetli kadınlar, Mücahit ise hür kadınlar manası vermiştir. Ehl-i kitabın muhsan olanları ile ilgili de yine İbn Abbas hür kadınlar, Hasen, Şa’bi, Nahai, Dahhak ve Süddî iffetli kadınlar manası vermiştir. Yine rivayetlere göre Hz. Osman bir Hıristiyan olan Naile bint Ferafisa ile, Talha bin Ubeydullah da bir Yahudi kadın ile evlenmiştir.¹²⁶ Kelimeye verilen farklı manaların sonucu olarak Ehl-i Kitabın hangi kadınları ile evlenilebileceği konusunda ihtilaflar

¹²³ Máide 5/5

¹²⁴ Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş , *et-Tefsirü'l-hadis: nüzul sırasına göre Kur'an tefsiri*, (çev. Ahmet Çelen vd.), İstanbul: 1997, Ekin Yayınları, VII, 109.

¹²⁵ Bkz, Maturidî, age, IV, 160; Zemahşerî, age, s. 200.

¹²⁶ Cevzi, age, II, s.22.

oluşmuştur. Râzî de hür kadınlar manası verilmesinin daha doğru olacağını söylemiştir. Bu tercihinin gerekçeleri ise şunlardır:

1) Cariyenin mehri kendisine değil, efendisine verilir. Cariyelerle evlenme ise ancak şu iki şart tahakkuk ettiğinde helal olur:

- a) Hür kadınla evlenebilecek mali güce sahip olamama...
- b) Zinaya (‘anet) düşme korkusu.

2) Helallığın iffetlilere tahsis edilmesi, (daha önce) zina yapmış olan kadınlarla evlenmenin haram olduğu anlamına gelir ki, bunlarla evlenmenin haram olmadığı sabittir. Ayette bahsedilen “*Muhsanât*” lafzına hür kadınlar manası verildiğinde ise cariyelerle evlenmenin haram kılınmış olması gerekir ki, işte biz de, bazı şart ve kayıtlar koyarak bunu söylüyoruz.

3) *احسان* kelimesi *تحصن* kelimesinden türer. “Korumak, namuslu olmak” sıfatı ise hür kadın hakkında, cariye hakkında kullanıldığından daha çok kullanılır. Çünkü cariyeler iffetli olsa bile, hür kadının aksine, her halükârda dışarı çıkmaktan, ötede beride dolaşmaktan ve insanlarla bir arada bulunmaktan hâlî değildir. Binâenaleyh, “muhsanât” kelimesini, hür kadınlar diye tefsir etmenin, başka bir mana ile tefsir etmekten daha münasıptir.¹²⁷

İbn Abbas’tan gelen bir rivayette burada kastedilenin dar-ı harpteki kitap ehli kadınlar değil antlaşmalı olan kitap ehli kadınlar olduğu ifade edilmiştir. Ebu Ubeyd Mücahid’in de kitap ehli olan cariyeleri nikahlanmanın helal olmadığı kanaatini taşıdığını söylemiştir.¹²⁸

Bursevî ise “Onları (cariyeleri) sahiplerinin izniyle nikah ediniz.” İfadesinin delaletiyle kitap ehli cariyeleri nikahlanmanın caiz olduğunu, ayette hür kadınların zikredilmesinin cariyelerle nikahın kerahetinden, hür kadınlarla nikahın asıl olmasından kaynaklandığını söylemiştir.¹²⁹

Bununla birlikte diğer bazı alimler “el-muhsanat” kelimesine “iffetli kadınlar” manası vermiştir. Bu durumda hür veya cariye iffetli olan bir ehl-i kitap kadınıla

¹²⁷ Râzî, age, VIII, s. 479, bkz, Taberi, age, s. 214-215; İbn Kesîr, age, V, s. 2137.

¹²⁸ Kurtubî, age, VI, s. 81.

¹²⁹ Bursevî, age, VI, s. 241.

Müslüman bir erkek evlenebilir.¹³⁰ İbn Abbas'ın da kelimeye iffetli manası verdiği rivayet edilmiştir.¹³¹

c. Ehl-i Kitap Kadınlarla Evliliğin Hükümü

Bu konuda tartışılan hususlardan biri de Ehl-i Kitap kadınlar ile evliliğin hükmüdür. Taberî bu konuda dört görüş olduğunu zikretmiştir: Bir kısım ulema buradaki “muhsanat” kelimesinden maksadın iffetli, mümin ve Ehl-i Kitap olan kadınlar olduğunu, bu durumda Müslüman bir erkeğin Ehl-i Kitap olan hür veya cariye, zımmi veya harbi olan kadınlarla evlenebileceğini söylemiştir. Diğer bir grup ise kelimenin hür kadınlar manasında olduğunu Ehl-i Kitabın sadece hür kadınları ile evlenilebileceğini söylemiştir. Başka bir grup alim ise burada kastedilenin sadece İsrailoğullarından kendilerine Tevrat ve İncil gelen kadınlar ve o kadınların soylarından gelen kızları olduğunu, buna göre başka milletlerden Yahudi ve Hıristiyanlık dinine girenlerin kadınlarıyla evlenmenin caiz olmadığını söylemişlerdir.¹³² Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşü esas alanlar ise burada kastedilenin Müslümanlarla zimmet sözleşmesi yapan Ehl-i Kitap kadınlar olduğunu söylemişlerdir.

Alimlerin çoğunluğu bunu helal saymış ise de caiz olmadığını düşünenler de vardır. Buna dayanak olarak çeşitli deliller öne sürmüşlerdir. Râzî İbn Ömer'in (ö. 73/692) bunu helal saymadığını ve Bakara 221. Ayetini delil getirerek (*Müşrik kadınlarla, onlar iman edinceye kadar evlenmeyin..*) “*Ben, Ehl-i Kitap kızın, “benim Rabbim İsa'dır demesinden daha büyük bir şirk bilmiyorum”* dediğini nakleder. Bu görüşte olanlar Mâide/5. Ayete çeşitli izahlar getirmişlerdir. Bu görüşte olanların başlıca gerekçeleri şunlardır:

1- Bundan murad Ehl-i Kitaptan olup iman etmiş kadınlardır. Bu durumda akıllara gelebilecek soru işaretlerini gidermek için zikredilmiştir.

2- O sırada Müslüman kadınların sayısı az olduğu için verilmiş bir müsadedir, daha sonra Müslüman kadınların sayısı artınca müsaade kalkmıştır. Bu, Atâ'ya isnad edilen bir görüştür.

¹³⁰ Taberî, age, III, s. 216, Ayrıca bkz. Razi, age, VIII, s. 481.

¹³¹ Ebu'l- Ferec Cevzi, age, II, s. 22.

¹³² Taberî, age, III, s. 216.

3- Kafirlerden uzak durmak gerektiğini gösteren ayetler vardır. Böyle bir evlilik yapıldığında eş ve çocukar annenin dinine meyledebilir.

4- Bu âyetin sonunda “*Kim imanı inkar ederse, mutlaka ameli boşa gitmiş olur*” buyrulmaktadır. Bu ifade de kâfir kadınlarla evlenmekten müslümanları sakındıran ifadelerden biridir.¹³³ Bunun yanında bazı alimler ise hür/cariye veya harbi olup olmama gibi ayrımlara giderek bir hükme varılması gerektiğini savunmuştur. Örneğin İbn Abbas’ın harbiye veya cariye olan Ehl-i Kitap kadınla evlenmeyi caiz görmediği rivayet edilmiştir.¹³⁴

Buna karşılık cumhur ulema Ehl-i Kitap kadınlarla evliliği caiz görmüştür. Böyle düşünenler müşriklerin ve Ehl-i Kitabın ayrı birer zümre olduklarını, çünkü Kur’an’da bunların birbirine atfedilerek zikredildiğini, atfin ise muğayerat gerektirdiğini söylemişlerdir. Ayrıca onlar selefın bunu caiz görmesini de delil olarak kabul etmişlerdir. Örneğin Katade’den (ö. 117/735) gelen bir rivayette ayetteki müşriklerden kasdın hiçbir semavi kitapları olmayan müşrik Arap kadınlar olduğu belirtilmiştir. Yine Hammad’dan (ö. 120/738) gelen bir rivayette onun İbrahim en-Nehâî’ye (ö. 96/714) Hıristiyan ve Yahudi bir kadınla evlenmek mübah mıdır diye sorduğu, onun da mübah olduğu cevabını verdiği, müşrikten maksadın puta ve ateşe tapan kadınlar olduğunu söylediği ifade edilmiştir. Maide Suresindeki ayetin mensuh olduğu iddiasını ise isabetli bulmazlar. Çünkü bu ayet nasih olduğu söylenen ayetten önce nazil olmuştur.¹³⁵ Taberi de muhsanat kelimesini iffetli olarak tefsir eden seleften bir grubun bütün iffetli Ehl-i Kitap kadınlarının ayetin kapsamına girdiğini kabul ettiğini nakleder. Bununla birlikte bazıları bunu Yahudiler, harb ehli olmayan zımmiler, bazıları da Bakara-221 ayetini tahsis eden bir ayet olarak tefsir etmiştir.¹³⁶ Tabatabai (ö. 1981) de Maide Suresi en son inen sureleren olduğu için Mumtehine/10. Ayeti (*Kafir kadınların nikah bağlarını tutmayın*) neshettiğini söylemektedir.¹³⁷

¹³³ Râzî, age, VIII, s. 480-481. Ayrıca bkz. İbn Kesir, age, V, s. 2137-2139.

¹³⁴ Ebu’l-Ferec Cevzi, age, II, s. 22.

¹³⁵ Sabuni, Muhammed Ali, *Kur’an-ı Kerim’in Ahkam Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul: 1984, I, s. 233-234.

¹³⁶ İbn Kesir, age, V, s. 2138, bkz, Ebussuûd Efendi, age, IV, s. 1561.

¹³⁷ Tabatabai, age, V, s. 318.

d. Müslüman Hanımların Ehl-i Kitab Erkeklerle Evlenmesi

Bu bağlamda tartışılan konulardan biri de Müslüman bir hanımın Ehl-i Kitab bir erkekle evlenip evlenemeyeceği meselesidir. Elmalılı, ayette yiyeceklerle ilgili kısımda karşılıklı helallik olduğunun bildirilmesine rağmen evlilik konusunda tek taraflı helalliğin ifade edilmiş olmasını Müslüman kadınların Ehl-i Kitab erkeklerle evlenemeyeceğinin delili olarak görür. Ona göre nikah konusunda asıl olan haramlıktır. Ayrıca müşrik erkeklerle nikahı yasaklayan ayet (Bakara, 221) genel bir haramlık getirirken, Maide Suresi'nde verilen izinle bu haramlığa bir istisna oluşturulmuştur. Bu durumda ayet sadece Müslüman erkekleri istisna ettiğine göre Müslüman kadınlar için haramlık devam etmektedir, demektedir.¹³⁸ M. İzzet Derveze bu görüşün dayandığı bakış açısını şöyle izah eder:

Kur'an 'da Müslüman hanımların Ehl-i Kitab olan erkelerle evlenmesini yasaklayan bir nas olamadığı için bunun caiz olduğunu söyleyenlerin görüşü şu sebeplerden merduttur: Ayetteki ifade tek taraflıdır, dolayısıyla bahsedilen durumun haramlığı bu tek taraflı ifadenin içinde mündemiçtir. İkinci olarak bunun caiz olmayacağı Müslümanlar arasında ittifakla kabul edilmiş bir husustur. Bu durumda Ehl-i Kitab kadınlar Müslüman erkeklere helaldir, Ehl-i Kitab erkekler ise Müslüman kadınlara helal değildir. Bunun sebebi ise erkeğin kadın üzerinde yönetici ve ailenin terbiye edicisi olması, nesebin erkeğe isnad edilmesidir. Müslüman bir erkek Ehl-i Kitab bir kadınla evlendiğinde onun İslama girme ihtimali yüksektir. Ancak tersi için bunu söylemek zordur. Ayrıca Müslümanlar Ehl-i Kitabın peygamberlerini de kabul ettiği ve hürmet gösterdiği için kadının endişe edecek birşeyi yoktur. Oysa Ehl-i Kitab erkek Müslüman kadının peygamberine inanmadığı için kadın açısından müşkil ortaya çıkabilir.¹³⁹ İmam Maturidi de benzer gerekçelerle Müslüman kadınların Ehl-i Kitab erkeklerle evlenmesinin caiz olmadığını, kadının din konusunda erkeğin etkisi altında kalacağından olumsuz sonuçlar doğuracağını, dolayısıyla haramlığı belirleyen illetin dine davet olması gerektiğini söylemektedir.¹⁴⁰

¹³⁸ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, age, III, s. 295-296.

¹³⁹ Derveze, M. İzzet, age, VII, s.32.

¹⁴⁰ Önal, Recep, *İmam Maturidi'ye Göre Ehl-i Kitab'la İlişkilerin Dini Temelleri*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, IV, sy. 3, 2015, s. 516-541.

Süleyman Ateş de Müslüman kadının, gayri müslim erkeklerle evlenmesinin, İslâmın şevketine, İslâm ümmetinin şerefine aykırı olduğu gerekçesiyle bu tür bir evliliğin haram ve batıl olduğunu savunmaktadır. Bunun gerekçeleri ise şunlardır: Ayette Ehl-i Kitap kadınlarla evliliğin helal olduğu ifade edilirken Ehl-i Kitap erkeklerle evliliğin helal olduğuna dair bir ifade yoktur. Oysa yiyeceklerle ilgili kısımda karşılıklı helallik belirtilmiştir. Eğer Müslüman kadınlar da Ehl-i Kitap erkeklere helal olsaydı “sizin kadınlarınız da onlara helaldir” gibi bir ifade bulunması gerekirdi. Ayrıca Asr-ı Saadet’ten beri Müslüman kadınların Müslüman olmayan erkeklerle evlenemeyeceğine dair görüş birliği vardır. Bir diğer gerekçe ise İslam’ın tam, diğer dinlerin eksik olmasıdır. Erkekler ailenin reisi olduğu için çocukların dininde belirleyici olan erkeğin dinidir. Müslüman bir erkek Ehl-i Kitap olan eşinin dinine onların kitap ve peygamberlerine de inandığı için saygı gösterir, ancak Ehl-i Kitap bir erkek Müslüman kadının dinine Hz. Muhammed’e inanmadığı için saygı göstermeyebilir.¹⁴¹

Bununla birlikte günümüzde bu tür bir evliliğin caiz olduğunu savunanlar da vardır. Yaşar Nuri Öztürk ve Hüseyin Atay caiz olduğunu düşünmektedir.¹⁴² Bu görüşü savunanların başlıca gerekçeleri ise şunlardır: Kur’an’da bunu yasaklayan bir ayet olmaması, bu tür bir yasağın Kur’an ve sünnete değil, erkek egemen fıkıh anlayışına dayanıyor olması, böyle bir gerekçe ile Allah’ın kullarına tanıdığı hakların ve kolaylığın kısıtlanamayacağı, kadının erkeğin dinine tabi olacağı algısının yanlış olduğu, güçlü karakteri olan bir kadının dinini koruyabileceği vb.¹⁴³

D. Muhsan Kadınlara İftira (Kazf) İle İlgili Tartışmalar

Namuslu kadınlara zina iftirasi atmak olarak tanımlanabilecek “kazf” suçu Kur’an’da had cezasını gerektiren sayılı durumlardan biridir. Bu açıdan İslam’ın insan onuru ve haysiyetine verdiği önemi gösteren önemli bir veridir. Zira bu suça önerilen Kur’anî ceza zina suçuna önerilen cezaya yakın bir cezadır. Oysa toplumsal gerçekliğe baktığımızda, günümüzde bile hala iftira suçunun zina kadar büyük bir günah olarak algılanmadığı, daha kolay işlenebilen, çoğunlukla cezasız kalan bir suç olduğunu görmekteyiz. Kazf ile

¹⁴¹ Ateş, Süleyman, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, VI, s.746-747.

¹⁴² Dalgın, Nihat, *İslam Hukuku Açısından Müslüman Bayanın Ehl-i Kitap Erkeklerle Evliliği*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 2, 2003, s. 131-156.

¹⁴³ Dalgın, Nihat, *İslam Hukuku Açısından Müslüman Bayanın Ehl-i Kitap Erkeklerle Evliliği*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 2, 2003, s. 131-156.

ilgili ayetlerin nüzul sebebine baktığımızda da benzer bir toplumsal yanlış algının zemin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Hz. Aişe ile ilgili Medine’de yaşanan olaylar, toplum her ne kadar sahabilerden oluşan Asr-ı Saadet toplumu da olsa, iftira konusunda yeterli ahlaki duyarlılığa sahip olunmadığını göstermektedir. Rivayetlerden ve ilgili ayetlerden anlaşılan odur ki Asr-ı Saadet’te kollektif olarak işlenen birkaç günahattan biridir. Ashabın Hz. Peygamber ve ailesine olan saygı ve hürmeti çok yüksek olmasına rağmen bunların yaşanmış olması gerçekten üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Muhtemeldir ki bahse konu olan kişi Hz. Aişe değil sıradan bir mümine kadın olsaydı, olaylar daha yıpratıcı şekilde gelişecekti. Makzûf Hz. Aişe, kâzif sahabiler olmasına rağmen Hz. Peygamber’i ve ailesini yıpratıcı şekilde yaşanan olaylar kazf ile ilgili müminleri sert şekilde uyaran, iffetli (muhsan) kadınlara iftira atmanın Allah katında büyük bir günah olduğunu ve had cezasını mucip bir suç olduğunu vurgulayan ayetlerin inmesine sebep olmuştur.

1. Kazfın Tanımı Ve Hükümü

“Sözlükte “herhangi bir şeyi atmak” anlamına gelen kazf fıkihta haddi gerektiren belirli suçlardan birinin adı olup “muhsan olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek” şeklinde tanımlanır. İthamda bulunan kişiye kâzif, itham edilene makzûf, bu amaçla kullanılan kelime ve cümlelere makzûfün bih denilir.”¹⁴⁴

İslamın insan onuru ve haysiyetine verdiği önemin bir göstergesi olan kazf haddi Kur’an’da net bir şekilde ifade edilmiş, bu suçu işleyenler yerilmiş, müminlerin bu konuda çok hassas olmaları gerektiği salık verilmiştir. İslam tarihinde ifk hadisesi olarak bilinen ve Hz. Aişe hakkında yapılan dedikoduların Medine’de ağır toplumsal yaralara sebep olduğu olaylar kazf haddinin de nüzul sebebini oluşturmuştur. Bu olaylar üzerinden Hz. Aişe’ye iftira edenler kâzif olarak nitelendirilmiş, rivayetlere göre biri kadın ikisi erkek olmak üzere üç kişiye kazf haddi uygulanmıştır. Sünnette de kazf suçu büyük bir günah olarak ifade edilmiş ve insanı helak eden yedi günah arasında sayılmıştır. Bu açıdan kazf konusu hem fıkihta hem de tefsirlerde geniş yer tutmuş, detaylarla ilgili birçok içtihad farkları ortaya konulmuştur. Ayrıntılarda görüş farklılıkları olmakla

---

¹⁴⁴ Aktan, Hamza, “Kazf”, DİA, İstanbul, 2002, XXV, 148-149.

birlikte kazf suçunun sübut bulması için üç ana unsur belirlenmiştir. Bunlar zina isnadı, isnad edilen kişinin muhsan olması ve isnadın kasıtlı yapılmış olmasıdır.¹⁴⁵

Kazf suçu sabit olduğunda suçluya bedeni ceza olarak seksen celde cezası uygulanır. Manevi ceza olarak da şahitliği kabul edilmeyen kişi satatüsü verilir. Bu cezaların hangi hallerde düşeceği ya da kaldırılacağı ile ilgili detaylar aşağıda açıklanacaktır. Hanefilere göre kazf amme hukuku yani Allah haklarına dahil olduğundan affedilemez, Şafî ve Hanbeli'ye göre ise şahıs hukukunun konusu (kul hakkı) olduğundan makzuf tarafından affedilebilir.¹⁴⁶

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾

“Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.”

147

2. Kazif Lafızları

Kazif suçunun hangi lafızlarla sübut bulacağı yoruma açık bir konu olduğundan detaylı olarak tartışılmıştır. Taberi'ye göre zina iftirası açık veya kinayeli ifadelerle ve imâ yoluyla yapılabilir. Açık ifadeler, “zina yaptın”, “fahişesin” gibi yoruma mahal bırakmayacak kadar maksadı belli eden ifadelerdir. Kinayeli ifadelerde ise ifadenin kendisi kesin olarak zina yapmak anlamına gelmez, bu anlam sadece muhtemel anlamlardan biridir, bu durumda söyleyen kişiye niyeti sorulur ve ona göre muamele edilir. Bir insanın zina ettiğini imâ eden konuşmalar ise Ebu Hanife ve Şafî'ye göre kazif değildir, İmam Malik'e göre kaziftir, İmam Ahmed b. Hanbel'egöre ise normal durumlarda kazif değil, kızgınlık anında söylendiğinde kaziftir.¹⁴⁸

Kurtubi livata iftirasını da kazf olarak zikretmiştir.¹⁴⁹ Günümüzde ise klasik fıkıh kaynaklarında yer alan kazif haddinin zımmilere ve kölelere uygulanmayacağı ile ilgili

¹⁴⁵ Aktan, Hamza, “Kazf”, DİA, İstanbul, 2002, XXV, 148-149.

¹⁴⁶ Aktan, Hamza, “Kazf”, DİA, İstanbul, 2002, XXV, 148-149.

¹⁴⁷ Nur 24/4.

¹⁴⁸ Taberî, a.g.e, VI, s. 110-111, bkz, İbn Rüşd, age, IV, s. 306, Mevdudi, age, III, s. 505-506.

¹⁴⁹ Kurtubî, age, XII, s.275.

hükümlere, insan onuruna ve eşitlik ilkesine aykırı olması gerekçesiyle itiraz eden yaklaşımlar dile getirilmeye başlanmıştır.¹⁵⁰

Râzî de iftira lafızlarını sarih, kinaye ve ta'riz olmak üzere üçe ayırmıştır. Sarih olan açıkça zina ettiğini ifade eden lafızlardır. Kinayeli lafızlar ise söyleyen kimsenin bununla zinayı kastetmesine bağlı olarak iftira hükmünü alırlar. Ta'rizli ifadelerle ilgili olarak ise yukarıda değindiğimiz dört mezhebin görüşünü aktardıktan sonra kendi görüşünü gerekçesi ile şöyle açıklamıştır: Bize göre ta'riz yoluyla kazifte kasdın ne olduğu kesin olmadığından had vacip olmaz. Çünkü berâet-i zimmet asıldır. Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur. *ادراوا الحدود بالشبهات* “*Hadleri, şüpheler ile kaldırınız*” (yani şüpheli bir durum olursa hadleri uygulamayın) (*İbn Mâce, Hudûd, 5 (2/850)* Benzeri hadis). Bu durumda şüphe ile vurulan had iftiradan dolayı meydana gelen eziyetten fazladır.

Bu görüşe muhalif olanlar İbn Ömer'den rivayet edilen “*(Babam) Ömer, ta'riz yoluyla yapılan iftiralarda da had uygular*” rivayeti ile istidlal etmiştir. Bir diğer rivayette ise Hz. Ömer zamanında iki adam birbirine söverken biri diğerine “*Vallahi ne ben zinâkarım, ne de anam*” dedi. Bunun üzerine ashaptan bir kısmı adamın annesini methettiğini, diğer bir kısmı da amacın methetmek olmadığını, adamın zina imasında bulunduğunu söylediler. Bunun üzerine Hz. Ömer adama kazif haddi uyguladı.¹⁵¹ İmam Malik ise kapalı ifadelerde belirleyici olanın sözden anlaşılın olması gerektiğini savunur. Çünkü Kur'an'da Hz. Meryem'i, Hz. Şuayb'i itham eden kafirlerin de bu şekilde kinayeli ifadelerle itham ettiklerinin örnekleri mevcuttur.¹⁵² Ebu Hanife ve Zahirilere göre ise homoseksüel ilişki isnadı kazf haddi gerektirmez.¹⁵³

3. Kazfi Mübah Kılan Haller

Râzî bu bahiste kazfî yasak, mübah ve vâcib olmak üzere üçe ayırmış, bu ayrıma temel olarak da ortada kocanın kabul etmek istemediği bir çocuk olup olmaması meselesini almıştır. Mübah olan kazif ile ilgili bahiste sözüne güvenilir birinden duymayı veya bir

¹⁵⁰ Bkz. Yiğit, Yaşar, *İnsan Onur ve Şerefının Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi*, Diyanet İlmî Dergi, 2004, XL, sy. 4, s. 131-144.

¹⁵¹ Râzî, age, XVI, s. 521-522, bkz. Kurtubî, age, XII, s. 275-276.

¹⁵² Kutubi, age, XII, S. 275.

¹⁵³ Bkz. Yiğit, Yaşar, *İnsan Onur ve Şerefının Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi*, Diyanet İlmî Dergi, 2004, XL, sy. 4, s. 135.

evde bir adamla birlikte gördüğü eşi hakkında insanlar arasında onların zina yaptığı ile ilgili haberin yaygınlaşmasını kazfın ibahasına gerekçe olarak zikretmiştir. Bizce bu, ayetin maksadına aykırı bir görüştür. Ayetlerin nüzul sebebine baktığımızda tam da böyle bir olay olduğunu ve bu olayın kazf için mazeret olamayacağını görmekteyiz. Zira Hz. Aişe hakkında bahsi geçen şartlar oluşmuştu. Böyle olması kazfı mubah kılmaz. Kazf cezası tam da bundan sakındırmak için uygulanmalıdır. Râzî bu görüşünü bazı rivayetlere dayandırmaktadır: “Bir adam “Ey Allah’ın Resulü, benim uzanan hiçbir eli geri çevirmeyen bir karım var!” deyince, Allah’ın Resulü, “Onu boşa!” buyurdu. Adam, “Onu seviyorum” deyince de, “öyleyse nikâhında tut” buyurdu”. Ona göre ortada kocanın kabul etmek istemediği bir çocuk varsa kazf vacip olur, böyle bir çocuk yoksa şu durumlarda mübah olur: Koca karısını zina ederken bizzat görmüşse, kadın zina itirafında bulunmuş ve koca da ikna olmuşsa, sözüne güvenilir biri bunu dile getirmişse, koca adamı kadının evinden çıkarken görmüş ve bu haber halk arasında yayılmışsa. Yine aynı hadise dayanarak kocanın bu durumda kazifte bulunmaması da caizdir. Ancak bu iddia güvenilmeyen biri tarafından dile getirilmiş ya da koca adamı kadınla birlikte bizzat görmemişse kazifte bulunması caiz değildir.¹⁵⁴ Ortada kabul edilmek istenmeyen bir çocuk olduğunda bakılır: Zamanlama açısından çocuğun babaya isnadı imkansızsa, yani cinsel birleşme olmamış ya da üzerinden altı aydan daha kısa veya dört yıldan daha uzun bir süre geçmişse kocanın li’an yapması gerekir. Bunun dayanağı şu hadistir: “*أما امرأة أدخلت على قوم من لس منهم فلست من الله في شيء و لم يدخلها الله الجنة*” “Herhangi bir kadın eğer, onlardan olmayan birini (çocuğu) o kavme idhâl eder, girdirirse, hiçbir surette Allah’la münasebeti kalmamıştır; Allah da onu, cennetine sokmamıştır (sokmayacaktır).¹⁵⁵

4. Kâzifin Durumu

Ulema kazfedende akıl ve buluğ olmak üzere iki, kazfedilende ise buluğ, iffet, Müslümanlık, tenasül aletinin bulunması olmak üzere dört şartta ittifak etmişlerdir. Ancak kazfedilende hürriyet şartının olması gerkliliği ihtilaf konusudur.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Râzî, *age*, XVI, s. 524-525.

¹⁵⁵ Râzî, *age*, XVI, s. 524-525.

¹⁵⁶ İbn Rüşd, *age*, IV, s. 305.

Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1971) ek olarak makzûfun kâzifin fûruundan olmamasını, hünsayi müşkül bulunmamasını, kazifin de kazf ettiğinde sarhoş olmamasını da şart olarak zikretmiştir.¹⁵⁷

Buluğ çağına girmemiş ya da akli dengesi yerinde olmayan biri kazifte bulunduğu had uygulanmaz. Çünkü bir hadiste bunların cezaî ehliyetleri olmadığı belirtilmiştir. Ancak mümeyyiz iseler terbiye olmaları için tazir cezası verilebilir. Kâzif dilsiz ancak anlaşılabilir bir iletişim yoluyla kazifte bulunmuşsa Şafî'ye göre had cezası gerekir, Ebu Hanife'ye göre gerekmez.¹⁵⁸ Zina isnadının tarafların bildiği dilde olması şart değildir, Arapça, Türkçe veya başka bir dilde olabilir. Makzûfun hadım olması halinde ise çoğunluğa göre kazf haddi uygulanmaz.¹⁵⁹

Hanefilere göre kâzif sarhoş da olmamalıdır. Şafiler sarhoş da olsa had uygulanması gerektiğini söylerken Hanefiler bu durumda tazir cezasını uygun görmüşlerdir.¹⁶⁰

Kâzif köle, makzûf hür olduğunda kaç sopa vurulacağı konusunda alimler ihtilaf etmiştir. Bu ihtilafın kaynağı zina haddinin köleler için hürlerin yarısı olmasını ifade eden ayettir. Bu ayete kıyas ederek kazif haddinin de köleler için kırk sopa olması gerektiğini söyleyenler olduğu gibi (Şafî, Ebu Hanife, Mâlik, İmam Muhammed, Züfer, Ebu Yusuf), seksen sopa vurulması gerektiğini söyleyenler de vardır (Evvâî). Her iki görüşü de destekleyen rivayetler ve uygulamalar mevcuttur. Kâzifin kâfir olması durumunda had uygulanması gerektiğinde ise ulemanın ittifakı vardır.¹⁶¹

Bunlara ilave olarak Mevdûdi kâzifin başka birinin cebri ve baskısı olmadan, hür iradesiyle bu suçu işlemiş olmasını da şart olarak görmüştür.¹⁶²

5. Makzûfun Durumu

İthama uğrayanın Müslüman olmasının şart olup olmadığı konusuna gelince genellikle Müslüman olmak ihsanın da şartı kabul edilmiştir. Râzî bunu şöyle ifade etmiştir: Ayetin

---

¹⁵⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1971, V, s. 2327-2328.

¹⁵⁸ Râzî, age, XVI, s. 526-527.

¹⁵⁹ Bkz. Yiğit, Yaşar, *İnsan Onur ve Şerefının Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi*, Diyanet İlmî Dergi, 2004, XL, sy. 4, s. 135-136.

¹⁶⁰ Mevdûdi, age, III, s.435.

¹⁶¹ Râzî, age, XVI, s. 526-527, bkz, İbn Rüşd, age, IV, s. 307.

¹⁶² Mevdûdi, age, III, s. 503.

zahirine baktığımızda bütün namuslu ve iffetli kadınları şümulüne alır. Ancak fakihler ihсан için beş şart ileri sürmüşlerdir: İslam, akıl, bulüğe erme, hürriyet ve iffetli olmak. Bu sebepten muhsan olmak için Müslüman olmak da gereklidir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) من اشرك بالله فليس بمحصن “Allah’a şirk koşan kimse, “muhsan” değildir” buyurmuştur.¹⁶³ Mevdudi de aynı şekilde makzofun Müslüman olması gerektiğini ifade etmiş gayri müslim birine iftira atana had vurulmayacağını söylemiştir.¹⁶⁴ Bulüğe ermemiş çocuğa zina iftirasında bulunanın durumuna gelince Malik’e göre kazf, Ebu Hanife, Şafî ve Ebu Sevr’e göre kazif değildir. Ancak kazif uygulanmadığı takdirde tazir cezası verilir.¹⁶⁵ Halbuki gayri müslim bir kadının da muhsana olabileceği yukarıda ayrıntılı olarak ele aldığımız Maide 5/5 ayetinde açıkça zikredilmişti. Burada Müslüman olsun veya olmasın mutlak manada iffetli kadınların katedilmiş olması şeklinde okumayı daha isabetli buluyoruz (Allahu a’lem). Alimlerin makzufta bulunması gereken özellikler olarak saydığı diğer özellikler hürriyet yani cariye olmamak, akıllı olmak ve bulüğe ermiş olmaktır. Kazfedilen kimsenin cariye veya gayri müslim olması durumunda İmam Malik’e göre cezada bir fark olmaz, İbrahim en-Nehâ’ye göre ise ceza gerekmez. Ebu Hanife ve Şafî’nin sözünden de bu anlaşılmalıdır.¹⁶⁶ Razi bunları şöyle gerekçelendirmiştir: Âkil bâliğ olmak dikkate alınmalıdır, çünkü bunlar sorumlu olmanın şartlarıdır, hürriyet vasfı dikkate alınmalıdır çünkü köle derecesi noksan olduğundan kazf edilmek hür kişiye nispetle ağır gelmez, makzofun zinadan uzak duran bir kişi olması dikkate alınmalıdır çünkü aksi kazfi doğrulayıcı bir karine olur, kazfe konu olan cinsel birlikteliğin şüpheden uzak olması gerekir çünkü şüpheler hadleri düşürür. Ayrıca makzof kâfir, deli, çocuk, köle, ya da kendisi de başkasına kazfetmiş ise had cezası verilmez, tazir cezası uygulanır.¹⁶⁷ Alimlerin çoğu bu görüşte olsa da İmam Malik ve İmam Leys b. Sa’d (ö. 175/791) deliye iftira atana da had cezası uygulanması gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü yeterli delil olmadan bir insan suçlanmış olmaktadır. Ayrıca Davud el-Zahiri (ö. 270/884) de makzofun hür olma şartını kabul etmez, köle veya cariyeye iftira atana da had uygulanması gerektiğini söyler.¹⁶⁸ İbn Kesir ise mezheplerin görüşünü aktararak

¹⁶³ Râzî, age, XVI, s. 527-528.

¹⁶⁴ Mevdûdî, age, III, s.435.

¹⁶⁵ Kurtubî, age, XII, s. 279.

¹⁶⁶ İbn Rüşd, age, IV, s. 305.

¹⁶⁷ Râzî, age, XVI, s. 527-528.

¹⁶⁸ Mevdûdî, age, III, s.435.

iftira edilenin Müslüman olması gerektiğinde ittifak olduğunu söylemiştir: Fakat fakihler, nesebin reddi durumunda annenin cariye ya da gayr-ı müslim olması halinde farklı görüş serdetmektedirler. Zîrâ bir kadının çocuğunun nesebinin reddi, anasına zinâ atfetmek olacaktır. Bu durumda Ebu Hanife, ananın Müslüman ve hür olmasını şart koşarak, anne Müslüman ve hür değilse iftirâ eden kişiye hadd vurulamayacağını belirtir. Mâlikî mezhebi ise, nesebi reddedilen kişinin annesinin hür veya Müslüman olmasını şart koşmaz.¹⁶⁹

“Nesebi reddedilen kişinin annesi kâfir veya câriye olsa, Mâlikîlere göre; iftirâ atan kişiye hadd vurmak gerekir. Bu görüş İbn Kâsım’ın görüşüdür. İmâm Mâlik ise bu meselede bir görüş serdetmemiştir. İmâm Şâfiî ve Hanbelî Mâlikî mezhebinden İbn Kâsım’ın görüşüne uymaktadırlar.”¹⁷⁰

Görüldüğü gibi tefsirlerde makzofun Müslüman olması gerektiği görüşü hakimdir. Ayette böyle bir kayıt olmamasına rağmen ihsan tarif edilirken Müslüman olmak da gerekli görüldüğünden ayet bu şekilde tefsir edilmiş olmaktadır. Yine aynı şekilde hür olmayan kadınlara kazfedildiğinde had gerekmeyeceğini söyleyenler vardır. Bu da yine kanaatimizce “muhsanat” kelimesine “iffetli kadınlar” yerine “hür kadınlar” manası verilmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa bu bakış açısı birçok açıdan sorunludur. Mesele, namuslu kadınların haksız yere lekelenmemesi, itibarlarının dokunulmaz kılınmasıyla alakalıdır. Çünkü bir kadın için bu toplumsal açıdan çok ağır sonuçlar doğuracak bir durumdur, büyük bir zulümdür. Belki yuvaların yıkılmasına, çocukların mağdur olmasına hatta kan dökülmesine sebep olabilecek kadar ağır bir suçtur. Bu durumda kafir/Müslüman, hür/köle ayrımı yapmadan her namuslu kadın için geçerli olması gereken bir koruma kalkanı olmalıdır. Çünkü İslam sadece Müslümanlara değil tüm insanlara adil davranmayı emreden bir dindir. Bu konudaki ayrımlar muhtemelen dönemin toplumsal kabullerinin etkisi altında yapılmıştır ve hatalıdır. Müslüman kadınlara iftira atıldığında seksen celde uygulanıp Müslüman olmayan ama namuslu olan kadınlara iftira atıldığında aynı ceza uygulanmayan bir toplumun adalet duygusu zedelenir, İslam’ın adaleti emreden bir din olduğu algısı yara alır. Çünkü namuslu olmak sadece Müslüman kadınlara has bir durum değildir, bunu hem yaşadığımız hayattan hem de Maide Suresi’nde Ehl-i Kitabın muhsan kadınları ile evlenmeye verilen izinden

¹⁶⁹ İbn Kesîr, age, XI, s. 5832.

¹⁷⁰ İbn Kesîr, age, XI, s. 5832.

anlamaktayız. Bu izne binaen Müslüman erkeklerin eşleri kitâbî bir kadın da olabilir, hatta iki eşi olan bir Müslüman erkeğin bir eşi Müslüman diğeri kitâbî olabilir. Bu durumda birine iftira atıldığında kazf uygulanıp diğeri iftira atıldığında kazf uygulanmaz gibi bir ölçü ne kadar sağlıklı olacaktır? Yine bunun gibi köle olan kadına iftira atıldığında kazf uygulanmaz düşüncesi de son derece sorunludur. Köle olmak namuslu olmaya engel değildir, bunu yukarıda cariyelerle evliliğe izin veren ayetten anlayabiliriz. Kazf konusu namusla alakalı bir konudur, namuslu olduktan sonra iftiraya uğrayanın kim olduğu farketmemelidir. Hele cariyeler için kullanılan onlara iftira hür kadınlara olduğu gibi ağır gelmez türünden ifadeler üstünlüğü sadece takvaya hasretmiş bir dinin mensupları için kabul edilebilir değildir. Bir kadının kader gereği hayatının bir döneminde cariye statüsüne girmiş olması namusunu, onurunu kaybettiği, hafife alınabileceği anlamına gelmez. Üstelik ayetlerde böyle anlamayı gerektirecek herhangi bir kayıt da bulunmamaktadır.

6. İftiranın Teaddüdü

İftira eğer birden fazla kez olmuşsa bazı ayrıntılara bakılır. Eğer aynı zinayı kastederek defalarca söylemişse bir had cezası uygulanır. Farklı zinaları kastederek söylemişse, yani aynı kadının birden fazla kişiyle zina ettiğini kasetmişse haddin de teaddüd edip etmeyeceği konusunda iki görüş vardır:

1-Bu durumda her zina isnadı için ayrı bir had uygulanır.

2- Hepsine karşılık tek bir haddin uygulanması gerekir. Tercih edilen görüş budur. Zina haddinde olduğu gibi tedahül söz konusu olup, aynı kişiye birden fazla had vurulmamalıdır.¹⁷¹ Bu görüşün gerekçesi Hilal b. Ümeyye'nin karısına zina isnad ettiği halde onun hakkında kazif haddi uygulanmamasıdır. Her kazif için ayrı had gerekir diyenler ise her makzufun ayrı ayrı hakkı vardır şeklinde bir akıl yürütmeye dayanmaktadırlar.¹⁷² İmam Şafî ve Ahmed b. Hanbel'e göre böyle bir durumda birinci seferde had, ikinci seferde tazir cezası uygulanır. Bununla ilgili Hz. Ömer'in kazfeden bir kişiye had uyguladığı, iftirayı tekrarlayınca tekrar had uygulamak istediğinde Hz. Ali'nin buna engel olduğunu ifade eden bir rivayet delil olarak alınmıştır.¹⁷³

¹⁷¹ Râzî, age, XVI, s. 522-524.

¹⁷² İbn Rüşd, age, IV, s. 308.

¹⁷³ İbn Kesir, a.g.e, XI, s. 5830, bkz. Mevdudi, age, III, s. 512.

Râzî ise Ebu Hanife ve Şafîî'nin görüşlerini aktardıktan sonra tekrar eden kazife iki defa had uygulanması gerektiğini şöyle ifade etmiştir: Kâzif olan kişi kendi hanımına birden fazla zina isnadında bulunmuşsa sahih olan görüşe göre bir kez li'an yapması yeterlidir. Ancak böyle değilse, her bir kişi için ayrı ayrı ifadelerle isnadda bulunmuşsa herbiri için ayrı had vurulmalıdır, ancak Ebu Hanife bunu kabul etmez.¹⁷⁴ Toplu kazif yani birçok kişi hakkında zina iftirasında bulunana bir had mi yoksa makzûf sayısınınca had mi uygulanacağı konusunda da ihtilaf vardır. Ebu Hanife'ye göre bir had, Şafîî'ye göre makzûf sayısınınca had uygulanır.¹⁷⁵

7. Kazfe Yönelik Devlet Müdahalesi

Kazf suçunun devletin müdahalesini gerektirip gerektirmediği konusunda fukahâ ihtilaf etmiştir. İbn Ebi Leylâ'ya (ö. 148/765) göre bu hakkullah'tır, dolayısıyla makzûfun bu hususta bir talebi olsa da olmasa da kâzife had uygulanması gerekir. Ebu Hanife ile aynı görüşte olan ulema suçun ispatından sonra haddin uygulanmasının vacip olması bakımından hakkullah olduğunu, ama dava açmanın makzûfun isteğine bağlı olduğunu, bu bakımdan da insan hakkı olduğunu söylemişlerdir. İmam Şafîî ile İmam Evza'î de aynı görüştedirler. İmam Malik ise bazı şartlar ileri sürmüştür. Meselâ, hâkimin önünde kazf suçu işlenirse, mahkemenin dikkatine maruz bir suç olur, aksi takdirde dava edilmesi makzûfun isteğine bağlıdır.¹⁷⁶ Bazı âlimler de şahitler şهادet etmeden, had cezası ve imam sabit olmadan önce makzûfun kazif haddini affedebileceğini ancak had sabit olduktan sonra bunun artık Allah hakkı olduğunu ve affedilemeyeceğini, had sabit olmadan kâzifin tevbe etmesi halinde de haddin düşeceğini söylemiştir.¹⁷⁷ Sonuç olarak bu görüş ayrılığının şöyle bir etkisi olmuştur: Allah hakkı diyenler mağdur şikâyetçi olmasa da ceza uygulanır, kâzifin kendisi ile Allah arasında yapacağı tevbe kabul olur, kölelik sebebiyle had yarıya iner. Şayet kul hakkı ise, şikâyet olmadan ceza verilemez, makzûfun affetmesi ile ceza düşer ve iftira edene tevbenin faydası olmaz.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Râzî, *age*, XVI, s. 522-524.

¹⁷⁵ Ebu'l-Ferec Cevzi, *age*, IV, s. 356; Mevdudî, *age*, III, s. 512-513.

¹⁷⁶ Mevdûdî, *age*, III, s. 506, bkz. İbn Rüşd, *age*, IV, s. 308-309.

¹⁷⁷ Bursevî, *age*, XVIII, s. 271.

¹⁷⁸ Kurtubî, *age*, XII, s. 282.

8. Dört Şahit Meselesi

Bir kişiye zina isnadında bulunup da bunu dört şahitle delillendiremeyen kimse için ilgili ayetten kaynaklanan üç durum, fikhi olarak tartışılmıştır: Seksen sopa ile cezalandırılması, şahitlik ehliyetini kaybetmesi, fasık olarak nitelendirilmesi. Bunlardan had cezasıyla ilgili alimlerin ittifakı olmasına rağmen şahitliğin reddi ve fasıklığın sübutu konusunda ihtilaflar mevcuttur. Şâfiî ve Leys b. Sa'd'e göre böyle bir kişi had cezası uygulanmadan önce şahitlik vasfını yitirir ve fasıklık damgası yer. Ebu Hanife, İmam Malik, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Züfer'e göre ise had cezası uygulanmadığı sürece şahitliği geçerlidir, çünkü henüz fasıklık damgası yememiştir.¹⁷⁹

İmam Malik'e göre şahitlik aynı yerde bir arada yapılmalıdır. Eğer şahitlerden biri tereddüt edecek olursa diğer üç şahide had cezası uygulanır. Bunun dayanağı Hz. Ömer'den nakledilen bir uygulamadır. Böyle bir olayda dördüncü şahidin tereddüdü üzerine diğer üçüne Hz. Ömer'in kazf cezası uyguladığı rivayet edilmiştir.¹⁸⁰

Konu ile ilgili bir diğer mesele de kâzifin doğru söylemesine rağmen dört şahit bulamadığı için neden cezalandırıldığıdır. Mevdûdî bu konuyu dile getirerek şöyle açıklamıştır:

Bir kişinin, zina suçlaması için yeterli delil bulamayışı onun mutlaka yalancı olduğu anlamına gelmez. Suçlama doğru olduğu halde yeterince delil bulamamış olabilir. O halde niçin sadece yeterince delil sunamadığından dolayı hem Allah nezdinde hem insanlar arasında "fasık" damgası yesin? Bunun cevabı şudur: Eğer bir kişi kendi gözleriyle başka bir kişiyi zina yaparken görmüşse dahi bunun dedikodusunu yaptığı için ve şehadete veya delile dayanmayan ithamda bulunduğu için günahkârdır ve suçludur. Şeriat-ı İlâhî, bir kişinin pisliğinin bütün topluma yayılmasından yana değildir. Eğer bir kişi böyle bir pisliğe şahit olmuşsa yapacağı iki şey vardır: Ya pisliği bulunduğu yerde bıraksın ve görmezlikten gelsin, ya da İslâm devletinin yetkililerinin bu pisliğe müdahale edebilmeleri için bu hususta yeterli deliller bulsun. Bunun dışında üçüncü bir yol yoktur. Halk arasında bunun dedikodusunu yaparsa, pisliği bütün topluma yayma suçunu işlemiş olacaktır. Yeterli delil olmadığından mahkeme asıl suçu veya suçluyu cezalandıramayacaktır, bunun neticesinde hem pislik yayıldıkça yayılacaktır, hem

¹⁷⁹ Razî, age, XVI, s. 528-531.

¹⁸⁰ Kurtubî, age, XII, s. 283.

suçlular cesaret alacaklardır. Bu bakımdan, delil ve şehâdet olmaksızın kazf fiilini işleyen bir kişi, suçlaması her ne kadar gerçek ve doğru olsa da fasık ilân edilecektir ve gereken cezayı hak edecektir.¹⁸¹

9. Zinâ Şahitliğinin Keyfiyeti

Bu hususta zinanın ikrarı, zânînin açıkça belirtilmesi, şahitlerin toplu halde gelmelerinin gereği olmak üzere üç mesele vardır.

1- İtiraf iki kişinin şahidliği ile sabit olur mu? Bu hususta iki görüş vardır:

a) Tıpkı zinâ fiili gibi İtiraf da dört şahid ile sabit olur.

b) İki şahitle de sabit olur. Çünkü fiile muttali olmak zordur, ancak itirafa muttali olmak zor değildir. Zina şahitliğinde ihtiyaten dört şahit şartı getirilmiştir, itirafta ise böyle bir durum yoktur.

2- Şahitlerin zinâ isnad ettikleri kişileri açıkça belirtmeleri gereklidir. Çünkü gördükleri kişi şahsın cariyesi olabilir ve gören kişiler de bu durumdan habersiz olabilirler. Ayrıca şahitlik ettiklerinde ifadenin fiili durumu açıkça belirtiyor olması gerekir. Sadece zina etti şeklinde mücmel bir ifade geçerli değildir. Çünkü zina fiili gerçekleşmemiş olduğu halde benzer bir durumdan bahsedilmediğinden emin olunmalıdır.¹⁸²

3-Şahitler bireysel olarak şahitlik edebilirler mi, yoksa toplu olarak aynı anda mı şahitlik etmek zorundadırlar? Ebu Hanife toplu şahitlik şarttır derken, Şafî farklı zamanlarda şahitlik etmelerini mümkün görür. Ayetteki “summe” ifadesini böyle bir toplu şahitlik şartı olmayacağı şeklinde yorumlamıştır.¹⁸³

İmam Malik’e göre ise şehadetin eda şartlarından biri aynı mecliste gerçekleşmesidir. Abdu’l-Melik, Osman el-Bettî, Ebu Sevr, İbnu’l-Münzir’e göre de aynı meclis şartı yoktur. Çünkü ayette böyle bir kayıt yoktur.¹⁸⁴

¹⁸¹ Mevdûdî, age, III, s. 511-512.

¹⁸² Razî, age, XVI, s. 531-532.

¹⁸³ Ebussuûd Efendi, age, IX, s. 4246.

¹⁸⁴ Kurtubî, age, XII, s. 281.

10. Yalancı Şahitlik

Şahitlerde bulunması gereken şartlardan birinin adalet vasfı olduğu konusunda mezheplerin ittifakı vardır. Bunun dayanağı ilgili âyetlerde şahitler için “kendilerinden razı olduğunuz” ve “adalet sahibi” nitelendirmelerinin yapılmış olmasıdır. Adalet şartının kıstası, kişinin istikâmet üzere olması, kötülüklerinin iyiliklerinden çok olması veya büyük günah işlediği bilinmeyen küçük günahı da alenen ve ısrarlı bir şekilde işlemeyen kimse olmasıdır. Adalet şartlarını taşımayan kişiye fâsık denir ve genel anlamda şehadeti kabul edilmez. Fasık ise haktan sapan, Allah’ın emirlerine itaatten etmeyen mümin veya kâfir” diye tanımlanabilir.¹⁸⁵ Şahit sayısı tamam olmakla birlikte şahitlerin adil oldukları tesbit edilemezse Hasan-ı Basrî, Şa’bî, Ebu Hanife, Muhammed b. el-Hasen’e göre şahitlere de hakkında zina isnadı olana da had gerekmez. İmam Malik’e göre dört şahitten biri adil olmasa veya köle olsa hepsine celde vurulur.¹⁸⁶ Şâfiî’nin bir görüşüne göre bunların hepsine had gerekir. Ebu Hanife’ye göre ise had gerekmez, çünkü dört şahit getirmiştir. Ebu Hanife’ye göre fasık şahitlik edebilir, ancak şahitliği makbul olmaz. Dolayısıyla kadı’nın huzurunda bulunmalarıyla şartlar tahakkuk etmiş olur.¹⁸⁷

11. İftiradan Tövbe

İftiradan nasıl tövbe edileceği konusunda da farklı görüşler vardır. Hz. Ömer, eş-Şa’bî ve diğerlerine göre yalancı olduğunu belirtmesi gerekir. Hz. Ömer’den konu ile ilgili rivayet edilen bir uygulamada Muğire aleyhine şahitlik eden eş-Şibl b. Ma’bed ve Nafi b. el-Hâris b. Kelede kendilerini yalanlayıp tövbe etmişler, Ebu Bekre ise bunu kabul etmemiş, sonuç olarak Ebu Bekre’nin şahitliği merdud olarak kalmıştır. Mâlik ve diğerlerine göre ise kâzifin tövbesi halini düzeltip, ıslah olmasıdır. Vele ki kendini yalanlamamış olsun.¹⁸⁸ İmam Şafiî onun tevbesi yalan söylediğini itiraf etmesidir derken, ashabı nasıl tövbe edileceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. el-İstahrî: “Ben söylediğim o hususta yalancıyım. Bir daha aynı şeyi yapmayacağım der” derken, Ebu İshak ise tevbe eden yalan söyledim derse olmaz, çünkü söylediklerinin tamamı yalan değildir, bu da bir yalan olur.

¹⁸⁵ Erturhan, Sabri, *Ebedi Bir Hak Mahrumiyeti: Kâzifin Şahitliğinin Reddi*, Ağrı İslami İlimler Dergisi, 2018, II, s.3.

¹⁸⁶ Kurtubî, age, XII, s. 281.

¹⁸⁷ Razî, age, XVI, s. 533.

¹⁸⁸ Kurtubî, age, XII, s. 284-285.

Söylediğime pişman oldum, o sözümünden dönüyorum, bir daha aynısını yapmayacağım demesi gerekir demiştir.¹⁸⁹

İbn Kayyim el-Cevziyye tevbenin gerçekleşmesi için yalan söylediğinin ikrarını gerekli görmüştür. Ona göre “Allah katında ve O’nun hükmüne göre yalancı olduğunu kabûl etmedikçe o kişinin tevbesi gerçekleşmez. Çünkü Allah Teâlâ, onun yalancı olduğunu bildirmektedir. Cenâb-ı Hak onun yalancı olduğunu belirtmişken, o yalancı olduğunu îtirâf etmezse nasıl tevbe edebilecek ki? Söz konusu îtirâf olmadan o kişinin tevbe etmeye kalkışması, yalancılığına hükmetmiş olan Allâh’ın vermiş olduğu bu hükme açıkça muhâlefet etmek ve bunda ısrâr etmekten başka bir şey olmaz.”¹⁹⁰

Ayetteki, *واصلحوا* “ve hallerini ıslah ederler” ifadesi hakkında alimler tevbeden sonra şahitliğin kabul edilebilmesi için iyi halin üzerinden bir yıl geçmelidir demişlerdir. Bu müddet innîn (cinsi kudreti olmayan) kimsenin boşanması için bir yıl geçmesi, zekat, cizye vb. şeyler için de bir yıl geçmesi gerekliliğine kıyas edilmiştir.¹⁹¹

Bu tartışma ayetteki istisnanın yorumu ile alakalıdır. Tevbe edildiği takdirde şahitliğin geri dönüp dönmeyeceği hususu istisnanın önceki hükümlerin hangilerine şamil olduğu ile ilgili olarak tartışılmıştır. Bu tartışma gramer kuralları ile alakalıdır. Atıf ile birbirine bağlanmış cümlelerden sonra yapılan istisna Şafiilere göre birbirine atfedilen bütün cümlelere, Hanefilere göre en yakındaki cümleye ait olur. Bu durumda ayetteki istisna Hanefilere göre fasıklığa, Şafiilere göre üç duruma da aittir.¹⁹²

Taberî de zina iftirasında bulunanın şahitliğinin ebedi olarak kabul edilmemesi hükmünün bu istisnaya girip girmediği konusundaki ihtilafları belirttikten sonra, tevbe ile fasık hükmünün kalkacağı yönündeki görüşü tercih etmiştir.¹⁹³

Ebussuûd Efendi ise şahitliğin ebediyyen reddinin de seksen sopa gibi cezanın devamı olduğunu söylemiştir.¹⁹⁴

“Cumhûr, kazf cezasının infazından sonra fâilin tövbe etmesi halinde şehâdetinin geçerli olacağı görüşündedir. Hz. Ömer (23/644), Ebü’d-Derdâ (32/652), İbn Abbâs (68/687), Atâ (114/732), Tâvûs (106/725), Mücâhid (103/721), Şa’bî (104/722), Zührî

¹⁸⁹ Râzî, age, XVI, s. 536-540.

¹⁹⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, age, III, s. 133.

¹⁹¹ Râzî, age, XVI, s. 540-541.

¹⁹² Kurtubî, age, XII, s. 286.

¹⁹³ Taberî, age, VI, s.112. Ayrıca bkz. İmam Ebu’l Ferec Cevzî, *Zadü'l-Mesir fi ilmi't-Tefsir*, IV, s.355-356.

¹⁹⁴ Ebussuûd Efendi, age, IX, s. 4247.

(124/742), Abdullah b. Utbe (74/693) gibi sahabe ve tabiûn âlimleri ile Rabîâtü'r-re'y (136/753), İmam Mâlik (179/795), Evzâî (157/774), Şafîî (204/820) ve Ahmed b. Hanbel (241/855), İshâk b. Râhûye (238/853) bu görüşün temsilcileridir. Bu konuda kendisine soru yöneltilen Şa'bî, "Allah onun tövbesini kabul ediyor, siz şahitliğini kabul etmiyorsunuz" şeklinde cevap vermiştir. Ömer b. Abdülaziz (101/720), Saîd b. Cübeyr (94/713) ve Kadı Şurayh (80/699)'in de bu görüşte oldukları nakledilmiştir."¹⁹⁵

Bu ihtilafı ve delillerini Râzî şöyle aktarmıştır: İmam Şafîî'ye göre tevbeden sonra şahitlik geri döner, delilleri şunlardır:

1) Hz. Peygamber (s.a.s) التائب من الذنب كمن لا ذنب له له *"Günahtan tevbe eden, hiç günahı yok gibidir"* buyurmuştur. Bu durumda kâzif de tevbe ettiğinde günah işlememiş gibi olacağından şahitliğinin geri dönmesi gerekir.

2) Kâzif kâfir bir kimse olup da ifiradan sonra iman ederse şahitliğinin makbul olacağı konusunda icma vardır. Kafirler için icma ile geçerli olan bu hak Müslümanlar için de geçerli olmalıdır. Çünkü kafirin iftira atması Müslümanın iftira atmasından daha ağır bir durumdur.

3) Küfür, katil, zina gibi büyük günahların tevbesi olduğuna göre kazfın de tevbesi olmalıdır. Zira o günahlar kaziften daha büyüktür.

4) Ebu Hanife ceza verilmeden önce yapılan tevbe ile şahitliğin geri döndüğünü kabul eder. Bu durumda ceza verildikten sonra yapılan tevbede de şahitliğin geri döndüğünü kabul etmek çok daha kolaydır.¹⁹⁶

"Zemahşerî (ö. 538/1144)'ye göre âyetin zahiri ve nazmı, üç cümlenin tamamının şart cümlesinin cevabı olmasını gerektirir."¹⁹⁷

Bundan sonra Râzî, istisna cümlesinin gramatik yapısını delil getirmektedir. Ancak Kurtubî farklı tercihlerin ihtimal dahilinde olduğunu, çok kesin bir kanaat belirtmenin mümkün olmadığını söylemektedir. Ona göre Kur'an'da her iki şeklin de örneği mevcuttur. Mesela muharebe ayetinde zamirin önce zikredilenlerin hepsine ait olduğunda ittifak vardır. Hata yoluyla adam öldürmede ise istisnanın son cümleye ait

¹⁹⁵ Erturhan, Sabri, *Ebedi Bir Hak Mahrumiyeti: Kâzifin Şahitliğinin Reddi*, Ağrı İslami İlimler Dergisi, 2018, II, s. 5.

¹⁹⁶ Râzî, age, XVI, s. 536-538.

¹⁹⁷ Erturhan, Sabri, *Ebedi Bir Hak Mahrumiyeti: Kâzifin Şahitliğinin Reddi*, Ağrı İslami İlimler Dergisi, 2018, II, s. 6.

olduğunda ittifak vardır. Yani gramer açısından her ikisi de mümkündür. Dolayısıyla sonuca varmak için başka karineler gerekir.¹⁹⁸

“Kazf haddi infaz edildikten sonra tövbe etse dahi fâilin ömür boyu şehâdet ehliyetinden mahrum kalacağı görüşünde olanlar İbn Abbas (68/687), Kadı Şurayh (80/699), Hasan b. Sâlih (168/784-85), İbrahim en-Nehaî (96/714), Saîd b. Cübeyr (94/713), Sevrî (161/778), Hanefiler ve ashâb-ı reye mensup diğer hukukçulardır.”¹⁹⁹

“Ebu Hanife’nin arkadaşları, bu ayetteki istisnanın, son cümleye ait olduğu hususunda şu delilleri getirmişlerdir: Hanefilere göre birbirine atıfla bağlı cümlelerden yapılan istisna son cümleye raci, eğer istisna bütün cümlelere raci olsaydı tevbe ile had cezasının da düşmesi gerekirdi, böyle bir şey ise akla aykırıdır.”²⁰⁰

12. Muhsan ve Ğafil Kadınlara İftira

Nur Suresinin 23. ayetinde iftirayı atanların lanete uğradığından bahsedilmekte ve burada “muhsanat” kelimesi “ğafilat” sıfatıyla birlikte zikredilmektedir. Kazf ile ilgili ayrıntılardan yukarıda bahsetmiş olduğumuzdan burada ğafilat kaydı ve lanete uğramadan bahsetmekle yetineceğiz.

إِنَّ الَّذِينَ يَزُمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (۲۳)

Meal

*İmanlı, saf ve namuslu kadınlara iftira atanlar dünyada ve âhirette lânetlenmişlerdir, onlara büyük bir ceza vardır. (23)*²⁰¹

İbn Kesir’e göre buradaki “ihsan”ın manasının hürriyettir. “Gâfilât” yani “habersiz” kelimesi ise iffetli manasına gelmektedir. “Mü’minat” kelimesi ise Müslüman olmanın İhsanın şartı olduğunun delilidir.²⁰² Bu konu ile ilgili yukarıda da açıkladığımız üzere İslam’ı ihsanın şartı görmek hakim olan toplumsal bakış açısıyla alakalıdır. Bilindiği gibi çok temel bir fıkıh kaidesi vardır: Nassın hususiliği hükmün umumiliğine engel değildir. Burada “muhsanat” kelimesinin “ğafilat” ve “mü’minat” kelimeleriyle tavsif edilmiş olması muhtemeldir ki nüzul sebebine atıflardır. İfk Hadisesi ile ilgili

¹⁹⁸ Kurtubî, age, XII, s. 286-287.

¹⁹⁹ Erturhan, Sabri, *Ebedi Bir Hak Mahrumiyeti: Kâzifin Şahitliğinin Reddi*, Ağrı İslami İlimler Dergisi, 2018, II, s. 8.

²⁰⁰ Razî, age, XVI, s.538-539.

²⁰¹ Nur 24/23

²⁰² İbn Kesîr, age, XI, s. 5831.

rivayetlerden anladığımız kadarıyla Hz. Aişe'nin hakkında dillendirilen iftiraldan çok sonra haberi olmuştur, hatta o kadar bu durumdan “ğafil”dir ki Hz. Peygamber'in kendisine karşı normalde olduğundan farklı davranışlarına anlam verememektedir. Bu durum onun ne kadar masum olduğunu göstermekle birlikte şu da bir gerçektir ki durumdan ilk dakikadan haberdar olsaydı da yine aynı şekilde masum olmuş olurdu. Yani kazfın vehameti, haddin uygulanması açısından ğafil olmak veya olmamak bir şart değildir. Olayın gelişimi açısından zikredilmiş olması muhtemeldir. Bizce “mü'minat” sıfatı da aynı şekildedir, şart olarak değil Hz. Aişe'yi anlatan bir sıfat olarak zikredilmiş olsa gerektir. Yani iftiraya uğrayan Hz. Aişe değil de başka biri olsaydı kazf haddi açısından durum değişmezdi. Allahu a'lem.

Muhsanatın sıfatı olan ğafilat kelimesi ile ilgili olarak kalpleri temiz, atılabilecek iftiraldan habersiz, hile ve desisesi olmayan kadınlar şeklindeki bir vurgu için olduğu ifade edilmiştir.²⁰³

Bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili olarak (ifk hadisesi) ayetin umum mu husus mu ifade ettiği tartışılmıştır. Usulcüler şıga genel olduğundan mana da genel olarak anlaşılmalıdır. Yani kastedilen hem Hz. Ayşe'ye atılan hem de başkalarına atılan iftiraldır, demişlerdir. Ayette kadınların zikredilmiş olması ise aynı şekilde erkeklerin bu hükme dahil olmadığı anlamına gelmez. Çünkü bir kadına zina isnad eden zorunlu olarak bir erkeğe de isnad etmiş olur.²⁰⁴ Bununla birlikte ayetin husus ifade ettiğini söyleyenler de vardır. Bu konudaki görüşler şöyledir:

Bazı alimlere göre burada kastedilen Hz. Âişe'dir. Ayetlerin nüzul sebebi Hz. Aişe'ye atılan iftira olduğundan ayet husus ifade eder demişlerdir. Diğer bazılarının göre ise Hz. Âişe ile birlikte Hz. Peygamber'in diğer hanımları da ayetin muhatabıdır. Çünkü bu ayetlerde kazifle ilgili diğer ayetten farklı olarak bu günahı işleyenlerin lanetlendiği, Allah'ın rahmetinden kovulduğu, onlar için büyük bir azap olduğu vurgulanmıştır. Bu ağır ifadeler diğer kadınlara iftira atanların cezası ile ilgili ayette yer almadığı için burada özel bir durum olsa gerektir. Öyleyse bu ayetler peygamber hanımlarının onurunu korumak amaçlıdır denilebilir.²⁰⁵

²⁰³ Said Havva, *el-Esas fi't-tefsir*, X, s. 17, bkz. Mevdudi, age, III, s. 537.

²⁰⁴ Cevzî, Ebu'l- Ferec, age, IV, s. 367.

²⁰⁵ Razî, age, XVII, s.25-26, bkz, Ebussuûd Efendi, age, IX, s. 4262.

Burada “muhsana” sıfatına ek olarak zikredilen “ğafile” sıfatı ise o çirkin fiili aklından bile geçirmeyen, bu tür şeylere ilgisiz kadın demektir. Bu itibarla ğafile vasfı muhsana vafına ek olarak bir nezihlik ifadesi olarak kullanılmıştır. Yani kalpleri her kötülükten arınmış olan kadın demektir.²⁰⁶

İbn Abbas’tan isnad edilen bir rivayete göre sadece Hz. Âişe’ye iftira atanlar dışındakilerin tevbe etmesi söz konusudur. Usulcüler de bu görüşe günahların bağışlanması ilkesinin genel olması açısından itiraz etmiştir. Bazıları da ayetin anlaşma yapılan Mekke müşrikleri ile alakalı olduğunu söylemiştir. Çünkü onlar bir kadın hicret etmek için evinden çıktığında kötü ithamlarda bulunuyorlardı. Ancak tercih edilen birinci görüştür.²⁰⁷

Bazılarına göre ise ayet umum ifade eder, yani sadece Peygamber hanımlarına iftira edenlerle ilgili değildir. Mesela Elmalılı mananın umumi olduğunu, kazif ayetindeki istisnanın ahiretle ilgili yönünün burada da geçerli olduğunu söylemektedir.²⁰⁸ İbn Cerir, Abdurrahman İbn Zeyd İbn Eslem de hükmün umumi olduğu görüşündedir. İbn Eslem bu ayetin Hz. Ayşe hakkında olduğunu ancak kim Müslüman kadınlar hakkında bunu yaparsa lanete müstehak olduğunu söylemiştir. İbn Ebu Hatim’in rivayet ettiği helak edici yedi büyük günahın sayıldığı hadiste mümin ve kötülükten habersiz, iffetli, evli kadınlara iftira atmanın da zikredilmesi bu görüşü destekler niteliktedir.²⁰⁹

---

²⁰⁶ Ebussuûd Efendi, age, IX, s. 4261.

²⁰⁷ Râzî, age, XVII, s. 25-26.

²⁰⁸ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Feza Gazetecilik, [t.y.], V, s. 563.

²⁰⁹ İbn Kesir, age, XI, s. 5813-5814.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'de kelime kökünden türeyen farklı kalıplarla birlikte ondan fazla yerde kullanılan "muhsan" kavramına bizim tesbitimize göre üç temel anlam yüklenmektedir. Bu temel anlamlar: Evli kadın, namuslu olma ve hür kadındır. Bunlara ek olarak Müslüman olma manası da tefsirlerde zikredilmiş olmakla birlikte biz bu manayı tarih içinde, nüzul sürecinden sonra kazandığı kanaatindeyiz. Ayrıca kelime, kökünün "koruma, muhafaza etme" gibi bir anlam taşımasından ötürü farklı kalıplarda, tamamen farklı bağlamlarda da kullanılmıştır. Çalışmamızda bu kullanımlara da kısaca değindik. Ayetlerde "muhsan" kelimesine hem yakın anlamlı, hem de zıt anlamlı olan farklı kelimeler de kullanılmıştır. Zaten bu kelimeler (müsafehe, ittihazı ehden, fahişe) çok defa aynı ayetin içinde zikredilerek verilmiştir. Kavramın fıkhıdaki kullanımı ile tefsirdeki kullanımı büyük ölçüde örtüşmektedir. Tefsirlerde bu kelime etrafında yapılan tartışmaların çoğunlukla fıkhi tartışmalar olduğunu söyleyebiliriz. Bu tartışmalar oldukça geniş olduğundan doğrudan ilgili olmayana girmemeyi tercih ettik. Örneğin tefsirlerde bu ayetlerde geçen bir ifadeden ötürü mut'a nikahı tartışması uzunca yer almasına rağmen, bu çalışmanın hacmini aşacağından ve bu, müstakil çalışmayı gerektireceğinden ötürü girmemeyi tercih ettik. Keza cariye hukuku, nikah bahsi, zina ve ilgili hükümler de doğrudan bu kavramla ilgili olmasına rağmen konuyu çok dağıtmadan, kavramla ilgili fikir verecek ölçüde değinmeye çalıştık. Kelimenin geçtiği ayetlerin tefsir ve fıkıh alimlerince oldukça yoğun tahlil ve tartışmaların yapıldığı ayetler olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu tartışmalar bazen doğrudan "muhsan" kelimesine verilen anlamla ilgili olarak sürdürülmüştür. Örneğin cariyelere verilen zina cezasının muhsan olana verilenin yarısı olması gerektiğini belirten ayette "فاذا احسن" ifadesine verilen anlamı tartışmasını doğrudan etkileyen bir tercihtir. Bu açıdan bağlantılı konuları çalışacak olanların da "muhsan" kelimesini kavramsal olarak iyi tdkik etmeleri gerektiği muhakkaktır. Tefsirlerde, ayetlerle ilgili yapılan tartışmaları özet olarak vermeyi hedeflediğimiz bu çalışmada kendi görüşlerimizi de kısmen yansıtmaya çalıştık. Özellikle ayetleri tefsir ederken çözülememiş görünen hususlar ve problematik oluşturan konuları tesbit etmeye çalıştık. Zira şunu söyleyebiliriz ki bazen tarih içinde oluşan paradigmaya aykırı düşmemek için müfessirler tekellüfü göze almış ve kelimeye zorlama anlamlar giydirmişlerdir.

Ayrıca bu konunun modern bir okumaya tabi tutulduğunda çok daha farklı sonuçlara varılabilecek, güncel olarak yeniden ele alınması gereken bir konu olduğunu da söyleyebiliriz. Özellikle “namus” kavramıyla alakalı olarak toplumsal algıdaki hataların düzeltilmesi için “muhsan” kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir. Kazif haddi ile ilgili ayetlerde de görüldüğü üzere bir insanın namusu ile ilgili hüküm vermek dört şahidin görmesi şartına bağlanarak konunun hassasiyeti vurgulanmıştır. Tarih boyunca namus konusu özellikle kadınlar açısından çok yıkıcı sonuçlar doğuran istismarlara gerekçe olmuştur. Her ne kadar İslam ile şereflenmiş iseler de Medineli Müslümanlar da bu cahiliye düşüncesinin etkisinden kurtulamamış ve Hz. Peygamber’in ailesini yıpratıcı olayların içerisinde yer almışlardır. İlgili ayetler onlar üzerinden tüm çağlardaki Müslümanları konunun hassasiyeti ile ilgili bilinçlendirmiştir. Buna rağmen günümüzde bile birçok Müslüman bu bilinçten uzak yaşamakta ve bunun sonucu olarak ağır toplumsal sorunlar meydana gelmektedir. Ülkemizin de kanayan yaralarından biri olan ve “töre cinayeti” adı verilen olaylar çoğunlukla bu bilincin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan kimlerin muhsan olduğu ve muhsan kadınlara iftiranın ne olduğu konusunun iyi anlaşılması önem arz etmektedir.

Diğer taraftan “muhsan” kelimesinin geçtiği ayetlere baktığımızda İslam ahlakında çok önemli bir yeri olan evlilik kurumu ile ilgili detayların yer aldığını görmekteyiz. Yukarıda belirttiğimiz gibi kelime evliliğin namusu koruyan bir hal olduğundan hareketle “evli kadın” manasını yüklenmiştir. Ayrıca evlilikle ilgili ayetlerde gerek Ehl-i Kitap olsun, gerek mümin kadınlar olsun iffetli olanların tercih edilmesinin tavsiye edilmesi Müslümanlara yapacakları evliliklerin niteliği hakkında ışık tutmaktadır. Ancak günümüzde bu bilincin tam olarak yerleştiğini söylemek zordur. Özellikle Ehl-i Kitap ile olan evliliklerde muhsan olma şartının aranması gerektiği maalesef yeteri kadar bilinmemektedir. Sadece evlenilecek kişiyi tercih ederken değil evlilik sonrası yaşam için de “muhsan” olmanın gerekliliğinin de ayetlerde vurgulanması evlilik ve namus konusunun ne kadar iç içe geçmiş iki kavram olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bütün bunların doğru anlaşılabilmesi için de ilk olarak ayetlerin doğru tercüme edilmesi, birden fazla olan sözlük anlamlarından hangisinin tercih edilmesi gerektiğinin doğru tesbit edilmesi son derece önem arz etmektedir. Çalışmamızda da göstermeye çalıştığımız gibi tefsir tarihimizde bu anlam tercihlerinden doğan farklı fıkhi görüşler oluşmuş, bu fıkhi görüşler Müslüman toplumun aile hayatına doğrudan etki etmiştir. Ayrıca

günümüzde buna ek olarak yabancı ülkelerde yaşayan Müslümanların evlilikleri konusu da eklenmiştir. Bu ülkelerde yaşayan Müslümanların hangi şartları taşıyan gayri müslim kadınlarla evlenebileceği bu ayetlerin doğru anlaşılmasıyla mümkün olacaktır.

“Muhsan” kavramının doğru anlaşılmasının önemli olduğu diğer bir konu da Kur’an mealleridir. Bilindiği gibi modern dönemde meal çalışmaları büyük önem arz etmekte, Müslüman toplumlarda ciddi bir meal okuma kültürü oluşmaktadır. Bu açıdan meal çalışmaları yapılırken çoklu anlamlardan yapılan tercihlerin isabet etmesi çok önemlidir. Kavram çalışmaları büyük ölçüde bu tercihleri yaparken meal hazırlayana ışık tutan çalışmalardır. Biz de çalışmamızda tüm bunların bir örneğini ortaya koymaya çalıştık. Gayret bizden, tevfik Allah’tan.

KAYNAKLAR

- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Milliyet Gazetecilik, 1995.
- Alkan, Ahmed, *Kavram Tefsiri*, (ts-yy).
- Beydavi, Ebû Saîd Nasirüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*, (trc. Abdülvehhab Öztürk), İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.
- Bursevi, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyan Tefsiri*, (trc. Osman Şen), İstanbul: Gül Neşriyat, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1971.
- Cevheri, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, *es-Sıhah tacü'l-luga ve sıhahü'l-Arabiyye*, (thk. Ahmed Abdulgafur Attar), Beyrut: Darü'l-İlm li'l-Melayin, 1990.
- Cevzî, Ebu'l- Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed, *Zadü'l- mesir fi ilmi't-tefsir: Tefsir İlminde Yolculuk Azığı*, (trc. Abdülvehhab Öztürk), İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009.
- el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim, *Bedâi'ut-tefsîr*, (trc. Harun Görmüş, Halil Aldemir), İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2011.
- Çetiner, Bedreddin, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl Kur'an Âyetlerinin İniş Sebepleri*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002.
- Çelik, Yusuf, *Hz. Peygamber Döneminde Müslüman-Ehl-i Kitap Arasında Kurulan Sosyal İlişkiler*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 23, Erzurum, 2005.
- Dalgın, Nihat, *İslam Hukuku Açısından Müslüman Bayanın Ehl-i Kitap Erkeklerle Evliliği*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 2, 2003.
- Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş, *et-Tefsirü'l-hadis: nüzul sırasına göre Kur'an tefsiri*, (trc. Ahmet Çelen, Şaban Karataş, Mehmet Çelen), İstanbul: Ekin Yayınları, 1997.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Erturhan, Sabri, *Ebedi Bir Hak Mahrumiyeti: Kâzifin Şahitliğinin Reddi*, Ağrı İslami İlimler Dergisi, 2018, II.
- Ebus'suud Efendi, *Ebussuûd Tefsiri*, (çev. Ali Akın), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006.
- Firuzabadi, Ebu't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *el-Kamusü'l-muhit*, 2. bs, ts, yy. (Bulak: Matbaatü'l-Miriyye, 1301).

Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr Ferahidi, *Kitâbu'l-ayn*, (thk. Mehdi Mahzumi, İbrahim Samerrai), Beyrut: Müessesetu'l-A'lemi l'l-Matbuat, 1988.

Hiri, Ebû Abdurrahman İsmail b. Abdullah ed-Dâir, *Vücuhi'l-Kur'âni'l-Kerim*, thk. Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî, Dımaşk: Dârü's-Sekâfe, 1996.

İbn Faris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ, *Mücmelü'l-luga*, thk. Abdülmuhsin Sultan, ts, yy. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim tefsiri = Tefsirü'l-kur'ani'l-azim*, (trc. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî, *Tefsiru garibi'l-Kur'an*, (thk. es-Seyyid Abbas Ahmed Sakr), Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1978.

İ'dad İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan Zeyyat, Hamid Abdulkadir, Muhammed Ali en-Neccar, *el-Mu'cemu'l-vasit*, t,y, Kahire: Mecmaü'l-Lugati'l-Arabiyye.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari, *Lisanü'l-Arab*, nşr. Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi, 2.bs, Beyrut: Darü'l-İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1997/1417.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari, tehzib bi-inaye Abd Ali Mühenna, *Lisanü'l-lisan: tehzibu Lisani'l-Arab*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993/1413.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubi, *Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid: Mezheplerarası Mukayeseli İslam Hukuku*, (çev. Ahmed Meylani), İstanbul: Beyan Yayınları, 1991.

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, XXI, XLIV, XIII, İstanbul, 1983.

Karaman Hayreddin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an yolu: Türkçe meal ve tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.

Kaya, Remzi, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitap (Ehlü'l-Kitap)*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 19, 2005.

Kermi, Hasan Said, *el-Hadi ila lugati'l-arab: kamusu Arabi Arabi*, Beyrut: Darü'l-Beyan, 1991/1411.

Kurtubi, *el-Cami' li-ahkami'l-Kur'an*, (trc. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul: Buruc Yayınları, 1997.

Kutub, Seyyid, *Fî Zilâl-il Kur'an*, (trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, İbrahim Türk, İbrahim Balcı), Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Maverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Ehl-i Kitap Kadınlarla Evlilik*, (trc. Muhittin Özdemir), İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 9, 2007.

Mevdudi, Ebu'l-A'lâ, *Tefhimu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı Ve Tefsiri*, (trc. Muhammed Han Kayani... ve arkadaşları.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.

Mukstil b. Süleyman, Ebü'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir, *el-Vücuuh ve'n-nazair : (Kur'an'daki Çok Anlamlı Kelimelerin Farklı Manaları ve Benzerleri)*, haz. Ali Özek, İstanbul: İlmî Neşriyat, 1993.

Nesefi, Ebü'l-Berekat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Nesefî tefsiri Medârikü't-tenzîl ve hakaikü't-te'vîl*, (trc. Harun Ünal, Şerafettin Şenaslan), İstanbul: Ravza Yayınları, 2006.

Önal, Recep, *İmam Maturidi'ye Göre Ehl-i Kitap'la İlişkilerin Dini Temelleri*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, IV, sy. 3, 2015.

Ragıb el-İsfahani, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü*, (trc. Yusuf Türker), İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.

Razi, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, *Tefsir-i kebir - Mefatihü'l-gayb*, (trc. Suad Yıldırım...ve arkadaşları), Ankara : Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. 1988.

Reşit Rıza, Muhammed, Muhammed Abduh, *Menar tefsiri - Tefsiru'l-Kur'ani'l-hakim tefsiru'l-menar*, (trc. Mehmet Erdoğan, İbrahim Tüfekçi, Nedim Yılmaz), İstanbul: Ekin Yayınları, 2012.

Sabuni, Muhammed Ali, *Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*, (trc. Mazhar Taşkesenlioğlu), Şamil Yayınevi, İstanbul: 1984.

Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-tefasir (Tefsirlerin Özü)*, (trc. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz), İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Semerkandi, Ebu'l-Leys, *Tefsîru'l-Kur'an*, (sdl. Mehmet Karadeniz), İstanbul: Sezgin Neşriyat, 1995.

Semerkandi, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el- Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an Tercümesi*, (trc. S. Kemal Sandıkçı), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.

Serahsi, Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *Mebûsât*, (editör Mustafa Cevat Akşit), İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.

Seyyid Kutub, Seyyid b. Kutub b. İbrahim, *Fî zilâl-il Kur'an*, (trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce), İstanbul: Dünya Yayınları, 1991.

Sicistani, Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyz, *Garibü'l-Kur'ân ala hurufi'l-mu'cem*, (thk. Ahmed Abdülkadir Salâhiye), Dımaşk : Daru Talas, 1993.

Suyuti, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsiri'l-me'sur*, (thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turki), Kahire: Merkez hicr lil-buhus ve'd-dirasati'l Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003.

Tabatabai, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi tefsiri'l-Kur'an*, (trc. Salih Uçan; tashih tatbik Musa Güneş, Seccad Karakuş), İstanbul: Kevser Yayınları, 2005.

Taberi, Ebu Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Taberi tefsiri*, (trc. Kerim Aytakin, Hasan Karakaya), İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.

Tehanevi, Eşref Ali et-Tehanevî, Zafer Ahmet el-Osman, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, İstanbul: Misvak Neşriyat, 2009.

Vehbi, Mehmed, *Hulâsat'ül Beyân fi Tefsîr'il Kur'an*, İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1966, 4. Baskı.

Yiğit, Yaşar, *İnsan Onur ve Şerefının Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi*, Diyanet İlmî Dergi, 2004, XL, sy. 4.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılâhları Kâmusu*, (haz. Sıtkı Gülle), İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, (sdl. İsmail Karaçam... ve arkadaşları.), İstanbul : Zehraveyn, ts.

Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf an hakaiki gavamizi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fi vucuhi't-te'vil*, (thk. Talik ve dirase Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz; şarik fi thk. Fethi Abdurrahman Ahmed Hicazi), Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1998/1418.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Fatma YAVUZ		
Doğum Yeri ve Yılı	11.01.1979		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Arapça (B-2)		İngilizce (A-2)
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1989	1995	Üsküdar İmam-Hatip Lisesi
Lisans	1995	2000	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2014	2019	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2004	2019	Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	fatmayavuz08@gmail.com		
	Tarih	09.12.2019	
	İmza		
	Adı Soyadı	Fatma YAVUZ	

